

คนไทย ใช้กบเต่า?

เถรวาท vs. ลัทธิอาจารย์

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต)

โรงเรียนทอสี โรงเรียนวิถิพุทธ

และ มูลนิธิปัญญาประทีป

คนไทย ใช้กบเต่า? (เถรวาท vs. ลัทธิอาจารย์)

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-94143-8-1

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — มีนาคม ๒๕๕๒

เล่ม

- โรงเรียนทอสี โรงเรียนวิถิพุทธ และมูลนิธิปัญญาประทีป

เล่ม

แบบปก: พระชัยยศ พุทธิวิโร

ผู้ถอดเทป: สุภาวดี จันทรทัต ณ อยุธยา

ม.ล. ศศิภา จันทรทัต

พิมพ์ที่

คำปรารภ

ทุกวันนี้คนไทยจำนวนมากยังมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนามาค่อนข้างน้อย และสิ่งที่คิดารู้ก็มีความไม่ถูกต้องอีกพอสมควร การธำรงรักษาพุทธศาสนาให้อยู่คู่สังคมเพื่อประโยชน์และความสงบสุขของทุกฝ่ายเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน แต่ส่วนใหญ่ยังขาดการศึกษาและการปฏิบัติขัดเกลตาตนเองเพื่อสร้างชีวิตที่ดีงามให้เกิดขึ้น ระบบการศึกษาที่ผ่านมาก็ได้เอื้อให้เราได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้คนโดยรอบ หรือเข้าใจในหลักธรรมเท่าที่ควร

คำว่า “วิถีเถรวาท” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายพื้นฐานที่สุดของพุทธศาสนา ถูกตีความผิดเพี้ยน สร้างความสับสนให้เกิดขึ้น แต่โชคดีที่เรายังมีครูบาอาจารย์ที่เปี่ยมด้วยเมตตาไม่มีที่สิ้นสุดไม่มีประมาณ และทรงภูมิปัญญาอย่างยิ่งยวด คอยช่วยชี้แนะและให้ความกระจ่าง

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้เมตตาตรวจชำระต้นฉบับหนังสือ การตอบข้อข้องใจของพระนวกะเพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้ปรากฏ รวมถึงมีการขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เป็นแหล่งอ้างอิงเกี่ยวกับพุทธศาสนาวิถีเถรวาทที่มีเนื้อหาสาระครอบคลุมเพื่อประโยชน์ของการศึกษาแก่พุทธบริษัททั่วไป

โรงเรียนทอสี โรงเรียนวิถีพุทธ ได้รับความเมตตาจากท่าน
เจ้าคุณอาจารย์อนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือนี้ ตามอุดมการณ์แน่วแน่
ที่จะนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าออกเผยแผ่แก่คนใน
สังคมไทย โรงเรียนทอสีจึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์ฯ และขออนุโมทนาบุญทุกๆ ท่านที่มีส่วนร่วมจัดทำหนังสือ
เล่มนี้ให้สัมฤทธิ์ผลขึ้นมาได้

โรงเรียนทอสี โรงเรียนวิถีพุทธ
และมูลนิธิปัญญาประทีป
มีนาคม ๒๕๕๒

สารบัญ

คำปรารภ	ก
อัญมณี	ค

คนไทย ใช้กบเต่า? (เถรวาท vs. ลัทธิอาจารย์) ๑

ภาคนี้: รวดเดียวจบ	๑
- บทความที่ ๑: วิธีเถรวาท	๒
- บทความที่ ๒: วิธีเถรวาทไทย	๕
- บทความก่อนที่ ๑: กาลามสูตร	๑๑
เถรวาทถูกกันออกไปนานแล้ว จากการศึกษาไทย	๑๓
ดูกันก่อนว่า เถรวาทที่พูดถึง เป็นแบบของใคร	๑๖
ถ้าไม่มีเถรวาท ก็ไม่มีกาลามสูตร	๑๗
พระไทยไม่สอน หรือไม่ใส่ใจ ในกาลามสูตร	๒๒
พระไทยไม่เชื่อ หรือว่าไม่รู้	๒๔

๑. ดุสังคมไทย ก่อนเข้าใจเถรวาท ๒๗

เมื่อคนไทยเมินถิ่น หมิ่นของไทย	๒๗
เถรวาทเลือนหาย คนไทยสู่การศึกษาสมัยใหม่	๓๑
ในภาวะขาดความรู้ สังคมไทยปรับตัวอย่างไร	๓๖
ไม่ต้องพูดถึงคนไทย พระไทยก็ไม่วักจักเถรวาท	๔๐

๒. วิถีเถรวาทรักษาไว้ กาลามสูตรไม่สิ้น

๔๔

หลักที่จะให้ได้ปัญญา แต่ใช้ไม่เป็น เลยยิ่งหมดปัญญา

๔๕

คำแปลที่ถูกต้องและเต็มใจ ถึงยาก ก็ต้องหา

๔๙

ทำไมจึงฟังอรรถกถา

๕๒

หันมามองสังคมไทยกันอีกที

๕๕

ถ้าวิถีเถรวาทไม่รักษาไว้ ไทยคงหมดตัว

๕๙

๓. กาลามสูตร ต้องชุดให้ถึงปัญญา

๖๔

เชื่อฟังให้ได้ศีล รับฟังให้ได้ปัญญา

๖๕

อ้างให้รู้ อย่าดูว่าอ้างให้เชื่อ

๖๗

ข้อมูลเพื่อให้รู้ vs. ข้อมูลเพื่อให้เชื่อ

๗๑

๔. กาลามสูตร กับ พุทธทาส

๗๕

พุทธทาส ว่าเถรวาทไม่มี?

๗๖

พุทธทาส ชวนฉีกพระไตรปิฎก

๗๙

มองพระไตรปิฎก นึกถึงหัวอกไปทั่วทุกคน

๘๕

พระไตรปิฎก: รู้จักฉีกปก รักษาข้อมูลให้อยู่ดี

๘๘

๕. เถรวาทมี อาจารย์วาทก็มา

๙๒

จบสังคายนา ก็มาเป็นเถรวาท

๙๒

เถรวาทตั้งต้น อาจารย์วาทแตกต่อ

๙๘

มหายานเกิดมา หินยานก็พลอยเกิดมี

๑๐๑

ฉ

คนไทย ใช้กบเต่า?

เถรวาทแค่ทางผ่าน ติดอาจารย์คืออาจารย์วาที	๑๐๕
ละมหายาน หันไปมองศาสนาเมืองฝรั่ง	๑๐๘
ถูกกดขี่บีบคั้น คือแรงดันให้ตื่นสู่ความเป็นอิสระเสรี	๑๑๑

๖. เถรวาท-มหายาน ที่โลกต้องการ	๑๑๕
--------------------------------	-----

คนไทย อย่าเป็นกบเต่า	๑๑๗
จะเอาข้อมูลเดิมไว้ หรือพอใจแค่คำแปล	๑๒๓
ปราชญ์มหายานว่า ถ้าจะดูของแท้ อยู่ที่เถรวาท	๑๒๙
มหายานญี่ปุ่น รุนหาวินัยแล้วเลิกรา	๑๓๒
มหายานก้าวไปไหนๆ พอถึงวินัย ก็ใช้หินยาน	๑๓๖
เซน ทิเบต ภูฏาน ชูซ่าเบงบานในอเมริกา	๑๓๘
คนไทย (คง)ไม่ใช่กบเต่า	๑๔๑

ทั้งท้าย	๑๔๖
----------	-----

คนไทย ใช้กบเต่า?

เถรวาท vs. ลัทธิอาจารย์

ภาคนำ: สวดเดี่ยวจบ

พระพรหมคุณาภรณ์: มีอะไรจะคุยกัน ก็ว่ากันไป คราวที่แล้วมีอะไรติดค้างอยู่ หรือจะต่อเลย หรือจะเปลี่ยนเรื่อง ก็แล้วแต่ท่าน

พระนวกะ: ครั้งที่แล้วค้างไว้ เป็นเรื่องที่จะเรียนถามในครั้ง นี้ ก็คือปัญหาที่มีการเข้าใจผิดต่อคำว่า “เถรวาท” โดยมีคอลัมน์นิสต์เอาไปใช้ในทางที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดพลาตในความหมายก็เลยจะถามในประเด็นที่มาของคำว่า “เถรวาท” และการทำความเข้าใจที่ถูกต้อง ในแง่มุมต่างๆ

พระพรหมคุณาภรณ์: เอาเป็นว่าอะไรเป็นตัวปัญหาเกิดขึ้น ก็ตอบให้ตรงตัวปัญหานั้นไปเลย ดีไหม

พระนวกะ: ดีครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: มีคอลัมน์นิสต์ว่า ก็ขอทราบที่เขาว่าอย่างไรก่อน แล้วค่อยตอบให้ตรงกับที่เขาว่า

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) พูดคุยกับพระนวกะในพรรษา วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๑ และพูดเสริมเรื่องมหายาน เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๑

พระนวกะ: ปัญหาที่นั่น เกิดจากบทความในหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ก็คือว่า มีบทความชื่อว่า “การศึกษา ‘แห่งชาติ’ ของไทย ใน ‘วิถีเถรวาท’ ท่องจำคำครุเป็นสำคัญ” ซึ่งเขียนโดย สุจิตต์ วงษ์เทศ ต้องอ่านคอลัมน์ด้วยไหมครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: ดี ท่านที่มานี้อาจจะยังไม่ได้ฟัง ยังไม่ได้อ่านกันหมด ก็จะได้ฟัง แล้วเราจะได้ทราบข้อมูลที่เราจะพูดถึง คือสิ่งที่เราจะพูดถึง เราก็ต้องรู้ให้ชัด และพูดให้ตรงกับที่เขาว่า

บทความที่ ๑: วิถีเถรวาท

พระนวกะ: ขออนุญาตอ่านบทความให้ฟัง:

“มติชน” วันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ปีที่ 31 ฉบับที่ 11022

คอลัมน์ สยามประเทศไทย โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ

การศึกษา“แห่งชาติ”ของไทยใน“วิถีเถรวาท”

ท่องจำคำครุเป็นสำคัญ

(มีภาพประกอบนำเรื่อง เข้าใจว่าเป็นภาพนิสิต นักศึกษา หรือนักเรียนในเครื่องแบบ นั่งพับเพียบบนพื้นห้องประชุมในพิธีไหว้ครุ มีคำบรรยายใต้ภาพว่า วิถีเถรวาทในเครื่องแบบการศึกษา“แห่งชาติ” ต่อจากนั้น เป็นตัวบทความ ดังต่อไปนี้)

การศึกษา“แห่งชาติ”ระดับอุดมศึกษาของไทยอยู่ในภาวะด้อยประสิทธิภาพ เห็นชัดเจนมาก จนเป็นที่รับรู้ทั่วกัน สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาเลยต้องจัดประชุมสัมมนาวิพากษ์การอุดมศึกษาไทย ในปลายเดือนพฤษภาคมนี้

เอกสารของสำนักงานฯระบุว่า “ในปัจจุบันอุดมศึกษาในภาพรวมประสบปัญหาเกี่ยวกับขาดปรัชญาแนวทางการบริหารจัดการที่ชัดเจน” และมีรายละเอียดว่า

“ขีดความสามารถในด้านการแข่งขันของมหาวิทยาลัยไทยในปัจจุบันมีการถดถอยลงอย่างต่อเนื่อง โดยสังเกตได้จากการจัดอันดับมหาวิทยาลัยที่กระทำโดยหน่วยงานต่างๆ อาทิ Times Higher Education ซึ่งในปี ค.ศ. 2005-2006 มีมหาวิทยาลัยไทยเพียง 1 แห่งติดอันดับ

แต่ในการประเมินครั้งล่าสุดมหาวิทยาลัยไทยไม่ติดกลุ่มมหาวิทยาลัยชั้นนำที่มีคุณภาพทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค ความสามารถในการสร้างนวัตกรรมต่ำ โครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับท้ายๆของประเทศที่ได้รับการจัดอันดับ”

“การศึกษาของธนาคารโลกในเรื่องการอุดมศึกษาในประเทศกำลังพัฒนาที่ระบุว่าปัจจัยทำให้มหาวิทยาลัยในกลุ่มประเทศเหล่านี้ถดถอยลง ได้แก่ 1. คุณภาพของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย 2. ปัญหาที่นักศึกษาประสบ 3. ทรัพยากรที่ไม่เพียงพอและความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัย และ 4. การเมืองในมหาวิทยาลัย เช่น การได้มาของผู้บริหารโดยการเลือกตั้งของมหาวิทยาลัย”

เหตุที่อุดมศึกษา“แห่งชาติ”ของไทยด้อยประสิทธิภาพก็เพราะ มีวิถีคิดอย่าง“เถรวาท” หมายถึงท่องจำตามคำสอน(วาตะ)ของครูอาจารย์(เถระ)เป็นใหญ่สุด ใครจะละเมิดหรือสงสัยมิได้

ถ้าไม่ปรับเปลี่ยนวิถีเถรวาทให้ลดลงหรือเลิกไป ก็เปลี่ยน
 อย่างอื่นไม่ได้ หรือเปลี่ยนได้ลำบากมากจนไม่เปลี่ยน

วิถีเถรวาททำให้ปรัชญาการศึกษา“แห่งชาติ”ของไทยทุกระดับ ตั้งแต่ประถม, มัธยม, อุดม เน้น“รูปแบบ” สำคัญกว่า“เนื้อหา” เห็นได้จากให้ความสำคัญกับเครื่องแบบนักเรียน-นักศึกษา มากกว่าความคิดในสมอง และลงทุนทำรั้วทำป้ายชื่อสถาบันมากกว่าลงทุนห้องสมุด-ห้องแล็บ ฯลฯ

อาจารย์มหาวิทยาลัย“แห่งชาติ”ของไทยจึงมีแต่หมกมุ่นกับเครื่องแบบนักศึกษาโดยไม่เอาใจใส่ความก้าวหน้าทางวิชาการ ส่งผลให้อาจารย์ให้ความสำคัญกับรายได้ของตัวเองอยู่เหนือผลงานทางวิชาการ สร้างสำนักกะล่อน, ขี้โกง, ส่งสมสันดานเอารัดเอาเปรียบคนอื่น ฯลฯ เลยพากันแย่งบข ท่างานพิเศษ แล้วเร่หาเป็น“ม้าใช้”หน่วยงานอื่น เช่น กทม., เอกชน, ฯลฯ เพื่อเพิ่มรายได้ให้ตัวเองมากกว่าทุ่มเทให้วิชาความรู้

การ“เลือกตั้ง”ผู้บริหารมหาวิทยาลัยอย่างที่เป็นมาและกำลังเป็นอยู่ขณะนี้ คือความเสื่อมของการบริหารจัดการวิชาความรู้การศึกษาทั้งระบบ

ฉะนั้นต้องพิจารณาลด ละ เลิก วิถีเถรวาทเป็นสำคัญ เว้นเสียแต่จะเห็นเป็นอย่างอื่นที่ดีกว่า แต่ถ้ายังไม่ยอมรับความจริงก็ต้องตกอยู่ในความด้อยประสิทธิภาพต่อไปจนกว่าจะหาไม่

บทความที่ ๒: วิถีเถรวาทไทย

พระนวกะ: จบ เป็นบทความแรกที่ออกเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ครั้น และล่าสุดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวันเช่นเดียวกัน คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ ก็ออกมาเขียนอีกบทความหนึ่ง เรื่อง “ของจริง-ของปลอม ในโลกของศิลปศาสตร์ไทย” ขออนุญาตอ่าน:

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี สรุบบทประเมนโครงการที่ผมไปบรรยายพิเศษเรื่อง ประวัติศาสตร์แห่งชาติและปราสาทพระวิหาร เมื่อวันจันทร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม แล้วส่งมาให้ผมอ่าน มีบางข้อบางคนเขียนว่า

“ควรใช้คำสุภาพต่อคณะศิลปศาสตร์ ไม่ใช่ใช้คำรุนแรง และควรให้เกียรติคณะศิลปศาสตร์ด้วย ไม่ใช่อยากพูดอะไรก็พูด เขาเรียกว่าไม่มีมารยาทการเป็นวิทยากร”

ตอบว่าผมตั้งใจพูดอย่างนั้น เตรียมการพูดอย่างนั้นแท้ๆ เตรียมพูดนานมาก หลายวันหลายเดือนหลายปี แม้เขียนในคอลัมน์นี้ก็เขียนอย่างที่พูดวันนั้น

ตอบว่าได้พูดอธิบายและบอกหลักฐานแล้วทุกอย่าง แม้เอกสารที่แจกก็มีให้เห็นหลักฐาน ปัญหาอยู่ที่คนฟังส่วนมากไม่เคยรู้จักหลักฐาน สถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย (รวมทั้งที่อุบลฯ) ก็มักไม่เผยแพร่หลักฐาน เพราะสอนกันตาม “วิถีเถรวาทไทย” คือท่องจำเป็นนกแก้วนกขุนทอง

“วิถีเถรวาทไทย” ใช้ท่องจำเป็นสรณะนี้เอง ที่อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี บอกไว้ในคราวปาฐกถาทบทวนทิศทางของไทย เมื่อเร็วๆ นี้ ว่ามีรากเหง้าปัญหาข้อหนึ่งอยู่ที่ “ศรัทธาปลอมๆ”

ศิลปศาสตร์ในมหาวิทยาลัยไทยสนับสนุนให้สังคมไทยมี “ศรัทธาปลอมๆ” ด้วย “วิถีเถรวาทไทย” จะยกข้อความของอาจารย์ธีรยุทธมาให้อ่านก่อนดังนี้

“ปัญหาคนไทยไม่อยู่กับปัญญาความรู้ แต่อยู่กับศรัทธาปลอมๆ เพราะไม่เคยมีอำนาจจริงจัง ไม่เคยแก้ปัญหาตัวเองและของประเทศด้วยหลักเหตุผล คนไทยจึงสอพลออุดมการณ์มานาน เช่น ยึดมั่นประชาธิปไตยเลือกตั้งที่มีแต่การซื้อเสียงและผลลัพธ์ก็คือชาวบ้านไม่ได้อะไร แต่กลุ่มทุนการเมืองเป็นผู้สวดยประโยชน์ระบอบประชาธิปไตยแบบทุนสามานย์รุ่งเรือง บางส่วนก็ยึดมั่นในอุดมการณ์ชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ แบบปลอมๆ คือไม่ได้เน้นการยึดมั่นแบบใช้ปัญญาที่จะทำให้สถาบันหลักของชาติก้าวหน้า เกิดประโยชน์ที่สถาพรต่อบ้านเมืองและประชาชนจริงๆ เมื่อมีวิกฤตทุกหนก็เกิดการขัดแย้งทางความคิดปลอมๆ ซึ่งไม่ได้เกิดจากแก่นสารทางปัญญา จึงคลี่คลายไม่ได้”

เมื่ออยู่ในโลกปลอมๆ มานานมาก บรรดานักศิลปศาสตร์ไทยเลยงมงายมากเมื่อได้ยินของจริงๆ ของไม่ปลอม เพราะต่างจากของปลอมๆ ที่ตัวเองคุ้นเคยแล้วมกมายมานาน

พระนวกะ: จบบทความครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: ก็ไม่ยาวเท่าไร อยากจะถามท่านที่ฟังก่อนว่าฟังแล้วท่านมีความรู้สึกหรือความคิดเห็นอย่างไร

แต่การที่จะมีความรู้สึก หรือความคิดเห็น ก็ต้องมีฐาน คือมีความรู้ความเข้าใจว่าเถรวาทคืออะไร จึงจะรู้ว่าเขาเขียนผิดหรือเขียนถูก ถ้าเราไม่รู้ เราก็นึกไม่ออกใช่ไหม อันนี้มันกลายเป็นว่าเป็นประโยชน์ขั้นที่หนึ่ง คือมาดูพวกเราเองในฐานะที่ท่านเป็นตัวแทนของพระไทย หรือว่าคนไทยทั่วไป ว่ามีฐานความรู้ในเรื่องเถรวาทที่จะฟังท่านผู้นี้หรือไม่ ฟังแล้วมองเรื่องออกหรือไม่

อยากจะฟังท่านด้วยว่ามีความคิดเห็นอย่างไร รู้สึกอย่างไร ใครอยากจะพูดบ้างไหม นิมนต์ครับ

พระนวกะ: อันนี้อาจจะยังเป็นคนคิดเห็นนะครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: ไม่เป็นไร ขึ้นความคิดเห็น ตอนนีถ้ามองความคิดเห็น

พระนวกะ: คือ ผมเข้าใจว่าเถรวาทนี้ หลักการสำคัญคือ การรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องมากที่สุดครับ จึงต้องมีการท่องจำ แต่ว่าเวลาสังคมนำไปใช้ ผมเข้าใจว่าสังคมเอาไปใช้แบบผิดๆ ครับ คือที่สังคมไทยบอกว่ามีรากฐานมาจากเถรวาทเป็นการเข้าใจผิดอย่างแรง คือเอาแต่ตัวรูปแบบคือการท่องจำ แต่ไม่เอาตัวเนื้อหาก็คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงยึดติดแต่รูปแบบหรือท่องอย่างเดียว ต้องเชื่อฟังอาจารย์อย่างเดียว ทำให้มันเพี้ยนครับ แล้วนักวิจารณ์เขาวิจารณ์ เขามองเถรวาทในฐานะรูปแบบครับ บางทีเขาจะพูดแบบเหมารวมไป ขอขอบคุณครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: เอาละชอบใจ ใครจะมีความเห็นอะไร ก็ นิมนต์ แต่อย่าให้ยาวนัก เพราะเวลาของเราสั้น ใครอยากจะพูด อะไรไหมครับ

พระนวกะ: จากการที่ได้อ่านบทความ แล้วไปทำการบ้านหาข้อมูล เกี่ยวกับคำว่า “เถรวาท” จากที่มาต่างๆ แล้วถามความคิดเห็นจาก อาจารย์ที่สอนทางด้านศาสนา ได้ข้อมูลหลายอย่าง ที่เห็นจุดบอด ในการเขียนคอลัมน์นี้ว่า มีข้อมูลหลายอย่างที่มีความผิดพลาด

ถ้ายังไม่แตะเรื่องของเถรวาท การที่เขาเอาข้อมูลการ ประเมินระดับมหาวิทยาลัยของไทยก็ผิดพลาด ในที่นี้บอกว่าติดอยู่แค่ครั้งเดียว มีติดมหาวิทยาลัยเดียวตอนการสำรวจครั้งแรก ครั้งที่สอง ไม่มีมหาวิทยาลัยไทยติดเลย

จากที่ผมได้ถามอาจารย์ที่คณะของผม ถ้าผู้รู้จริงๆ จะบอก ได้ว่าการสำรวจจริงๆ มี ๒ ครั้ง ครั้งแรกติดมิดลกับจุฬาฯ ส่วน ครั้งที่ ๒ เหลือแต่มิดลอยู่มหาวิทยาลัยเดียว นี่คือข้อมูลก็ผิด ใน เรื่องของการใส่ใจกับรูปแบบการแต่งกายอะไรต่างๆ มันมีความ สำคัญที่มันต้องให้เกิดความปลอดภัยกับนักศึกษา อันนี้คือผิวเผิน

แต่ว่าพอมามาแตะในเรื่องของเถรวาท เขาใช้คำนี้เป็นการ เหมามาพรอมว่าการศึกษาไทยที่เป็นอยู่ทุกวันแบบท่องจำ ใช้กับคำ ว่า “ระบบเถรวาท” คือท่องจำคำครุ ซึ่งจริงๆ แล้ว มันเป็นคำที่ไม่ ควรจะมาใช้ในบริบทแบบนี้ มันเป็นการเรียนแบบจำมากกว่า น่า จะใช้บริบทคำอื่น มากกว่านี้คือ เขาไม่ให้ความหมายของเถรวาท อย่างชัดเจนจริงๆ ซึ่งตามที่มาเถรวาทจากการที่ได้คุยกับอาจารย์ ทั้งสองท่าน ก็บอกว่าในหลักฐานตามพระไตรปิฎกจริงๆ ไม่มีคำว่า

เถรวาทปรากฏ คำว่า “เถรวาท” มาปรากฏหลังจากมีการสังคายนามาแล้ว เมื่อเกิดแตกเป็นนิกายขึ้นมา ซึ่งคำว่าเถรวาทใช้โดยห่างช่วงกัน ขาดหาย ไม่มีการใช้ต่อเนื่องชัดเจน

มาภายหลังนักวิชาการพยายามจะร้อยเรียงประวัติศาสตร์ร้อยเรียงที่มาให้เข้าเป็นเรื่องเดียวกัน ก็เลยแต่งเติมเข้าไปจนเจอคำว่าเถรวาท ซึ่งคำนี้เอาเข้าจริงๆ เพิ่งใช้เมื่อตอนการประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) เมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๓ ซึ่งจัดที่ประเทศศรีลังกา โดย Dr. G.P. Malalasekera เป็นประธานของพสล. เพราะว่ามี การเข้าใจผิดว่า เมื่อฝรั่งมาศึกษาพุทธศาสนาในเอเชีย ไปเจอทางญี่ปุ่น ทางจีน เกิดการขัดแย้งกัน ต่อว่ากันว่าตัวเองเป็นมหายานแล้วอีกฝ่ายหนึ่งเป็นยานที่ต่ำกว่า หรือสอนไม่ถูกต้อง จึงใช้คำว่า “หินยาน” ขึ้นมา ทีนี้พอหินยานที่เขาเอามาใช้มันเป็นคำที่อาจารย์บอก มันเป็นคำต่อว่า พอเอามาใช้ผิดบริบทแล้วคนไทยที่ไม่มีความรู้ภาษาต่อนั้น พอไปฟังฝรั่งมาเรียกพระทางไทย ทางเอเชียว่าเป็นหินยาน ก็เลยรับเอาอย่างนั้น พอมาประชุมทำความเข้าใจชัดเจนแล้วว่าที่มามันเรียกผิด จึงมีการตกลงให้ใช้คำว่า “เถรวาท” ในการประชุมครั้งนั้น สำหรับพุทธศาสนานิกายที่ไม่ใช่มหายาน นี่เป็นข้อมูลเบื้องต้น

ส่วนวิธีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในคำสอนอะไรต่างๆ ไม่เคยมีวิธีไหนเขียนชัดเจนว่าเราสอนแบบเถรวาท

พระพรหมคุณาภรณ์: ถ้ามานิเทศหนึ่ง ท่านอ่านหมดหรือเปล่า เพราะเคยได้ยินคล้ายๆ ว่า ท่านผู้เขียน พูดถึงกาลามสูตร อะไรด้วย อ่านหมดหรือเปล่าเมื่อกี้ มีหรือเปล่า “กาลามสูตร”

พระนวกะ: กาลามสูตรจะเป็นอีกบทความหนึ่งครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: พูดถึงท่านพุทธทาส และกาลามสูตร

พระนวกะ: อันนั้นเป็นบทความครั้งแรกที่เขียน แต่ไม่ได้เอามา

พระพรหมคุณาภรณ์: ที่จริงต้องรวมให้หมด ยอมเสียเวลาอีกนิดหนึ่ง คืออ่านข้อมูลให้เพียงพอ ถ้าไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ก็ให้เพียงพอ

ระหว่างที่รอไปหาบทความนั้น ก็พูดไปพลางๆ นิดๆ หน่อยๆ ยังไม่เข้าตัวเนื้อหาสาระ

เท่าที่ฟังก็ได้ที่สังเกตว่า บทความที่อ่านก่อน ใช้คำว่า “วิถิเถรวาท” ส่วนบทความหลัง เติมคำว่า “ไทย” เป็น “วิถิเถรวาทไทย” อันนี้ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า เหตุใดคราวหลังจึงเติม “ไทย” เข้าไป

ขอพูดนอกประเด็นอีกนิดหน่อยก่อน คือเราจะได้ยินคำพระที่เป็นคำสำคัญ คำที่ถือว่าสูง ถูกนำมาใช้ในภาษาไทยในความหมายที่ไม่ผู้เหมาะสม ยกตัวอย่างง่ายๆ คำว่า “อรหันต์” เขาพูดถึงนักการเมืองบ้าง คนอะไรๆ บ้าง เช่นว่า “๘ อรหันต์” อะไรอย่างนี้ เคยได้ยินไหม ซึ่งก็เป็นข้อที่ควรสังเกตว่า สังคมไทยเรา มีการใช้ถ้อยคำโดยไม่คำนึงถึงความหมายที่แท้จริง และไม่ระวังว่าจะทำให้เกิดความสับสนในการศึกษา อันนี้เป็นแง่หนึ่งที่เป็นเรื่องพื้นๆ ไม่ต้องลงลึกอะไร แต่นี้ก็มีปัญหา แง่อื่นเดี๋ยวค่อยพูด

แม้ที่ว่านี้ก็ทำให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำ ที่กลายเป็นวิถิปฏิบัติในแนวนี้ต่อไป เหมือนอย่างที่ว่า พอพูดถึงบุคคลแบบพระชดประชันอย่างนี้ ก็เรียกว่า “อรหันต์” ที่นี้ พอพูดถึงสถาบันหรือระบบอะไรสักอย่างที่ต้องการพระชดประชัน ก็เรียกว่า

“เถรวาท” อะไรทำนองนี้

ถ้าเป็นแบบนี้ ก็กลายเป็นว่า เมื่อต้องการจะให้เป็นคำที่เด่นที่สะดุด ในการที่จะประชดประชัน ก็นำเอาคำศัพท์ที่ควรจะใช้แสดงความหมายที่ติงาม ไปใช้สื่อความหมายที่ไม่ดี หรือที่จะกระแนะกระแหน นี่ก็เป็นปัญหาของสังคมไทยในวงกว้าง

อ้าว หันกลับมาเรื่องบทความของคุณสุจิตต์ เรื่องที่มีกาลามสูตร ตกลงได้ไหมครับ นิมนต์

บทความตอนที่ ๑: กาลามสูตร

พระนวกะ: อันนี้เป็นบทความที่คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ เขียนไว้เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ ในคอลัมน์ สยามประเทศไทย โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ ชื่อเรื่อง “กาลามสูตร ไม่ให้เชื่อตำรา-พระไตรปิฎก” ขออ่านต่อไปว่า:

ระบบการศึกษาไทยไม่ยากให้คนฉลาด แล้วกลัวคนฉลาดเกินไป เลยไม่บอกเรื่องกาลามสูตร แล้วไม่ยกย่องปรัชญากาลามสูตรมาเป็นปรัชญาการศึกษาไทย

“ครูบาอาจารย์แต่กาลก่อนกลัวคนจะฉลาดเกินไปเพราะอาศัยกาลามสูตร เลยไม่เอามาสอน.

กาลามสูตรก็ไม่ถูกเอามาทำให้แพร่หลายเหมือนสูตรอื่นๆ ทั้งที่เป็นสูตรสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้เกิดผลดี”

ข้อความที่ยกมานี้อยู่ในเอกสารสิ่งพิมพ์ชื่อ การขุดเพชรในพระไตรปิฎก ของท่านพุทธทาส (ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม เชิญข้อความจากคำปราศรัย ที่กล่าวแก่ชุมนุมผู้มาร่วม

บำเพ็ญบุญญลออายุปีที่ ๘๐ ของท่านพุทธทาส เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๘ มาพิมพ์แจกและจำหน่ายทั่วไป)

กาลามสูตร มี ๑๐ ข้อ ท่านพุทธทาสเทศน์สรุปง่าย ๆ ไว้ทั้งหมด

“วิถิเถรวาท” ชอบอ้างอิงตำราหลวงหรือพระไตรปิฎก ว่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล แล้วต้องยึดมั่นถือมั่นตามนั้น แต่ท่านพุทธทาสสอนว่า

“ในการสังคายนาครั้งแรก ยังไม่มีพระไตรปิฎก แต่ก็มาพูดกันบัดนี้ ว่ามีพระไตรปิฎกมาแล้วตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งแรก.

นั่นเป็นเพราะไปหลงตามคำกล่าวชั้นหลังๆ เมื่อเรามีพระไตรปิฎกเต็มรูปแบบในปัจจุบัน.

การเทศน์สังคายนาที่กล่าวให้เข้าใจว่า มีพระไตรปิฎกมาแล้วตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งแรกนั้น ไม่ตรงกับความจริง.

ถ้าอาศัยหลักกาลามสูตรแล้วมันก็ต้องกล่าวอย่างอื่น คือกล่าวว่า มีแต่ธรรมวินัยที่ท่องจำไว้ด้วยปาก ยังไม่ได้จารึกลงไปให้เป็นปิฎก”

ท่านพุทธทาสเทศน์ย้ำว่า “พระไตรปิฎกนั้น ถ้าจะยื่นให้แก่นักศึกษาอาจจะปลดออกหรือฉีกออกได้สัก ๓๐ เพอร์เซ็นต์ ถ้าสำหรับนักวิทยาศาสตร์ นักโบราณคดีตัวยงแห่งยุคปรมาณูในปัจจุบันหรืออนาคต อาจจะปลดออกได้อีก ๓๐ เพอร์เซ็นต์, ถ้าสำหรับคนทั่วไปรวมทั้งยายแก่ตาแก่ที่สอนเด็กให้ตีกระป๋องช่วยพระจันทร์เมื่อราหูจับนั้น ไม่ต้องปลดอะไรออกเลย.”

สำหรับที่เหลือ ๔๐ เปอร์เซ็นต์ จัดเป็นเรื่องการดับทุกข์ โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ที่ไม่อาจจะปลดหรือฉีกออกได้อีกต่อไป ท่านพุทธทาสจึงเห็นว่า

นั่นแหละคือหลักพุทธศาสนาชั้นที่เป็นเพชรเม็ดเอก

เถรวาทถูกกันออกไปนานแล้ว จากการศึกษาไทย

พระพรหมคุณาภรณ์: เรื่องนี้ที่จริงตัวประเด็นมีอยู่ ๒ ข้อสั้นๆ นิดเดียวเท่านั้น

แต่ถ้าจะรวบรัด ไม่ต้องไปถึงนั่นหรอก เรื่องนี้ ไม่ต้องเข้าประเด็นด้วยซ้ำ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นสั้นหรือประเด็นยาว พุดบิดไปได้เลย

เรื่องก็คือ คุณสุจิตต์พูดถึงการศึกษาของชาติไทยในปัจจุบันว่าเป็นวิถีเถรวาท หรืออยู่ใต้วิถีเถรวาท

แต่เป็นที่รู้กันดีว่า พุทธศาสนาเถรวาทได้ถูกตัด ถูกปลดออกไปจากการศึกษาของรัฐไทยนานตั้งศตวรรษหนึ่งแล้ว และรัฐไทยได้ริเริ่มเอาระบบการศึกษาสมัยใหม่แบบตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มที่ พุทธศาสนาเถรวาทเวลานี้ เรียกได้ว่าอยู่นอวงวงการของการศึกษา (ถูกนิมนต์เข้ามาอย่างคนนอกเป็นครั้งคราวตามเหตุการณ์)

แล้วจะมาเอาอะไรกับพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาของชาติไทยปัจจุบันนี้ เป็นการติดตามระบบของตะวันตก แม้แต่การกำหนดเครื่องแบบนักเรียนนักศึกษาที่พูดว่าไปนั้น ก็สืบมาจากฝรั่งอย่างอังกฤษที่เราเคยเรียกว่าเป็นอารย-

ประเทศ ที่เราอยากจะเป็นอย่างเขา เป็นของสมัยใหม่นี้เอง

คนที่คุณสุจิตต์พูดถึงว่าเป็นพวกวิถีเถรวาทอะไรนั้น ก็เป็นผู้เล่าเรียนจบมาจากเมืองนอก หรือโตมาในระบบของตะวันตก ไม่เคยรู้จักด้วยซ้ำว่าเถรวาทคืออะไร หรืออะไรเป็นเถรวาท

ทีนี้ ท่านที่เขียนบทความนี้ก็อาจจะบอกว่า เวลานี้ เถรวาทไม่ได้คุมระบบการศึกษาทางการของรัฐไทยก็จริง แต่มีอิทธิพลอยู่ในวัฒนธรรมไทย จึงทำให้เป็นอย่างนี้ ก็จะต้องวิเคราะห์หิวจัยกันต่อไปอีกว่า พุทธศาสนาเถรวาทมีอิทธิพลติดมาในวัฒนธรรมไทยในด้านไหน ส่วนไหน แคไหน และในวัฒนธรรมไทยตามคติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” (เหมือนกับบอกว่า “อยู่ที่นี่แล้ว อย่าไปไหนเลย”) นี่ มีอะไรอื่นอีกที่เป็นปัจจัยเป็นองค์ประกอบปรุงแต่งสำคัญทำไมคนไทยสมัยใหม่ ค่อนศตวรรษมานี้ที่นิยมตามอย่างตะวันตกนักหนา จึงไม่ซึมซาบวัฒนธรรมฝรั่งตามคติ “บุกผ้าขายยพรมแดน” (คติ “frontier” - “ที่นี้ยากไร้ ต้องรุกไปหาข้างหน้า”) ถึงตอนนี้ ก็จะกลายเป็นว่าต้องพูดกันยาวยืดเยื้อไป (แต่ถ้าคิดจะวิเคราะห์หิวจัยศึกษากันจริงจัง ก็จะได้ประโยชน์มาก)

เรื่องนี้เรามองในแง่ดีก่อนว่า ท่านที่เขียนบทความนี้ทำงานในเรื่องของส่วนรวม คนที่ทำงานส่วนรวม เราก็มองไว้ก่อนว่าท่านมีเจตนาดีคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม

ในแง่นี้ก็คือ คุณสุจิตต์ก็คงหวังดีต่อการศึกษาของประเทศไทย อย่างในบทความนี้ ท่านก็อยากจะให้การศึกษาของไทยเจริญก้าวหน้ารุ่งเรือง แต่ดูสภาพที่เป็นอยู่ไปแล้วท่านก็เป็นห่วง แล้วท่านก็อาจจะได้ยินได้ฟังเรื่องเถรวาทมาในแบบที่ว่าเมื่อ ก็รู้สึกว่ามัน

ขัดขวาง มันทำให้ประเทศไทยไม่เจริญ การศึกษามันเลยเป็นอย่างนี้ เพราะท่านเข้าใจว่าเถรวาทคือแค่ท่องจำ และที่เรียนกันอยู่นี้แค่ท่องจำก็เพราะเถรวาท ท่านคงรู้เข้าใจและคิดเห็นอย่างนี้ จึงได้เขียนออกมาอย่างนั้น

แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม เขาเป็นว่า ในขั้นต้น เรามองในแง่ที่ท่านมีเจตนาดีที่มุ่งหวังความเจริญแก่ประเทศไทย แต่เจตนาดีอย่างเดียวยังไม่พอ จะต้องรู้ ต้องเข้าใจเรื่องที่ว่ากันนั้นให้ชัดเจนด้วย

แล้วที่ว่านี้ เราจะพูดแต่ในด้านข้อมูลความรู้ เรื่องข้อเท็จจริงเรื่องของหลักฐานตามที่มันเป็น เราไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความเห็นของท่าน เช่นว่าท่านจะชอบหรือไม่ชอบใจ ท่านจะไม่เห็นด้วย ไม่เอาด้วยกับเถรวาทอย่างไร ก็เป็นเรื่องของท่าน

เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจอยู่ ถ้าหากว่าท่านไปได้ยินได้ฟังเขาพูดมาว่า เถรวาทมีความหมายอย่างนี้ แล้วท่านก็ว่าไป เราฟังแล้วก็อย่ามัวไปโกรธ ไปซึ่งเคียด หรือไม่พอใจ อะไรที่เป็นความเห็นของท่าน ก็ให้ท่านว่าไป แต่ที่เป็นเรื่องของหลักฐานข้อเท็จจริง ก็ต้องชี้แจงบอกแจ้งไปตามที่มันเป็น ให้ได้ความรู้ความเข้าใจ

ดูกันก่อนว่า เถรวาทที่พูดถึง เป็นแบบของใคร

ในเรื่องนี้ ประเด็นสำคัญมีอยู่ ๒ จุด คือ

หนึ่ง ความหมายของคำว่า “เถรวาท”

สอง เรื่องกาลามสูตร

สำหรับข้อหนึ่ง คือความหมายของคำว่า “เถรวาท” นั้น ตอน
นี้เราแยกเป็น

๑) ความหมายของเถรวาท หรือเถรวาทในความหมายของ
คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

๒) เถรวาทในความหมายของพระพุทธศาสนาเอง

ตามที่เราอ่านนี้ก็ชัดอยู่แล้วว่า ในความหมายของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ
“เถรวาท” คือการเล่าเรียนศึกษาแบบเอาแต่ท่องจำ เชื่อฟังครู
อาจารย์ ท่านบอกอย่างไร ก็เชื่อตามนั้น แล้วก็ทำตามๆ กันไป

อันนี้ไม่ได้ว่าตามถ้อยคำตรงตัวอักษรของท่านผู้เขียนนะ แต่
จับเอาความอย่างนี้ ผมจับความนี้ถูกไหม (เสียงตอบว่า “ถูก”)

เมื่อจับความนี้ถูก เราก็มาดูว่า เถรวาทในความหมาย
ของพระพุทธศาสนาเอง เป็นอย่างไร

ในความหมายของพระพุทธศาสนา

เถรวาท คือระบบการสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่มุ่งจะ
รักษาคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะถ้าเป็นไปได้ ก็รักษា
ตัวพุทธพจน์เดิมไว้ ให้ชัดตรง และครบถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้

นี้หมายความว่า จะให้ครบหมดจริงย่อมไม่ได้ ก็เท่าที่จะทำได้ นี่คือการความหมายของเถรวาทในพระพุทธศาสนา

ในแง่ที่หนึ่งนี้ จะเห็นว่า เถรวาทมีความหมายไม่เหมือนกัน คือเราแยกได้เลยว่า:

ถ้าใครมาพูดถึงเถรวาทว่าคือลัทธิท่องจำ ว่าตามครูอาจารย์ เชื่อไปเถอะ เราก็บอกนี่คือเถรวาทในความหมายของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ หรือท่านจะบัญญัติอย่างไรก็แล้วแต่

ส่วนความหมายของเถรวาทที่เป็นพุทธศาสนา เราบอกได้ชัดเลยว่า คือระบบการสืบทอดพุทธศาสนาที่มุ่งรักษาคำสอนดั้งเดิม โดยเฉพาะพุทธพจน์ ให้คงอยู่อย่างชัดตรง และครบถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้

เป็นอันต้องดูกันก่อนว่า เถรวาทที่เอามาพูดนั้น เป็นเถรวาทแบบของใคร

ถ้าไม่มีเถรวาท ก็ไม่มีกาลามสูตร

ที่นี้ก็มาถึงประเด็นที่ ๒ คือที่ท่านผู้เขียน หมายถึงคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ พูดถึงกาลามสูตร โดยโยงมาเข้ากับเรื่องเถรวาท คือ ไปยกเอากาลามสูตรมาตีเถรวาท

คุณสุจิตต์บอกว่า กาลามสูตรสอนไว้ ไม่ให้เชื่ออย่างนั้น ไม่ให้เชื่ออย่างนี้ ไม่ให้เชื่อครูอาจารย์ แล้วที่นี้ กาลามสูตรนั้นคืออะไร

กาลามสูตร ก็คือพระสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎก เล่ม ๒๐ อยู่ในติกนิบาต อังคุตตรนิกาย

ในประเด็นที่ ๑ ได้บอกแล้วว่า ตามความหมายของพระพุทธศาสนา “เถรวาท คือระบบการสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่มุ่งจะรักษาคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะถ้าเป็นไปได้ ก็รักษาทัวพุทธพจน์เดิมไว้ ให้ชัดตรง และครบถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้”

จากความหมายนี้แหละ เถรวาทก็รักษาคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าไว้จนมาถึงเราในรูปที่เรียกว่า พระไตรปิฎกบาลี

กาลามสูตรเป็นพระสูตรหนึ่ง ซึ่งอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีที่เถรวาทรักษาไว้ เพราะฉะนั้น กาลามสูตรจึงมาถึงเราได้ และเราจึงรู้จักกาลามสูตรได้ ก็เพราะเถรวาทนี้แหละรักษาไว้

ถ้าพูดอย่างง่ายๆ ก็บอกว่า ถ้าไม่มีเถรวาท ก็ไม่มีกาลามสูตรให้คุณสุจิตต์รู้จักด้วย

ทีนี้พอใครอ้างพระไตรปิฎก เขาก็หาว่าติดคัมภีร์ คราวนี้คุณสุจิตต์อ้างกาลามสูตร ก็คืออ้างพระไตรปิฎกตอนหนึ่งนั่นเอง ไปๆ มาๆ คุณสุจิตต์ก็เลยกลายเป็นผู้ติดคัมภีร์ด้วย

แต่ที่จริง คนที่อ้างพระไตรปิฎก อ้างคัมภีร์ ไม่จำเป็นต้องติดคัมภีร์ แต่เขาอ้างเพื่อให้เห็นหลักฐาน และตัวคนอ้างเองก็จะได้ระวังที่จะบอกข้อมูลให้ตรงกับของจริง แล้วก็จะรู้ว่าที่ไปที่มา พอได้หลักฐานหรือตัวข้อมูลเดิมแล้ว ทีนี้ละ คนอื่นก็จะตรวจสอบคนที่อ้างนั้นได้ หรือจะค้นคว้าหาความรู้ให้ยิ่งขึ้นไปอีก ก็ทำเองได้โดยไม่ต้องมาอาศัยคนที่อ้างนั้นด้วย

ตามที่ว่ามานี้ จะเห็นว่า เถรวาท กับกาลามสูตรนั้น อยู่ด้วยกัน มาด้วยกัน แล้วก็สอดคล้องกัน

แต่ถ้าเอาเถรวาทในความหมายของคุณสุจิตต์ละก็ เถรวาทกับกาลามสูตรก็ต้องขัดกัน ถ้าว่าตามกาลามสูตร ก็ไม่เอาเถรวาท แต่ถ้าไม่เอาเถรวาท ก็ไม่มีกาลามสูตรมาให้อ้าง

นี่ก็เพราะว่า เถรวาทของคุณสุจิตต์มีความหมายว่าต้องท่องจำ ต้องเชื่อตามครูอาจารย์ ต้องว่าตามกันไป ไม่ต้องถาม ถามไม่ได้ ของคุณสุจิตต์มีคำว่า “ไม่ต้องถาม” ด้วย ใช่ไหม

พระนวกะ: ห้ามถามครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: นี่แหละ ถ้าหากว่าเถรวาทหมายความว่าต้องท่องจำ ต้องเชื่อตามครูอาจารย์ ว่าอย่างไรก็ว่าตามกันไป ห้ามถาม อย่างที่คุณสุจิตต์ วงษ์เทศบอกนั้น เถรวาทของคุณสุจิตต์ ก็ขัดกับกาลามสูตร เพราะกาลามสูตรบอกว่า อย่าเพิ่งเชื่อ อย่าปลงใจเชื่อเพียงด้วยนับถือว่าเป็นครูอาจารย์

แต่ถ้าเถรวาทของคุณสุจิตต์ขัดกับกาลามสูตร เถรวาทของคุณสุจิตต์ก็ไม่ใช่เถรวาทแท้ เพราะเถรวาทที่แท้แน่ที่สอนกาลามสูตรว่า อย่าปลงใจเชื่อเพียงด้วยนับถือเป็นครูอาจารย์

เถรวาทเก็บกาลามสูตรมา รักษากาลามสูตรไว้ ถ้าเราทำตามเถรวาท เราก็พากันเรียนช่วยกันสอนกาลามสูตรออกไป แต่ถ้าเราขี้เกียจหรือโง่เขลา เราไม่เรียน ไม่ช่วยกันสอนกาลามสูตร ก็ยังมีกาลามสูตรที่เถรวาทเก็บรักษาไว้ให้คนรุ่นหลังมีโอกาสศึกษากันต่อไป

รวมความว่า ถ้าเอาเถรวาทตามแบบคุณสุจิตต์ ก็ขัดกันไปหมด เถรวาทก็ขัดกับกาลามสูตร และเถรวาทก็ขัดกับเถรวาทด้วย ถูกไหม

พระนวกะ: ถูกครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: ทีนี้ ถ้าเราเอาเถรวาทตามความหมายของ พุทธศาสนา ก็ไม่มีอะไรขัดกันเลย แต่กลับยิ่งสอดคล้องกันหมด

บอกแล้วว่า เถรวาทในความหมายของพระพุทธรศาสนา ก็คือระบบสืบทอดพระพุทธรศาสนา ที่มุ่งรักษาคำสอนเดิม โดยเฉพาะพุทธพจน์ ให้คงอยู่อย่างชัดตรง และครบถ้วนที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ ก็เพราะท่านมุ่งรักษาคำสอนเดิมให้คงอยู่ ท่านจึงรักษากาลามสูตรไว้ด้วย กาลามสูตรอยู่มาในพระไตรปิฎก เมื่อรักษพระไตรปิฎกไว้ได้ ก็จึงรักษากาลามสูตรไว้ด้วย

กาลามสูตรบอกว่าอย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่าย ๆ เถรวาทรักษากาลามสูตรไว้ให้เราแล้ว เราจะเชื่อกาลามสูตรหรือไม่เชื่อกาลามสูตร ท่านก็ไม่ว่าอะไร มันก็ได้ขัดอะไรกันเลย กลับเข้ากันดีไปหมด

แต่ถ้าเราบอกว่ากาลามสูตรสอนดื้อนะ ก็กลายเป็นว่า เถรวาทนั้นแหละสอนดื้อนี่

เป็นอันว่า เถรวาทกับกาลามสูตรก็สอดคล้องกัน เป็นเรื่องเดียวกัน มาด้วยกัน

ทีนี้ เมื่อเถรวาทท่านอุทิศสำหรับรักษากาลามสูตรมาให้เราแล้ว มันก็เป็นเรื่องของเราเอง ที่จะเอากาลามสูตรมาใช้หรือไม่ หรือว่าจะปฏิบัติตามกาลามสูตรหรือไม่

ถ้าพระไทยจะสอนกันแบบท่องจำ ได้แต่ว่าตามกันไป ไม่ยอมถามครู หรืออะไรทำนองนี้ มันก็เป็นเรื่องของพระไทยเองที่ไม่ปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร

อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง จึงปรากฏว่า ในบทความหลังๆ คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เปลี่ยนถ้อยคำไปหน่อย คือจากเดิมที่เรียกว่า “เถรวาท” ก็เติม “ไทย” เข้าไป กลายเป็น “เถรวาทไทย” เหมือนจะบอกว่าฉันไม่ได้ว่าเถรวาทนะ ฉันติเตียนเถรวาทไทยเท่านั้น นี่เป็นข้อสังเกต

แต่ที่จริง ถ้าจะให้ดี ไม่พูดถึงเสียเลยดีกว่า เพราะทำให้คนสับสน

ที่ที่จริงอีกแหละ ยังมีแง่ที่น่าพิจารณาอีกเยอะ ในยุคที่ผ่านมา ถ้าจะว่าพระไทยและคนไทยได้แต่เชื่อครูอาจารย์ ต้องเอาตามที่อาจารย์สอน ได้แต่ว่าตามกันไป ไม่ให้ถาม หรือห้ามสงสัยอะไรนั้น ก็ยังน่าถามว่าเป็นอย่างนั้นจริงหรือเปล่า

เท่าที่พอนึกได้ ในยุคต้นสมัยใหม่นี้ น่าจะเป็นปัญหาตรงที่ว่า พระไทยคนไทยไม่ค่อยได้เชื่อครูอาจารย์ เพราะว่าไม่ได้สนใจว่าครูอาจารย์สอนอะไร แล้วก็เลยไม่รู้ด้วยซ้ำว่าครูอาจารย์สอนอะไร แล้วจะเอาอะไรมาเชื่อครูอาจารย์ เขาได้แต่ทำแบบไทยสมัยใหม่ คือท่องจำตำราไปสอบ เป็นอย่างนี้ต่างหาก

หนักกว่านั้นอีก ในยุคของการศึกษาศสมัยใหม่นี้แหละ ผู้เรียนบางทีก็เรียกผู้สอนว่าครูอาจารย์ไปอย่างนั้นเอง แต่ตามรูปแบบแต่มองผู้สอนในความหมายที่เป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูล หาได้มองในความหมายของครูอาจารย์แท้จริงไม่

อ้อ... แล้วก็ลัทธิเชื่ออาจารย์ ว่าตามอาจารย์ ทำตามๆ กันไปนั้น ก็มีชื่อของเขาอยู่แล้ว นั่นคือที่เรียกว่า “อาจารย์วาท” (เขียนอย่างบาลีเป็น “อาจารย์วาท”) ซึ่งต่างไปไกลจากเถรวาท แทบตรง

ข้ามกันเลย เถรวาทก็คือไม่ใช่อย่างนั้น แล้วจะมาบอกว่าลัทธิเชื่ออาจารย์เป็นเถรวาทได้อย่างไรกัน

(คุณสุจิตต์เขียนว่า “วิถีคิดอย่าง“เถรวาท” หมายถึงท่องจำตามคำสอน(วาทะ) ของครูอาจารย์(เถระ)เป็นใหญ่สุด ใครจะละเมิดหรือสงสัยมิได้” ตรงนี้แหละคือ อาจารย์วาท ไม่ใช่เถรวาท) เอละ เดียวจะแตกแขนงไปกันใหญ่ พอแค่นี้ก่อน

พระไทยไม่สอน หรือไม่ใส่ใจในกาลามสูตร

เอาเป็นว่า กลับมาพูดในแง่ของคุณสุจิตต์ ถ้าเรื่องนี้เป็นปัญหา ก็ต้องบอกว่า ปัญหาก็คืออยู่ที่พระไทยและคนไทยเรานี่เอง ว่าตามบทความของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ เองนั้น ก็มีตอนหนึ่งใช้ใหม่ที่เขียนว่าพระไทยไม่เอากาลามสูตรมาสอน นี่ก็ชัดอยู่แล้ว เท่ากับยอมรับว่าเถรวาทมีกาลามสูตรไว้ให้แล้ว แต่พระไทยเราเองนี่แหละ ไม่เอามาสอน

การที่พระไทยไม่เอากาลามสูตรมาสอนนั้น ก็มองได้ ๒ อย่าง คือ หนึ่ง ไม่สอนเพราะไม่เชื่อ คือกลัวว่า ถ้าเอากาลามสูตรไปสอนชาวบ้าน เดียวเขาจะไม่ยอมเชื่อตัวพระที่สอนนั้นอีกต่อไป ตัวพระเองไม่เชื่อตรงตามหลัก ก็เลยเก็บไว้เฉยๆ ไม่ยอมสอน แล้วก็สอง ไม่สอนเพราะไม่รู้ คือเพราะไม่รู้จักกาลามสูตร ไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกจริงจัง ก็เลยไม่เคยพบเคยเห็นกาลามสูตร

ถ้าว่าตามคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ พูดคล้ายๆ กับว่าพระไทยนั้นไม่เชื่อ จึงไม่เอากาลามสูตรมาสอน ถูกไหม

พระนวกะ: กลัวคนจะฉลาดเกิน

พระพรหมคุณาภรณ์: นั่นสิ ตัวเหตุมันคืออะไรแน่ ที่จริงนั้น เหตุอาจจะไม่ใช่แค่ ๒ อย่างที่พูดไปแล้ว สองอย่างนั้นอาจจะเป็นเพียงข้อปลีกย่อยเท่านั้น

การที่พระไทยไม่เอากาลามสูตรมาสอนนั้น บางทีจะมาจากเหตุผลอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุตัวจริง คือ ดังที่รู้จักกันดีอยู่แล้วว่า พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแบบเถรวาทนี้ ไม่มีการบังคับศรัทธา เพราะถือปัญญาเป็นใหญ่ ให้ศรัทธาเป็นเรื่องย่อย มันก็เลยเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมที่ปล่อยกันตลอดมา ทำนองว่าคุณจะเอาอย่างไรก็แล้วแต่จะศรัทธาหรือไม่ คุณจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็แล้วแต่ ฉันไม่ว่าอะไร สภาพอย่างนี้กลายเป็นเรื่องธรรมดา (เหมือนกับว่าคนไทยนี้ได้ถือกาลามสูตรกันอยู่แล้วกลายๆ หรือว่ากาลามสูตรได้ซึมซาบเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตไทยเป็นปกติอยู่แล้ว)

เมื่อเรื่องเป็นอย่างที่ว่ามานี้ พระไทยพบกาลามสูตร ถึงแม้ได้อ่าน ก็ผ่านไป ไม่สะดุด ไม่ตื่นใจ เพราะไม่เห็นแปลกอะไรนักหนา ก็เป็นเรื่องธรรมดาๆ อย่างนั้นกันอยู่แล้ว ก็เลยไม่ใส่ใจอะไรกับกาลามสูตร (ยิ่งมาในยุคที่อยู่กับนิทาน เอาแค่ตำนานและอาณิสงส์ก็เลยยังไม่สนใจ หรือไม่อ่านไปถึง)

ที่นี้หันไปดูฝรั่ง ก็น่าจะรู้จักกันดีอยู่แล้วว่าประวัติศาสตร์ของเขาเป็นอย่างไร ศาสนาของเขาเอาศรัทธาเป็นใหญ่ ถึงขั้นบังคับศรัทธา แล้วก็บังคับกันตั้งแต่ชั้นฆ่าฟันสังหารบุคคลจนถึงทำสงครามศาสนา อย่างน้อยก็ตั้งพันปีที่เขาอยู่ได้การบังคับอย่างนั้น

ฝรั่งเป็นมาอย่างนี้ พอมาเจอกาลามสูตรก็ตื่นตะลึงว่า อะไรงันนี้ ศาสนาอย่างนี้ก็มีด้วยหรือ บอกว่าไม่ต้องเชื่อ ไม่เคยเห็นที่ไหนเลย ศาสนามีแต่บอกว่าต้องเชื่ออย่างนั้นอย่างนี้ แต่นี่กลับห้ามว่าอย่าเพิ่งเชื่อนะ

ยิ่งตอนนั้น ฝรั่งเพิ่งถอนตัวพ้นออกมาได้จากการบังคับของศาสนา เข้ามาอยู่ในยุคตื่นหรือนิยมวิทยาศาสตร์ (scientism) ก็ถึงขั้นอัสจรรย์บอกว่า โอ... พุทธศาสนานี้เป็นอย่างวิทยาศาสตร์

ฝ่ายคนไทย พอฝรั่งที่เคยถูกศรัทธาบังคับเพิ่งหลุดออกมา แสวงปัญญากันใหญ่ แล้วตื่นใจสนใจกาลามสูตร ก็เลยตื่นไปด้วยทั้งที่ตัวเองนั้น เรื่องศรัทธาก็เรื่อยเฉื่อย จะเชื่อหรือไม่ก็ไม่รู้ว่า ไม่มีใครกดดันบังคับกีดกัน จนกลายเป็นคนขี้เกียจสงสัย ไปๆ มาๆ ปัญญาก็ไม่ไผ่หา ศรัทธาก็ไม่เอาไหน ถึงจะตื่นกาลามสูตรไปกับฝรั่ง ก็แทบไม่ตื่นในการแสวงปัญญา

พระไทยไม่เชื่อ หรือว่าไม่รู้

หันกลับมาดูกันอีก ในเรื่องที่ว่า พระไทยเรานี่ ทำไมไม่สอนกาลามสูตร เอาเฉพาะประเทศไทยนะ อย่าไปว่าประเทศอื่นเขา ประเทศเถรวาทด้วยกันก็อย่าเพิ่งไปว่าเขา ต้องดูกันให้ชัดก่อน

สำหรับประเทศไทยเราเนี่ย มีความเป็นจริงอย่างน้อยคงจะในช่วงศตวรรษนี้ ที่พระไทยเราแทบจะไม่พูดถึงกาลามสูตร แต่ไม่น่าจะเป็นเพราะไม่เชื่อ คือไม่ใช่ไม่รู้แล้ว แต่เพราะตัวอยากให้เขาเชื่อง่ายๆ ถ้าสอนกาลามสูตรไป ก็กลัวว่าต่อไปเขาจะไม่ยอมเชื่อ เลยคิดว่า ถ้าเราไม่สอนกาลามสูตร เราก็จะพูดอะไรได้สบายๆ คิดว่า

คงไม่ใช่อย่างนั้น แต่คงจะเป็นเพราะความไม่รู้เสียมากกว่า

เหตุผลนี้ไปโยงกับเรื่องที่จะพูดให้ฟังต่อไป คือที่ว่า เมืองไทยเราเนี่ย คนไทยทั้งพระทั้งโยมหันหลังให้พระพุทธรศาสนา หันหลังให้กับสมบัติไทยและวิถีของตัว ไม่สนใจศึกษาพระพุทธรศาสนากันมานาน ก็เลยไม่รู้ไม่เข้าใจพระพุทธรศาสนาในแง่เนื้อหาสาระ

ต่อมามีส่วนที่เอามาจัดเป็นแบบเรียนให้สอนให้เรียนกัน ก็ไม่ได้สนใจไม่ได้ตั้งใจศึกษา แล้วก็ไม่ได้ถือเป็นวิชาสำคัญอะไร จึงมักจะแค่นใจเรียนกันไป เพราะจะต้องสอบ ก็เรียนกันแค่ว่าพอให้สอบได้ เมื่อไม่คิดจะเอาสาระ จะเอาแค่นี้ได้ชั้น ก็เลยเอาแค่ท่องจำไปสอบ นี่คือปรากฏการณ์ในยุคของการศึกษาสมัยใหม่

พระในยุคสมัยใหม่นี้ ย่อมยากที่จะได้เรียนกาลามสูตรเป็นธรรมดา เพราะกาลามสูตรเป็นเพียงพระสูตรเล็กๆ แม้แต่พระไตรปิฎกก็ไม่มีกำหนดในหลักสูตรให้เรียนโดยตรง ยิ่งมาเป็นยุคที่เรียนแค่เพื่อให้สอบได้ชั้น พระไทยที่โดยทั่วไปไม่ได้ค้นคว้า ก็เป็นธรรมดาที่จะไม่รู้จักกาลามสูตร ก็เท่านั้นเอง

เมื่อท่านไม่รู้ ท่านก็ไม่มีอะไรที่จะมาสอน นี่ก็คือเกิดจากความไม่รู้ที่เป็นภูมิหลังของเราที่เป็นกันมาตั้งนานแล้ว

คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ อ้างคำของท่านพุทธทาสว่า “ครูบาอาจารย์แต่กาลก่อนกลัวคนจะฉลาดเกินไปเพราะอาศัยกาลามสูตร เลยไม่เอามาสอน” แต่คุณสุจิตต์เอาข้อความนี้มาเขียนโยงไว้กับเรื่องเถรวาท จึงทำให้คนอ่านเข้าใจเชวไปได้ว่า พวกครูบาอาจารย์ที่เป็นอย่างนี้ คือที่ไม่สอนกาลามสูตรนั้น เป็นการปฏิบัติตามแบบเถรวาท กลายเป็นว่าพระเหล่านี้ ที่ไม่สอนกาลามสูตรนั้น

เป็นเพราะปฏิบัติตามหลักของเถรวาท เพราะเป็นพระเถรวาท เพราะถือเถรวาท จึงไม่สอน

แต่ถ้าเรารู้เข้าใจเหตุผลอย่างทีพุดข้างต้นนั้นแล้ว เรื่องก็กลายเป็นตรงกันข้าม คือ กลายเป็นว่า พระเหล่านี้ ทั้ง ๆ ที่บวชในเถรวาท อยู่ในสายเถรวาท แต่ก็เข้าไม่ถึงเถรวาท คือ จะโดยไม่รู้ก็ตาม หรือโดยไม่ซื่อก็ตาม พระเหล่านั้นเข้าไม่ถึงเถรวาท จึงเอากาลามสูตรมาสอนไม่ได้

ถ้าครูบาอาจารย์หรือพระเหล่านั้นเข้าถึงเถรวาท หนึ่ง ท่านก็รู้จักและเข้าใจกาลามสูตร สอง ท่านก็นำมาใช้นำมาสอนได้ เพราะฉะนั้นก็ไม่ขัดกัน แต่จะบอกว่าพระเหล่านี้ไม่รู้หรือรู้แล้วไม่ทำ เพราะเป็นเถรวาท อันนี้ไม่ถูกแน่ มันขัดอยู่แล้วว่า เถรวาทเป็นที่อาศัยของพระเหล่านี้ แต่พระเหล่านี้เข้าไม่ถึงเถรวาท ถูกไหม

นี่ก็เป็นประเด็นหนึ่งที่จะต้องพุดให้ชัด ไม่เช่นนั้นจะสับสนหมด กลายเป็นตลบความเอาว่า พระเถรวาทคือพระอย่างนั้น หรือว่าพระอย่างนั้นเป็นเถรวาท

เราควรพุดว่า พระในเมืองไทยนี้ ทั้งที่บวชเถรวาท อยู่ในเถรวาทกันมา แต่ไม่รู้ไม่เข้าใจเถรวาท นี่! ท่านบวชในเถรวาทนะ ทำไมท่านจึงเข้าไม่ถึงเถรวาท พุดอย่างนี้จะถูกต้องดีกว่า แล้วก็เป็นการเตือนสติกัน เป็นทางให้มีการแก้ไขปรับปรุงได้ด้วย

แต่เรื่องจริงไม่ใช่แค่นี้ ถ้าสนใจ ก็มาคุยกันต่อไปอีก

ดูสังคมไทย ก่อนเข้าใจเถรวาท

—๐—

เมื่อคนไทยเมินถิ่น หมิ่นของไทย

ที่จริง เรื่องนี้มีแง่มองเยอะเลย ตั้งแต่ในแง่ของสภาพสังคมไทย ซึ่งแม้จะไม่อยู่ในตัวประเด็น ก็เป็นเรื่องเกี่ยวโยงที่สำคัญ จึงน่าจะพูดถึงด้วย

เมื่อกี้ ได้บอกว่า เรื่องนี้มีประเด็นสั้นๆ ๒ ข้อนิดเดียว แต่สองข้อนิดเดียวนั้นมันโยงไปหาเรื่องอื่นอีกเยอะเลย ตอนนี้ก็อยากจะพูดเรื่องปลีกย่อยเล็กๆ น้อยๆ ก่อน คือปัญหาเรื่องพื้นความรู้หรือฐานความเข้าใจของคนไทย

เรื่องที่ถูกต้องเตียนนี้ ควรจะมองให้ได้ประโยชน์ อย่างน้อยก็เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้เรามองดูตัว สำนวจตนเอง จะเห็นว่า พอคุณสุจิตต์เขียนบทความนี้ออกมา เรื่องก็ฟุ้งเลยว่ คนไทยเราเนี่ย แม้แต่ความรู้ข้อมูล ความรู้พื้นๆ เกี่ยวกับเรื่องของตัวเองนี้ ก็อ่อนอย่างมาก

ถ้าเราถือว่าพระพุทธศาสนา แล้วก็โดยเฉพาะคือแบบที่เรา
รับเอามา ที่เรียกว่าแบบเถรวาทนี้ เราบอกว่าเรานับถือกันมาไม่รู้กี่
ร้อยปีแล้ว แต่เราก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง เขาว่าอะไรมา ก็ไม่มีหลักไม่มีข้อรู้
ไม่มีข้อมูลที่จะเอามาใช้พิจารณา ได้แต่ฟังตามเขางงๆ ไป บท
ความที่เขาเขียนนี้เป็นเรื่องที่ฟังให้ทราบสภาพอันนี้

อย่างที่ผมเคยเล่าที่นี้ว่า ถอยหลังไปใกล้ๆ พ.ศ. ๒๔๙๐
ตอนนั้นท่านยังไม่เกิดกันใช่ไหม ที่ผมบอกว่าตอนนั้นคนไทยกำลัง
หันไปมองข้างนอก พวกคนฝากความหวังไว้กับอารยธรรมตะวันตก
(ของ “อารยประเทศ”) นิยมชมชื่นความเจริญแบบสมัยใหม่ยิ่งนัก
ตามอย่างฝรั่ง

ตอนนั้น ฝรั่งก็อยู่ในภาวะอย่างนี้ ที่ฝรั่งเองเรียกว่า
scientism คือตกอยู่ใต้ลัทธินิยมวิทยาศาสตร์ จะแปลว่าคลังวิทยา
ศาสตร์ก็ได้ เขาฝากความหวังไว้กับวิทยาศาสตร์ โยงไปยัง
เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม หวังว่ากระบวนการนี้จะพามนุษย์ให้
เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นๆ เรื่อยไป จนถึงซึ่งความสุข ความสมหวัง
ความสมบูรณ์ทุกประการ

ดังที่เขาเรียกความคิดนี้ว่า “คติแห่งความก้าวหน้า” (idea
of progress) หรือเรียกให้เต็มว่า “คติแห่งความก้าวหน้าที่มีอาจ
หลีกเลี่ยงได้” (idea of inevitable progress)

คนไทยตอนนั้นมองไปทางเมืองนอก ใฝ่ฝันถึงเมืองฝรั่งเต็มที
แล้วก็หันหลังให้กับสมบัติวัฒนธรรมของตัวเอง (ไม่นานนักนี้ สัก
๔๐ ปีมานี้เอง จึงชักจะเริ่มหันกลับมานึกถึงสมบัติเก่าของตัวเอง แล้ว
ก็เกิดมีศัพท์ใหม่ๆ เช่นคำว่า “ภูมิปัญญาไทย”)

ตอนนั้น วัฒนธรรมไทย พ่วงด้วยพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่คนไทยทั่วไปมองด้วยความรู้สึกลดถูก ว่าคร่ำครึ โดยเฉพาะคนที่เรียกว่าสมัยใหม่ ส่วนชาวบ้านในชนบทที่อาจจะไม่รู้ไม่ชี้ ก็มัวๆ พรวัวๆ ตามกันไป เพราะคนบ้านนอกก็นึกถึงเมืองกรุงเป็นภาพของเมืองแมน เหมือนอย่างคนกรุงก็นึกถึงเมืองฝรั่งเป็นแดนสวรรค์ คนเมืองก็มองฝรั่งอย่างดูถูกตัวเอง พร้อมกับมองคนบ้านนอกอย่างเหยียดๆ

ต้องเข้าใจว่า การคมนาคมสมัยนั้นไม่สะดวกอย่างยิ่ง และสื่อสารก็ไม่มีหรือไม่ถึงกัน ฉะนั้น สภาพที่แตกต่างกันจึงชัดมาก คนบ้านนอกได้แต่นึกฝัน แต่ไม่รู้จักเมืองกรุง น้อยนักจะมีโอกาสเข้ากรุง เวลาเข้ามากองเทพฯ เรียกกันว่า “บ้านนอกเข้ากรุง” ก็เดินเกาะกันเป็นหมู่ เขารู้กันเลยว่านี่คนบ้านนอกมาเข้ากรุง เวลาจะข้ามถนนนี้ ต้องรอกันมาให้พร้อม แล้วเดินเป็นแถวเลย ข้ามไปพร้อมกัน ตามกันไป เพราะเขากลัว ไม่เคยชิน แต่เดี๋ยวนี้ ต่างจังหวัดกับกรุงเทพฯ แทบจะไม่ต่างกันแล้ว ไซ้ใหม่

สมัยก่อนนั้น ชีวิตคนบ้านนอกก็ไปอย่าง คนในเมืองหลวงก็ไปอีกอย่าง ไกลกันมาก อย่างที่พูดแล้วว่าคนบ้านนอกมองกรุงเทพฯ เป็นเมืองสวรรค์ และคนกรุงเทพฯ ก็ดูถูกหรือเหยียดคนชนบท คนต่างจังหวัด หรือคนบ้านนอกค่อนข้างจะมากอยู่

ที่ว่าคนไทยสมัยใหม่ดูถูกคนบ้านนอกนั้น ลึกลงไป ความเป็นบ้านนอกก็โยงไปหาสิ่งที่เป็นของไทยที่มีมาแต่เดิม ซึ่งรวมไปถึงพุทธศาสนา มันโยงต่อกันไปเอง

พอพูดถึงวัฒนธรรมไทย พูดถึงเรื่องพุทธศาสนา คนไทยสมัยใหม่จะมีความรู้สึกไม่ดี มีท่าทีเหยียดๆ

สมัยนั้น คำว่า “สมาธิ” ถ้าพูดขึ้นมา คนไทยสมัยใหม่จะเบือนหน้าหรือเหยเก ถ้าใช้คำของคนสมัยนี้ก็เรียกว่าร้องยี้ (แต่สมัยนั้นคำว่า “ยี้” ยังไม่ขึ้นมา) สมาธิ สมณะ วิปัสสนา อะไรพวกนี้ถูกมองว่าเป็นเรื่องคร่ำครึ เหลวไหล ล้าหลัง ทำนองจะเป็นไสยศาสตร์ ที่คนในยุคนิยมวิทยาศาสตร์เขารังเกียจ

จนกระทั่งมาถึงยุคที่ฝรั่ง โดยเฉพาะอเมริกันหันมาตื่นเรื่องสมาธิ ตื่นศาสนาตะวันออก ตื่นพวก “คุรุ” (Guru) จากอินเดียแดนชมพูทวีป (ที่คนไทยเดี๋ยวนี้เรียกตามฝรั่งกันไปว่า “กูรู” แต่กลับไม่สนใจคุณครูของตน ที่เป็น “กูรู” คือคุรุ ตัวจริง) นั่นคือ ในช่วงที่ counterculture (วัฒนธรรมสวนกระแส) ของฝรั่งแรงขึ้น ตั้งแต่ราวปี ๒๕๑๐ เป็นต้นมา หลังจากนั้น คำว่า สมาธิ สมณะ วิปัสสนา ฯลฯ ก็ค่อยๆ กลายเป็นคำนิยม ชักทำท่าจะโก่งขึ้นมา

แม้แต่วัดต่างๆ ในกรุงเทพฯ คนไทยสมัยใหม่ยุคนั้นก็มองว่าวัดนี้กินเนื้อที่เปลืองไปเปล่าๆ เกะกะ กีดขวาง ทำให้เราสร้างความสำเร็จไม่ได้ ถ้าไม่มีวัด ก็จะได้สร้างโรงงานอุตสาหกรรม สร้างอาคารพาณิชย์ แล้วจะได้เจริญกันใหญ่

สมัยนั้น คนยังไม่รู้จักเรื่องมลภาวะ เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม คำเหล่านี้ยังไม่เกิด ยังไม่มี คนยังฝันเฟื่องกับความเจริญของอุตสาหกรรม ไม่เห็นพิษภัยของมัน (คำว่า “สิ่งแวดล้อม” “มลภาวะ” อะไรพวกนั้น เพิ่งเกิดหลังจากอเมริกันเริ่มตระหนักปัญหาเหล่านี้เมื่อก้าวเข้าสู่ทศวรรษ 1970s แล้วด้วยความตระหนัก ก็ขยายความตื่นกลัวไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วในทศวรรษนั่นเอง) คนไทยตอนนั้นกำลังเขม่นมองแต่ในเรื่องความเจริญแบบฝรั่ง มุ่งหมายไป

หาความสะดวกราบรื่นขึ้นทั้งจากผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม แล้วก็เทคโนโลยีจากเมืองนอก (ตอนหลังนี้ จึงกลับมาเห็นคุณค่าของวัดที่ว่า โดยไม่รู้ตัว ไม่ได้ตั้งใจ วัดได้ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมไว้ให้แก่กรุงได้บ้าง อย่างน้อยก็พอมีที่โล่งเหลือเป็นปอดให้)

คนไทยไม่รู้ตัวว่าสังคมของตนถูกรอบงำทางความคิด ถูกพัดพาไปในกระแสความเจริญที่ต่อมามีชื่อว่าบริโภคนิยม คนไทยทั้งหมดที่กำลังเผชิญชะตากรรมร่วมกัน ไม่รู้ทันสภาพความเป็นจริง คนไทยไม่เข้าใจสังคมของตนเอง ไม่เข้าใจกันและกัน หันมาชมมาค่อนवादากัน ดังเช่นแนวคิดเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เฟื่องไปตามกระแสนิยมตะวันตก ทำให้มีเสียงกระทบกระเทือนเข้ามาในวัดอยู่เรื่อยๆ ว่า พระเถรเป็น “กาฝากสังคม”

เรื่องก็เป็นอย่างนี้แหละ ไปๆ มาๆ คนไทยก็เหินห่างกันไปจนกระทั่งเราแทบไม่รู้เรื่องของตัวเอง เรื่องพุทธศาสนาก็ไม่เข้าใจ มีท่าทีออกไปทางดูถูก เมื่อเป็นกันไปถึงขนาดนี้ จนจะไม่รู้จักพุทธศาสนาแล้ว คนไทยจะรู้ได้อย่างไรว่าอะไรคือเถรวาท หรือว่าเถรวาทคืออะไร

เถรวาทเลือนหาย คนไทยสู่การศึกษาสมัยใหม่

ที่ว่าไม่รู้จักเถรวาทนั้น ไม่ต้องพูดถึงคนไทยทั่วไปที่เป็นชาวบ้านชาวเมือง แม้แต่พระไทยทั่วไปก็ไม่รู้จักเถรวาท

คำว่าคนไทยในที่นี้รวมทั้งพระไทยด้วย เพราะอย่าลืมว่าพระไทยก็มาจากคนไทย คือคนไทยมาบวช และส่วนใหญ่ก็มาบวชแค่

ตามประเพณีที่แทบจะหมดเนื้อ เหลือแต่รูปแบบ ก่อนบวชก็ไม่ได้เอาใจใส่เรื่องของพระพุทธศาสนา บวชแล้ว พวกหนึ่งก็ยึดถือรูปแบบนั้นไปสักแต่ว่าตามที่ยึดถือสืบกันมา อีกพวกหนึ่งที่มาบวชด้วยจำใจก็มาก

จุดที่น่าสังเกตอยู่ตรงที่ว่า การบวชตามประเพณีเก่านั้น มาประสานเข้ากับกระแสการศึกษาศัมัยใหม่แบบตะวันตก กลายเป็นความจริงที่ย้อนแย้งว่า การศึกษาศัมัยใหม่นั้นแหละเป็นแรงผลักดันให้คนมาบวช นี่หมายถึงคนชนบทสมัยนั้น

ทำไมเป็นอย่างนั้น ก็คือเรื่องของสังคมไทยที่จัดการบ้านเมืองกันมาโดยต้องเน้นศูนย์กลางและข้างบนก่อน เวลาผ่านมาระยะหนึ่งข้างล่าง ในชนบท การศึกษาขยายไปไม่ถึง เด็กบ้านนอกแทบไม่มีโอกาสเรียนหนังสือในระบบของรัฐเลย อย่างดีจบ ป. ๔ ก็สูงแล้วเป็นอันว่าจบจริงๆ คือหมดแค่นั้น ไม่มีทางไป

ถึงตอนนี้ ชาวบ้านนอกก็ต้องอาศัยประเพณีเก่าและสถาบันดั้งเดิมละ คือ พ่อแม่ที่อยากให้ลูกได้เรียนต่อ ก็พาลูกมาฝากวัด ให้เรียนนักธรรม หรืออะไรที่พ่อแม่ให้ได้เรียนเป็นทางก้าวหน้าบ้าง

เดี๋ยวก่อน อย่างนี้กว่าชาวบ้านนอกเขาเอาลูกมาบวชเพราะมีศรัทธาอยากให้ลูกสืบต่อพระศาสนาหรืออะไรทำนองนั้นนะ ไม่ใช่หรอก ตัวผลักดันให้บวชก็คือกระแสความนิยมการศึกษาศัมัยใหม่แบบตะวันตกนี่แหละ ที่เข้าใจกันว่าการศึกษาเป็นบันไดไต่ไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในสังคม ที่จะไปเป็นใหญ่เป็นโต

คนบ้านนอกก็อยากให้ลูกได้เข้าสู่ระบบไต่บันไดนั้นด้วย แต่เขาไม่มีโอกาส การศึกษาของรัฐก็ไปไม่ถึงชนบท และตัวเขาเองก็

ไม่มีเงินจะส่งลูกมาเรียนในกรุงหรือแม้แต่ในเมือง

ถึงตอนนี้ การศึกษาเล่าเรียนในวัด ก็กลายเป็นเพียงภาคสมทบหรือส่วนแซมที่มาเสริมฐานอย่างไม่เป็นทางการให้แก่การศึกษาสมัยใหม่ของรัฐไทย สำหรับให้คนด้อยโอกาสในชนบทมีช่องทางเข้ามาแทรกในระบบการศึกษาสำหรับผู้มีโอกาสเหนือกว่าในเมืองในกรุง

เมื่อเด็กบ้านนอกเข้ามาในช่องทางที่พอจะรอรับโอกาสได้บ้างอย่างนี้แล้ว ถ้าอยากเรียนสูงขึ้นไป ก็เข้ามาเรียนต่อที่วัดในกรุงเทพฯ เมื่อสอบเปรียญได้ชั้นนั้นชั้นนี้ ทางฝ่ายรัฐก็เทียบวุฒิให้พอไปเข้ารับราชการได้บ้าง

ว่ากันไป การเล่าเรียนในสายของวัดนี้ก็ด้อยอย่างหนึ่ง คือพวกพระเณรจากชนบท เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ แล้วก็ต้องไปเยี่ยมญาติโยมพ่อแม่พี่น้องในต่างจังหวัด ทำให้มีการสื่อสารถึงกัน และมีการเคลื่อนย้ายถิ่น คือ เด็กบ้านนอกที่ไม่มีที่เล่าเรียนในท้องถิ่นที่จะเข้าถึงระบบการศึกษาของรัฐ ถึงจะไม่บวชเณร ก็ไปอยู่เป็นเด็กวัด เมื่ออยากเรียนสูงขึ้น ก็ตามพระบ้านนอก ที่มาอยู่วัดในกรุง ซึ่งเป็นญาติหรือเป็นพระรู้จัก เมื่อท่านไปเยี่ยมบ้าน ก็ให้ท่านพาเข้ามาอยู่ที่วัดในกรุงนั้น แล้วก็มีโอกาสได้มาเรียนในกรุงเทพฯ

เป็นอันว่า ย้อนหลังไปสักครึ่งศตวรรษ คนชนบท ที่มีโอกาสเข้าถึงระบบการศึกษาของรัฐ ได้เรียนสูงขึ้นบ้าง ก็มาในสายของวัดนี้เอง โดยแยกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่มาในเพศพระเณร กับกลุ่มที่มาอยู่เป็นศิษย์วัด

สภาพการณ์นี้ ถ้ามองในแง่สังคม ก็เป็นการช่วยผ่อนเบา

ปัญหาความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษา ที่เป็นปัญหาใหญ่อย่างหนึ่งของสังคมไทยในยุคที่ผ่านมา

ถึงจะมองในแง่ของพระศาสนา ก็มีแง่ดีอยู่บ้างที่ช่วยให้พ่อแม่พระเณรอยู่รักษาไว้ได้ในสภาพทรงๆ หรือไม่ให้หลุดมากนัก ในขณะที่สังคมไทยเหินห่างละเลยทอดทิ้งสมบัติแห่งชาติของตัวเอง แต่ก็มีแง่เสียที่วัดและพระศาสนาไม่มีกำลังที่จะก้าวเดินไปในทิศทางแห่งการทำหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็นของตน

พูดง่ายๆ ว่า วัดและพระศาสนากลายเป็นส่วนซ่อมเสริมหรือเป็นส่วนแทรกแซงระบบของรัฐ ในขณะที่ตัวเองมีแต่อ่อนแอลงไปๆ

ทำไมเป็นอย่างนั้น ดูเอาเองจากที่พูดมานั้น ก็ชัดอยู่แล้ว ไม่ต้องชี้แจงเลย เริ่มตั้งแต่ว่า ที่ให้เด็กไปบวชนั้น ในใจจริงแล้ว ทั้งพ่อแม่ และทั้งเด็ก ก็ไม่รู้เรื่องพุทธศาสนา นอกจากตามประเพณีสืบกันมาโดยรูปแบบ เช่นที่วัดรักษาเป็นพิธีกรรมไว้ แล้วโดยทั่วไปก็ไม่ได้คิดว่าจะให้ลูกไปเรียนให้รู้พุทธศาสนา

แต่พ่อแม่ก็นึกคิดเพียงว่า ลูกเราไม่มีโอกาสเล่าเรียน ที่จะไปเจริญก้าวหน้าในสังคมได้ เราจะทำอย่างไร มีทางเดียวที่อาจจะเป็นช่องทางเข้ากรุงไปเรียนต่อได้บ้าง ก็ต้องพาไปฝากวัด

เพราะฉะนั้น ที่เอาลูกมาบวชเณร ก็ไม่ได้หวังว่าจะให้รู้พระพุทธศาสนา แต่อยากจะทำให้ลูกมีทางก้าวหน้าในสังคมไทย เพื่อจะได้ไปเป็นใหญ่เป็นโตบ้าง ตามค่านิยมของสังคมไทยที่ผนวกเข้ากับความหมายของการศึกษาสมัยใหม่ของชาติไทยเรานี้

ค่านิยมในทางการศึกษาของสังคมไทยในยุคที่ผ่านมา ยังมิได้เลือนลางหายไป สมัยนั้น เมื่อเด็กจะไปเล่าเรียนในระบบการ

ศึกษาสมัยใหม่ ผู้ใหญ่ก็จะให้พรทำนองนี้ว่า “เธอนี้ ตั้งใจมานะ พากเพียรเล่าเรียนเข้านะ ต่อไปจะได้เป็นใหญ่เป็นโต เป็นเจ้าคน นายคน” หลายท่านคงพอจะนึกได้ และค่านิยมนี้ก็ได้เป็นพื้นฐานที่ สืบต่อส่งผลมาถึงปัจจุบัน เพียงแต่เบนไปหาจุดเป้าหมายใหม่

ยุคก่อนนั้น จุดเป้าหมายคือมุ่งจะไปเป็นข้าราชการ จึงบอก ว่า “ให้เป็นใหญ่เป็นโต เป็นเจ้าคนนายคน” แต่ไม่นานมานี้เอง สังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคที่ธุรกิจขึ้นมาเป็นใหญ่ จุดเป้าหมายจึงย้าย ออกจากระบบเดิมแบบขุนนาง หันเบนไปทางกิจการเอกชน ใน เรื่องการค้าทำกำไร ถ้าพูดอย่างภาษาพระก็คือเบนจากระบบที่ เน้นมานะ มาเป็นระบบเน้นต้นทุน เป็นตัวกำหนดหนทางก้าวหน้า ในชีวิต ก็หวังกันอย่างนี้

ย้ำอีกทีว่า พ่อแม่เด็กบ้านนอกในชนบท ให้ลูกมาบวชเป็นพระ เป็นเณร ก็หวังว่าลูกของเขาอาจจะมีทางไปเล่าเรียนในกรุงเทพฯ เข้าสู่ระบบการศึกษาเสริมแซมของสังคมไทย ที่พอจะช่วยให้ได้ เป็นใหญ่เป็นโต เป็นเจ้าคนนายคน ตามค่านิยมของการศึกษา สมัยนั้น เขาไม่ได้นึกตรงมาที่เรื่องพระศาสนา

ส่วนตัวเด็กเองที่เป็นพระเป็นเณรมาเรียน ก็เป็นเพียงผล ผลิตของสังคมไทย ที่เกิดจากเหตุปัจจัยในสังคมนั้น ซึ่งถูกบีบให้ เข้ามาหาทางชดเชยการแสวงโอกาสในการศึกษาสมัยใหม่ จึงเป็น ธรรมดาที่แทบจะไม่ได้ใส่ใจจิตสนใจในเรื่องที่เป็นสาระของพระพุทธ ศาสนา หรือในเรื่องธรรมะนั้นเลย

พูดกันตรงๆ โดยมากก็มาเรียนเอาชั้น พอให้ได้เป็นเปรียญ เป็นนักธรรม ที่เขาเทียบวุฒิให้บ้าง อย่างเช่นได้ประโยค ๓ สมัย

หนึ่งดูเหมือนจะเทียบได้ถึง ม.๖ หรือแม้แต่ไม่ได้เทียบโดยตรง ก็รับให้ไปสมัครงานบางอย่างได้ เช่น สมัยหนึ่ง ถ้าได้นักธรรมโท ก็ไปสมัครเป็นตำรวจ ดังที่สมัยก่อนนี้ในต่างจังหวัด ตำรวจเป็นนักธรรมโทกันมาก

ในสภาพสังคมที่เป็นอย่างนี้ พระที่รักษาวัดดูแลรับผิดชอบการพระศาสนา ก็ต้องปฏิบัติอย่างรู้เท่าทัน คือมองออกว่า เมื่อสังคมไทยมีใจที่ไม่อยู่ไม่เอากับเราแล้ว แต่ยังมีคนบางส่วนที่เขาส่งผ่านเข้ามาอาศัยเราบ้าง คนเหล่านี้ ก่อนที่จะผ่านออกไป เราจะต้องพยายามฝึกปรือเท่าที่จะทำได้ ให้เขาผ่านออกไปแล้วจะช่วยเหลือสังคมของเขาได้ดีที่สุด และพร้อมกันนั้น ก็พยายามคัดรั้งคนเหล่านี้จำนวนหนึ่งแม้จะน้อยนิดไว้ เพื่อเป็นแกนที่จะดูแลรักษาช่วยงานวัดและสืบต่อพระศาสนาต่อไป

ในภาวะขาดความรู้ สังคมไทยปรับตัวอย่างไร

ที่ว่ามานี้ เป็นสภาพสังคมไทยที่คนสมัยหลังนี้ยากที่จะรู้ ส่วนคนสมัยนั่นเอง ที่อยู่ในเมืองใหญ่ในกรุง โดยเฉพาะในชั้นที่มีโอกาสเข้าถึงความเจริญสมัยใหม่เต็มที่ ก็ได้ยินได้เห็นเพียงอาการเคลื่อนไหว แต่ไม่รู้ลึกลงไปถึงพื้นฐานและสมุฏฐาน ไม่รู้ว่าอะไรเป็นไปเป็นมาอย่างไรในสังคมของตนเอง ก็มองอาการป่วยไข้หรือพิการในสังคมไทยที่ตัวกร่วมอยู่นั้นด้วยความไม่เข้าใจ แล้วก็เลยคิดเห็นไปตามความไม่รู้ไม่เข้าใจจนกลายเป็นความเข้าใจผิด และมีท่าทีทัศนคติที่ผิด ซึ่งไม่นำไปสู่การแก้ปัญหา แต่กลายเป็นเงื่อนไข

ปมที่ทำให้ปัญหาของสังคมไทยซับซ้อนยุ่งงัดแก้ไขได้ยากยิ่งขึ้น

ในสมัยนั้น มีเสียงพูดติเตียนที่ได้ยินกันอยู่เป็นประจำ (แม้แต่ในวัดเอง พระผู้ใหญ่บางท่านก็ว่าก็เตือนหรือตำหนิพระที่เล่าเรียน) ว่าพระเถรเหล่านี้ เข้ามาบวชเอาเปรียบชาวบ้าน บ้านไม่ต้องเช่า ข้าวไม่ต้องซื้อ อาศัยผ้าเหลืองเล่าเรียนหนังสือ เพื่อจะลี้กไปแย่งอาชีพชาวบ้าน

คำว่า “บ้านไม่ต้องเช่า ข้าวไม่ต้องซื้อ” นี้ แม้แต่หัวหน้ารัฐบาลคือจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (นายกรัฐมนตรี พ.ศ.๒๕๐๒-๐๖) ก็ใช้ในการกล่าวหาว่าพระเถร แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่จะไปโกรธเคืองอะไรท่านหัวหน้าคณะปฏิวัติ เพราะปัญหามีใช้อยู่ที่บุคคล

คำพูดของท่านเป็นเพียงตัวแทนที่สื่อกระแสความคิดของชาวเมืองหลวงและคนชั้นบนจำนวนมาก ให้เห็นว่า แม้แต่ชนชั้นนำที่บริหารประเทศชาติ ก็มองปัญหาไม่ออก แม้ว่าผู้เข้ามาบวชบางส่วนจะมีพฤติกรรมความเป็นอยู่ซึ่งชวนให้คนมองอย่างนั้น แต่โดยพื้นฐานก็คือเป็นปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจของคนไทย ที่ไม่ตระหนักเท่าทันต่อสภาพความเป็นจริงแห่งสังคมของตน

เวลานั้น ถ้ามองในเชิงสังคมวิทยา วัดก็คือชุมชนการศึกษาของชาวชนบทที่ โดยมีได้ตั้งใจ ได้เกิดขึ้นมากกลางกรุง เป็นที่ซึ่งคนชนบทผู้ด้อยโอกาสมาอาศัยเพื่อมีส่วนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา เคียงข้างคนชั้นบนและคนกรุงที่มีโอกาสเหนือกว่าทางการศึกษานั้น

(ในสมัยต่อมา ได้เกิดชุมชนชนบทกลางกรุงขึ้นมาใหม่อีกอย่างหนึ่ง แต่เป็นชุมชนทางเศรษฐกิจ คือชุมชนแออัดหรือสลัม อัน

เป็นแหล่งที่คนชนบทมาอาศัยเพื่อเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ ที่ในเมืองกรุงมีมากกว่า หรือหาแทบไม่ได้ในชนบท)

ในช่วงปี ๒๕๑๒-๖ มีสถิติออกมาว่า ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในจำนวนนักศึกษาทั้งหมด มีผู้ที่เป็นลูกเกษตรกรรชาชนบทประมาณ ๕% ได้ฟังแล้วก็เลยประมวลตัวเลขสถิติที่มหาวิทยาลัยลงกรณราชวิทยาลัยขึ้นมาเทียบ คือ แยกออกจากกำแพง ม.ธ. (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ข้ามถนนมหาธาตุมาเข้ากำแพง ม.ธ. (วัดมหาธาตุ) ทำพระจันทร์

ได้ตัวเลขออกมาว่า ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ ในปี ๒๕๑๖ พระเณรทั้งหมดที่เป็นนิสิตนักศึกษา นักเรียน เป็นลูกกสิกรชนบท ๙๑.๖๙% (ลูกชาวนาแทบทั้งหมด) โดยเฉพาะในระดับปริญญาตรี มีรูปเดียวเกิดในกรุงเทพฯ นอกนั้นเกิดในชนบททั้งสิ้น (ตามสถิติปี ๒๕๑๑ พระเณรนิสิตศึกษานักเรียนมหาจุฬาฯ เกิดในต่างจังหวัด ๙๙.๗๑%)

ตอนนั้นได้ตัวเลขเปอร์เซ็นต์ไว้แล้ว ตอนนี้จะให้ชัดยิ่งขึ้น ก็เลยหาตัวเลขจำนวนมาดูด้วย ปรากฏสถิติดังนี้

ในปี ๒๕๑๖ นั้น ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีนักศึกษา ๘,๕๐๐ คน ได้รับเงินงบประมาณแผ่นดิน ๔๒,๘๘๓,๓๐๐.๐๐ บาท[†] คิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัว ๕,๐๔๕.๐๐ บาท

* ตามสถิติของปีการศึกษา ๒๕๑๔-๒๕๑๗ ในจำนวนผู้สอบได้เข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษา ของบ้านเมืองทั้งหมด มีผู้ที่เป็นลูกเกษตรกรอยู่ระหว่าง ๕.๑๗ - ๕.๘๗%

† จำนวนนักศึกษา ถือตามเอกสาร *พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๕, ๑๓-๑๔ ก.ย.๒๕๑๖* (เป็นตัวเลขประมาณ) ส่วนงบประมาณ ถือตาม *เอกสารงบประมาณ ฉบับที่ ๓ รายละเอียด ประกอบงบประมาณรายจ่าย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๑๖* ของสำนักงบประมาณ (ขออนุโมทนาผู้ที่เอื้อเพื่อเสาะหาเอกสารมาให้ เป็นอย่างมาก)

ในปี ๒๕๑๖ นั้นเช่นกัน ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีพระเถรเรียนอยู่ทั้งหมด ๙๗๕ รูป มีเงินงบประมาณทั้งสิ้น ๖๐๐,๐๐๐ บาท (จากงบประมาณแผ่นดิน ในรูปเงินอุดหนุน ๑๕๐,๐๐๐ บาท นอกนั้น ได้รับอุปถัมภ์จากศาสนสมบัติกลาง และมูลนิธิอาเซีย กับเงินบริจาคทั่วไป) คิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัว ๖๑๕ บาท

การที่ราชการจัดงบประมาณให้แก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเงินจำนวนมาก ก็เป็นเรื่องที่ดี แสดงถึงการเห็นความสำคัญของการศึกษา

แม้การที่ราชการไม่ได้เอาใจใส่ส่งเสริมการศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เล่าเรียนของลูกหลานชาวชนบท ก็มีไข่ว่าราชการและสังคมไทยสมัยใหม่จะมีเจตนาร้ายต่อชนชั้นล่าง

แต่ทั้งหมดนั้น เป็นปัญหาที่เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจ อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น

นี่เป็นตัวอย่างชี้สภาพความจริงของสังคมไทยที่ชัดเจน

คนจำนวนมากเวลานั้น มองพระเถรที่มาเล่าเรียนในกรุงว่าเป็นผู้เอาเปรียบสังคม

แต่มองอีกที พระเถรเหล่านั้นคือผู้ด้อยโอกาสที่เสียเปรียบในสังคม ซึ่งได้อาศัยวัดในกรุงเป็นช่องทางที่จะเข้าถึงโอกาสได้บ้าง

แล้วมองใหม่อีกที ให้ลึกอีกหน่อย ใครจะเอาเปรียบใครก็ไม่ต้องมาเถียงกัน ที่แน่ก็คือ พุทธศาสนานี้แหละเป็นที่รับเคราะห์ เพราะว่า ในขณะที่วัดและสถาบันสงฆ์ เหมือนกับว่าทั้งที่ไม่รู้ไม่ตั้งใจ ก็ได้มาช่วยผ่อนเบาปัญหาสังคม แต่พอมาบริการสังคมแบบนี้ตัวเองก็ถูกละเลยและถูกอาศัย ก็ยิ่งทรุดตอย่ออ่นกำลังลงไป

ไม่ต้องพูดถึงคนไทย พระไทยก็ไม่วู้จักเถรวาท

ในสังคมไทย นับแต่เริ่มเข้าสู่ยุคสมัยใหม่มาจนถึงหรือเกือบถึงขณะนี้ เมื่อมองลึกลงไปตามสภาพพื้นฐานของสังคม ไม่แยกพระแยกชาวบ้าน จะเห็นภาพรวมว่า ทั้งคนกรุงคนมีในสถานศึกษาของรัฐ และผู้ขัดสนคนบ้านนอกในวัด ต่างก็วิ่งแข่งกันบ้าง ดิ้นรนชอกชอนบ้าง หาทางที่จะเข้าถึงวิถีแห่งความเจริญก้าวหน้าแบบตะวันตกที่กำลังขยายเบ่งบานขึ้นในสังคมไทย ไม่มีใครรู้เข้าใจคิดคำนึงถึงเถรวาท แม้แต่ในหมู่ของผู้ที่อยู่ในวัด ก็มีเพียงส่วนน้อยนักที่จะสนใจมุ่งมาในทางของพระพุทธศาสนา

สังคมไทยหันหลังให้ตัวเอง ละเลยทอดทิ้งพุทธศาสนาและอะไรๆ ที่เดี๋ยวนี้นี้มีคำเรียกขึ้นมาใหม่ว่าภูมิปัญญาไทย เป็นอย่างนี้มานานเรียกได้ว่าตลอดศตวรรษ

จนมาสะดุดอีกทีด้วยเจตพิชของ ความเจริญสมัยใหม่ ที่ฝรั่งตื่นก่อนด้วยซ้ำ และมีส่วนนำให้ไทยตื่นตาม ทำให้หันมาคิดถึงพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาไทย กลับจะสนใจกันขึ้นมา

เรื่องก็กลายเป็นว่า พุทธศาสนาที่เหมือนถูกทิ้งไปแล้ว ได้หลงเหลือมาให้คนไทยปัจจุบันพอได้เห็น ก็เพราะยังมีบางบุคคลมองเห็นความหมายใส่ใจจริงจังลงลึกอยู่บ้าง แต่โดยส่วนใหญ่ก็เพียงอาศัยติดชายจิวรปลิวไปปลิวมาอยู่ในวัดกระจายมาถึงชายคาบ้านต่อกันมา

รวมแล้วก็คือ เป็นปัญหาร่วมกันของคนไทยทั้งสังคมนี้เอง ทั้งคนกรุงคนบ้านนอก ทั้งคนชั้นบนคนชั้นล่าง ต่างก็ถูกเหตุปัจจัย

ทั้งภายในและภายนอก ที่ตัวเองไม่รู้ทัน ไม่เข้าใจ มาชักนាំบ้าง มาบีบคั้นบ้าง ให้พากันถูกพัดพาไปในกระแสสังคม

พอถูกกระแสพัดมาเจอกัน ก็แปลกหน้ากัน ไม่เข้าใจกัน มองกันไปต่างๆ ดูถูกเหยียดหยามกันบ้าง ด่าว่าติเตียนกันบ้าง แยกกัน อย่างน้อยก็เข้าไม่ถึงกัน แล้วก็ไม่ได้คิดที่จะร่วมมือร่วมใจกัน

ถ้าคนไทยรู้เข้าใจสังคมของตน แค่ว่าพอทันกระแสและจับเหตุปัจจัยใกล้เคียง ไกลตัว ที่ต่างกันได้แม้เพียงบางส่วน ก็จะเข้าใจกัน และเห็นอกเห็นใจกัน แล้วก็จะร่วมแรงร่วมใจกัน เกิดความสามัคคีที่จะช่วยกันแก้ปัญหา พาให้สังคมของตนเดินหน้าไปได้ เราน่าจะช่วยกันสร้างความรู้ความเข้าใจให้จิตและปัญญาเข้ามาถึงกัน

เอาเป็นว่า เมื่อเรื่องเป็นอย่างนี้ คือพระณรรมาเรียนหนังสือในวัด ก็ทำนองเดียวกับเด็กที่มาอยู่วัดไปเรียนในโรงเรียนข้างนอก ต่างก็คิดแต่ว่าจะได้ชั้นได้ใบสำคัญ แล้วก็มีโอกาสลี้กไปรับราชการบ้าง ไปสมัครงานอะไรๆ บ้าง ไม่ได้ตั้งใจเรียนเนื้อหาธรรมะ จึงรู้สึกว่าเรียนเพียงว่าท่องกันไป จำเอาไว้ พอให้สอบได้ ไม่ได้คิดจะรู้หรือเข้าถึงสาระอะไร เป็นอย่างนี้กันทั่วไป

ไปๆ มาๆ การเล่าเรียนแบบท่องจำที่มุ่งเพียงว่าเอาไปใช้ในการสอบให้ได้ โดยไม่ได้มุ่งเอาเนื้อหาสาระของพระธรรมวินัย ก็กลายมาเป็นลักษณะแห่งระบบการศึกษาของพระ ซึ่งมันก็โยงกับสภาพการศึกษาของประเทศไทยนี้เอง ที่การพระศาสนาไปอิงอยู่กับสภาพความเป็นไปและเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ที่ว่าในระบบการศึกษาสมัยใหม่ของรัฐนี้ คนเล่าเรียนกันไป

โดยมุ่งเพียงเพื่อให้สอบได้ หรือเอาดีกันที่สอบ

จะไปสอบบาลี บางทีไม่ได้มีความเข้าใจ ได้แต่ท่องจำเอา
ท่องๆๆ เข้าไป เวลาออกสอบมาตรงที่ท่องไว้ ก็จะได้เขียนไปเลย
อะไรทำนองนี้ ซึ่งคิดว่าข้างนอกวัดในระบบของรัฐ ก็มีสภาพไม่ต่าง
กันเท่าไร

ฉะนั้น การเรียนที่ว่าเป็นแบบท่องจำนี้ ไม่ต้องสืบไปถึง
เรื่องเถรวาทหรือก เป็นเรื่องตื้นๆ ในสังคมไทยของเราเอง เป็น
เรื่องของวิถีไทย ซึ่งเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลง
ทางสังคม ในการรับระบบการศึกษาแบบตะวันตก ที่ไปไม่ถึง
ถึงสาระของเขา เช่นเดียวกับละทิ้งสาระของเรา

นี่เป็นเรื่องการปฏิบัติผลลึกลับของยุคสมัย ซึ่งเราจะต้องเข้าใจ
ใจสังคมของตัว จะได้หาทางแก้ไขให้ถูกต้อง

อันนี้ก็ขอพูดไว้เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง คือเอาแค่ที่ได้ประสบมา
หรือพอได้รู้ได้เห็น ว่าเป็นกันมาอย่างนี้ ส่วนที่ลึกลงไปอีกว่า เลย
จากที่ทันเห็นถอยไปในสมัยก่อนโน้น ก่อนระบบการศึกษาแบบ
ตะวันตกเข้ามา พระไทย คนไทย ศึกษาเล่าเรียนกันอย่างไร อันนั้น
ขอไว้ก่อน คงจะต้องสืบค้นอีกไม่น้อย

แต่รวมแล้วก็คือ เอาแค่ที่พอทันรู้ทันเห็นนั้น ในแง่หนึ่ง เมื่อ
การเรียนเป็นอย่างนี้ ไม่ได้มุ่งเอาเนื้อหาสาระ พระเถระเองก็ไม่ค่อย
รู้เรื่องพุทธศาสนา แค่ว่าพระพุทธรูปศาสนา คืออะไรก็ไม่เข้าใจ คำว่า
เถรวาทก็เลยยังไม่รู้เรื่อง ไม่รู้จักว่าเป็นอะไร ดังที่คงยอมรับกันว่า
พระทั่วไปไม่รู้จักเถรวาท นี่คือ มันเป็นปัญหาของสังคมไทยทั้งหมด

ถ้าคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาแบบของเราซึ่งเป็นเถรวาทนี้ มีความรู้เข้าใจพระพุทธศาสนาดี พอที่จะเข้าใจคำว่าเถรวาท พอคุณสุจิตต์เขียนอะไรมา คนไทยก็รู้หมด ก็ไม่ต้องมางูแงงมาสงสัยอะไรกัน ใช่มั้ย

เรื่องนี้ก็กลายเป็นว่า เพราะความไม่รู้ของตัวนี้แหละ จึงทำให้แกว่ง อย่างน้อยก็เกิดความสงสัย แล้วก็เกิดความสับสน

จึงต้องมองให้กว้างว่า นี่เป็นปัญหาของสังคมไทย คือ ไม่เฉพาะว่าข้อเขียนของคุณสุจิตต์จะชี้ไปที่ปัญหาของคำว่า “เถรวาท” เท่านั้น แต่ข้อเขียนของคุณสุจิตต์ ชี้ถึงสภาพของสังคมไทย ที่รวมถึงตัวคุณสุจิตต์เองด้วย

๒

วิถีเถรวาทรักษาไว้ กาลามสูตรไม่สิ้น

-๐-

หลักที่จะให้ได้ปัญญา แต่ใช้ไม่เป็นเลยยิ่งหมดปัญญา

ในประเด็นที่ ๒ ซึ่งคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ พูดถึงกาลามสูตร โดยโยงมาเข้ากับเรื่องเถรวาททำนองว่า กาลามสูตรไม่ให้เชื่ออย่างนั้นอย่างนี้ แม้แต่ครูอาจารย์ ก็ยังไม่ต้องเชื่อ ตรงข้ามกับเถรวาท ที่สอนให้เชื่อครูอาจารย์อย่างเดียว ห้ามถาม ต้องว่าตามๆ กันไป

ในเรื่องนี้ ได้พูดไปแล้วสั้นๆ ให้เห็นว่า ที่จริง กาลามสูตรเป็นอันเดียวกันกับเถรวาท คือเป็นคำสอนของเถรวาทนั่นเอง โดยเฉพาะว่าเถรวาทนี้แหละรักษากาลามสูตรไว้ เรารู้จักกาลามสูตรก็เพราะอยู่ในพระไตรปิฎกที่เถรวาทรักษาไว้ ถ้าไม่มีเถรวาท ก็ไม่มีกาลามสูตร

ทีนี้ ก็ควรจะหาความรู้ ให้รู้จักและมีความเข้าใจในกาลามสูตรนั้นลึกลงไปสักหน่อย อย่างที่ว่า ถ้าจะรู้อะไร ก็ควรรู้ให้ชัด

ในกาลามสูตรที่จริงมี ๑๐ ข้อ เป็นคำบาลีว่า *มา อนุสฺสเวน, มา ปรมุปราย, มา อิติกิริย* เป็นต้น

ที่นี้ ประโยคในพุทธพจน์ตรงนี้ เป็นสำนวนภาษาสมัยนั้น ซึ่งไม่ปรากฏคำกริยา มีแต่คำว่า “*มา*” แปลว่า อย่า ผู้แปลก็ต้องคิดไปว่า จะใช้คำแปลว่าอย่างไร ซึ่งก็มักแปลกันว่า “อย่าเชื่อถือ” เช่นว่า “อย่าเชื่อถือ โดยฟังตามๆ กันมา อย่าเชื่อถือ ด้วยการถือสืบๆ กันมา อย่าเชื่อถือ ตามเสียงเล่าลือ อย่าเชื่อถือ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ฯลฯ”

ที่นี้ ถ้าไปดูอรรถกถา ท่านก็ใส่กริยาเต็มให้ว่า “*มา คณฺหิตฺถ*” ก็แปลกันว่า อย่าถือ อย่ายึดถือ อย่าถือเอา บางท่านก็ยังไม่เต็มใจ ก็เลยหาคำแปลกันหนัก อย่างผมเองนี่ ก็หาคำแปลโดยใช้ความคิดและผ่านเวลาไปมากมาย

เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็ทำให้น่าถามว่า ทำไมจะต้องใส่ใจใช้เวลา กันมากมายนัก กับการเลือกหาคำแปลที่ว่ามานั้น

เรื่องนี้ก็เกี่ยวกับปัญหาสภาพของยุคสมัยด้วย แล้วก็โดยเฉพาะปัญหาของคนไทยที่อยู่ในยุคสมัยนั้น ซึ่งทำให้ต้องทำอะไรด้วยความระมัดระวังให้ดี

ก่อนหน้านั้นมาแล้ว คนไทยเราไม่รู้จักกาลามสูตร จนกระทั่งฝรั่งตื่นกาลามสูตรขึ้นมา ฝรั่งเจอกาลามสูตรเข้า ก็คิดว่าอะไรกัน มีด้วยหรือ ศาสนาที่ให้เปิดใจกว้าง ไม่ต้องเชื่อถืออย่างนี้ ก็ตื่นเต้นพอฝรั่งตื่นแล้ว ไทยก็พลอยตื่นด้วย เหมือนอย่างที่เคยพูดมาแล้วนั่นแหละ คนไทยที่ว่าเป็นคนสมัยใหม่ ก็ตื่นมาอ้างกันว่ากาลามสูตรบอกไม่ให้เชื่อถืออย่างนั้นๆ

ที่จริง ความเป็นไปทั้งหมดในเรื่องนี้ เป็นข้อที่น่าวิเคราะห์ วิจัยทั้งนั้น เช่นว่า

- ทำไมคนไทยนานมาแล้วจึงไม่รู้จักหรือไม่สนใจกาลามสูตร
- ทำไมฝรั่งเจอกาลามสูตรจึงได้ตื่นเต้นสนใจมาก
- ทำไมคนไทยพอเห็นฝรั่งตื่นเต้นกับกาลามสูตรจึงได้พลอยตื่นเต้นกันไปด้วย
- ที่ว่าฝรั่งตื่นเต้นสนใจกาลามสูตร แล้วคนไทยก็ตื่นเต้นสนใจกาลามสูตรด้วยนะ ในความตื่นเต้นสนใจกันนั้น ฝรั่งกับไทยมีความคิดความเข้าใจเหมือนกันหรือเปล่า หรือว่าฝรั่งกับไทยมองเรื่องนี้ด้วยท่าทีที่แตกต่างกันอย่างไร

บางคำถามก็ได้ตอบไปข้างต้นแล้ว แต่ถ้าจะตอบให้ครบทั้งหมด ก็ต้องว่ากันอีกยี่สิบขวบ คราวนี้คงไม่ไหว แต่ที่จะพูดต่อไป บางอย่างก็จะตอบคำถามบางส่วนไปเอง

ที่นี้ พอคนไทยสมัยใหม่ตื่นเต้นสนใจกาลามสูตรขึ้นมาแล้ว ตอนนั้นก็มีการยกเอากาลามสูตรขึ้นมาพูดกัน โดยมากเขาใช้คำแปลว่า “อย่าเชื่อถือ”

ที่นี้ก็เกิดปัญหา คือคนไทยจำนวนมาก ไม่นึกไปถึงการใช้ปัญญา เพราะไม่คุ้นกับการพิจารณาสืบค้นความรู้ให้ชัดเจน พอบอกว่า “อย่าเชื่อถือ” แทนที่จะเข้าใจว่า เออ เราต้องพิจารณาตรวจสอบค้นคว้าให้รู้จริงก่อนนะ แทนที่จะคิดอย่างนั้น ก็ทิ้งไปเลย ว่า เออ ไม่ต้องเชื่อนะ ไม่เอาแล้วนะ

ในข้อที่ว่า “อย่าเชื่อถือ ด้วยฟังตามกันมา” “อย่าเชื่อถือ ด้วยข่าวเล่าลือ” ฯลฯ ถึงจะไม่เชื่อ ก็ยังพอไหว แต่พอถึงข้อว่า “อย่าเชื่อถือ ด้วยนับถือของท่านผู้เป็นครูของเรา” คราวนี้แหละ ก็มีการพูดให้ง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า อย่าเชื่อถือครูอาจารย์ เอาละสิ อันนี้จะเป็นการพูดแบบสรุปความหรือตีความก็แล้วแต่ มันก็กลายเป็นการรวบรัดหรือเหมาไปเลย ที่นี้ก็ได้อะไรละ

นี่คือคนไทย อย่างน้อยก็ในระดับหนึ่งสมัยหนึ่ง อะไร ๆ ก็เอาแบบง่าย ๆ มาเจอเรื่องของการใช้ปัญญา ก็เอาง่าย ๆ ด้วย บอกว่า เอ้อ... กาลามสูตรสอนว่าอย่าเชื่อถือครูอาจารย์นะ

มองไกลออกไป ก็กลายเป็นว่า เชื่ออย่างอื่นนะ อย่าเชื่อครูอาจารย์ หรือไปไกลกว่านั้นอีกว่า จะเชื่ออะไรก็เชื่อไปเถิด แต่อย่าเชื่อครูอาจารย์ก็แล้วกัน (บางทีเขาก็พูดถึงกาลามสูตรกันแค่ข้อเดียวนี้ ข้ออื่นไม่นึกถึง)

ไป ๆ มา ๆ กาลามสูตรที่เป็นหลักแห่งการให้ใช้ปัญญา มาถึงคนไทย กลับกลายเป็นหลักของการไม่ให้ใช้ปัญญา (ก็อยู่แค่ความเชื่ออีกนั่นแหละ คือ เชื่อว่า ถ้าเป็นครูอาจารย์ละก็ไม่ต้องเชื่อ) หรือมิฉะนั้น ก็เอากาลามสูตรมาพูดกันพอครึ้ม ๆ โก้ ๆ หรือแม้แต่แค่สนุกปาก

ตอนนั้น ในวงการศึกษาล่าเรียนในเมืองไทยบางส่วนชักจะไปกันไกล ครูอาจารย์หลายท่านก็เป็นห่วงว่า ถ้าเอากาลามสูตรไปสอนเด็กนักเรียนโดยไม่ระมัดระวัง ไม่ทำให้จะแจ้งตลอดกระบวนการ ไม่ทำความเข้าใจกับเด็กให้ชัดเจน บอกนักเรียนเอาง่าย ๆ ว่าอย่าเชื่อครู ก็จะไปกันใหญ่ กลายเป็นว่าพระพุทธเจ้าสอนไม่ให้เชื่อครู

อาจารย์ ก็จะไม่เชื่อ จะยุ่ง จะออกนอกกลุ่มออกทางกันไป

อาจารย์บางท่านเอาใจใส่มากหน่อยในการพยายามพูดเพื่อแก้ปัญหาเรื่องนี้ เท่าที่จำได้ (ถ้าจำผิดไป หรือพูดอะไรพลาดคลาดเคลื่อนไป ก็ขออภัยท่านไว้ด้วย) อาจารย์วศิน อินทสระ ก็เป็นท่านหนึ่งที่คำนึงถึงความสำคัญของปัญหานี้ ตอนนั้น ท่านเป็นอนุศาสนาจารย์ และก็ไปสอนไปบรรยายในโรงเรียนและสถานบันการศึกษาต่างๆ เข้าใจว่าท่านคงจะพูดเรื่องนี้มากอยู่

รวมความก็คือ พยายามชี้แจงกันว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนไม่ให้เชื่อถือครู ท่านไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น แต่ท่านหมายความว่า อย่าเชื่อโดยไม่ได้คิดพิจารณา หรืออย่าเพิ่งไปลงเอยเด็ดขาดเอาง่ายๆ ว่ามันเป็นอย่างนี้ ให้รู้จักรับฟังไว้ แล้วก็ศึกษาค้นคว้าให้รู้ชัดเจนเห็นแจ่มแจ้ง ตรงตามที่เป็นจริง

สาระอยู่ที่ว่า เมื่อรู้จักกาลามสูตรแล้ว ก็ใช้ให้ถูกหลัก อย่าให้คนไทยหลุดหล่นไปจากวิถีแห่งปัญญา

อย่าให้เถลไถลเลยเถิดสุดโต่งไปเสียอีกทางหนึ่ง คือ ไม่ใช่ว่าเคยไปสุดทางข้างนี้ พออีกทีก็ไปสุดทางข้างโน้น ก่อนนี้ เขาว่าอะไรก็เชื่อไปหมด คราวนี้ ไม่ว่าอะไรก็ไม่เชื่อทั้งนั้น อยู่ๆ โผล่มา ไม่ได้ดูเปลือกดูเนื้อ ก็เชื่อเลย หรืออยู่ๆ โผล่มาเจอ ยังไม่ได้ดูได้ฟังอะไร ก็ไม่เชื่อ กลายเป็นคนที่ยึดมั่นในความเชื่อ กับคนที่ยึดมั่นในความไม่เชื่อ ไม่ได้เกิดปัญญาอะไรเลย

คำแปลที่ถูกต้องและเต็มใจ ถึงยาก ก็ต้องหา

จุดสำคัญซึ่งเป็นที่ตั้งต้นของการเข้าใจและใช้หลักการนี้ให้ถูกต้อง ก็อยู่ที่คำแปลนี้แหละ ก็จึงต้องพยายามหาคำแปลที่จะสื่อความหมายได้ตรง ชัด พอดี ๆ ไม่ให้เขว เป็นถ้อยคำที่คุมความเข้าใจไม่ให้คิดตีความเอาไปเสีย

เรื่องการหาคำแปลหัวข้อในกาลามสูตรให้เต็มใจว่า ทั้งถูกต้องตรงดีด้วย ทั้งสื่อความหมายชัดเจนเข้าใจง่ายพูดง่ายสะดวกปากด้วยนี้ ยากมาก ผมก็ประสบเป็นปัญหามากับตัวเองอยู่นานทีเดียว เลยขอเล่าให้ฟัง อาจจะให้แง่มุมความคิดบางอย่างได้บ้าง

ในหนังสือ *พุทธธรรม* ก็เล่าเรื่องกาลามสูตรไว้ ตั้งแต่เขียนครั้งแรก ที่ต่อมาเรียกว่าเป็นฉบับเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ซึ่งคณะกรรมการฯ ขอให้เขียนในโอกาสที่พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ทรงมีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา คำแปลที่ลงในพุทธธรรมนั้น ใช้คำว่า “อย่ายึดถือ” ซึ่งเป็นคำแปลตาม *พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ พุทธศักราช ๒๕๐๐* แต่ก็ทำเชิงอรรถบอกไว้ว่ายังไม่เต็มใจกับคำแปลนั้น เพราะไม่สื่อความหมายที่ชัดเจนมันเหมาะตรงพอ

หลังจากนั้นอีกปีเดียว ได้จัดทำ *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ คราวนี้ หลังจากหาคำแปลอยู่นาน ก็ได้ข้อยุติ ตกลงใช้คำแปลใหม่ แทนที่จะใช้คำเดิมว่า “อย่ายึดถือ” ก็เปลี่ยนไปใช้คำว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” ด้วยการฟังตามกันมา ด้วยการถือสืบๆ กันมา ด้วยการเล่าลือ ฯลฯ

(อีก ๒๒ ปีต่อมา คำแปล “อย่าปลงใจเชื่อ” นี้ก็ได้นำมาใช้ใน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาย ที่พิมพ์ขึ้นในปี ๒๕๓๗ แสดงว่าทาง พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาย พอใจตาม คำแปลนี้ เพียงแต่ว่าในพระไตรปิฎกมหาจุฬาย ไปเติมชนิดหนึ่งใน ข้อ “อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ” ในพจนานุกรมฯ เขียนไว้แค่ “ตรรก” แต่ท่านไปเติมประวิสรรชนีย์ มีรูปสระอะ เพิ่มเข้าไปตัว หนึ่ง แล้วก็เติมวงเล็บอธิบายคำว่า ตรรกะ อีกหน่อย)

ต่อมา อาจารย์ระวี ภาวิไล แห่งธรรมสถานจุฬาย จะพิมพ์ หนังสือพุทธธรรม ก็เล่มเดิมนั้นแหละ แต่ผมขอเวลาท่านสัก ๓ เดือน เพื่อขยายความบางแห่ง แล้วเติมโน้นเติมนี้ ปรับปรุงนั้น ทำ ไปทำมากกลายเป็น ๓ ปี ก็เกิดเป็นเล่มขยายความขึ้นมา จากฉบับ เดิม ๒๐๐ กว่าหน้า กลายเป็นฉบับขยายความเกือบ ๑,๐๐๐ หน้า

ที่นี้ ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับขยายความ ที่พิมพ์เสร็จในปี ๒๕๒๕ นั้น ก็มาดูคำแปลกาลามสูตรที่ทำเชิงอรรถทิ้งค้างไว้อีกว่าจะ ทำให้ยุติลงอย่างไร ก็คิดว่าจะเอาอย่างไรดี ในที่สุดก็ปล่อยคำแปล “อย่ายึดถือ” ไว้อย่างเดิม แล้วเอาคำแปลใหม่ที่ว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” อย่างที่ใช้ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พ.ศ. ๒๕๑๕ ลงไปใส่ไว้ในเชิงอรรถ

นี่ก็คือ ได้ปรับปรุงข้อความของเชิงอรรถในพุทธธรรม ฉบับ ขยายความ ให้ชัดเจนขึ้น ต่างไปจากพุทธธรรม ฉบับเดิม พ.ศ. ๒๕๑๕ คือ ในฉบับเดิมคราว ๘๐ พรรษา ของพระองค์เจ้าวรรณ-ไวทยากร เชิงอรรถเขียนบอกว่า ยังไม่พอใจคำแปลที่ว่า “อย่ายึดถือ” นี้ แต่ยังหาคำแปลที่เต็มใจไม่ได้ ส่วนในฉบับขยายความ นอกจาก

เขียนบอกว่ายังไม่เต็มใจกับคำแปลว่า “อย่ายี้ดถือ” นั้นแล้ว ก็ชี้แจงเพิ่มอีกว่า “คำว่า ‘อย่ายี้ดถือ’ ในที่นี้ ขอให้เข้าใจความว่า หมายถึงการไม่ตัดสินหรือลงความเห็นแน่นอนเด็ดขาดลงไปเพียง เพราะเหตุเหล่านี้ ตรงกับคำว่า ‘อย่าปลงใจเชื่อ’” นี่ก็ว่าได้ให้คำแปลใหม่ที่ใช้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พ.ศ.๒๕๑๕ ไว้ด้วย ก็เลยเล่าแทรกมายี้ดยาว

ถึงตรงนี้ก็มียาคถาม ๒ ข้อ คือ

๑. ทำไมจึงยุติตกลงใช้คำแปลว่า “อย่าปลงใจเชื่อ”

๒. เมื่อได้คำแปลที่ตกลงใช้ คือ “อย่าปลงใจเชื่อ” แล้ว ทำไมไม่เอาคำแปลใหม่นี้ ใส่เข้าไปแทนคำแปลเก่าที่ว่า “อย่ายี้ดถือ” ในหนังสือพุทธธรรมให้จบไปเสียเลย เหตุใดจึงยังคงคำแปลเก่าไว้ แต่กลับเอาคำแปลใหม่นี้ไปใส่เป็นคำชี้แจงในเชิงอรรถให้เรื่องมาก

คำถามแรก มีคำตอบตามที่ได้อธิบายไปแล้ว ขอพูดซ้ำก็คือ เป็นคำแปลที่พอจะนับว่าสื่อความหมายได้ตรง ชัด พอดีๆ ไม่ให้เขว เป็นถ้อยคำที่คุมความเข้าใจไม่ให้คิดตีความเฉไปเสีย

เพราะฉะนั้นจึงได้เขียนไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า คำแปลที่บอกไว้ตามพระไตรปิฎกภาษาไทย พ.ศ.๒๕๐๐ ว่า “อย่ายี้ดถือ” นั้น ให้ถือนะความหมายว่า “อย่าปลงใจเชื่อ”

คำว่า “อย่ายี้ดถือ” หรือ “อย่าเชื่อถือ” นั้น มีความหมายที่รู้สึกลึกเหมือนว่าจะปฏิเสธเด็ดขาด หรือปิดทางไปเสียเลย บางคนอาจตีความไปถึงกับว่า เป็นการปฏิเสธเอาเสียเฉยๆ ในทันที โดยไม่รับฟัง ไม่พิจารณาอะไรทั้งสิ้น ซึ่งไม่แสดงถึงการใช้ปัญญาแต่อย่างใด

ที่นี้ แม้แต่ใช้คำว่า “อย่าเชื่อ” ถ้ามีข้อความแวดล้อมประกอบ

ต่างกัน ก็มีความหมายไม่เหมือนกัน อย่างที่พูดไปทีหนึ่งแล้ว ข้อความเดิมบอกว่า “อย่าเชื่อด้วยนับถือว่าเป็นครูอาจารย์” แต่เขาเอาไปพูดตัดสั้นว่า “อย่าเชื่อครูอาจารย์” สองประโยคนี้นี้มีความหมายต่างกันไหม ท่านทั้งหลายก็บอกว่าต่างกัน คือ ข้อความเดิมนั้นบอกว่า ไม่ใช่เพราะนับถือเป็นครูอาจารย์แล้ว ท่านพูดอะไร ก็เชื่อไปหมด แต่ไม่ได้บอกว่าไม่ให้เชื่อครูอาจารย์ หลักนี้ไม่ได้บอกปิดไปเลยว่า ถ้าครูอาจารย์พูดอะไร อย่าเชื่อเถิดนะ

ยิ่งเมื่อใช้คำแปลว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” ก็ยิ่งช่วยให้เข้าใจชัดไปเลยว่า ไม่ใช่ไปนับถือหรือไม่เชื่อ อย่าเพิ่งปลงใจทั้งปัญญาคุณที่ยอมรับยึดเอาอย่างนั้นอย่างนี้ไปในทันทีทันใดโดยไม่ได้อะไรพิจารณาเสียก่อน และเป็นการบอกด้วยว่า นี่แหละ แม้แต่ครูอาจารย์ซึ่งเป็นแหล่งที่น่าเชื่อถือที่สุดแล้ว ท่านก็ยังไม่ให้ปลงใจด่วนตัดสินใจลงไปว่าต้องอย่างนั้น แต่ให้พิจารณาตรวจสอบค้นคว้าให้รู้เข้าใจชัดกับตัว อย่าเอาแค่เชื่อตามคนอื่น คือต้องไปให้ถึงปัญญาที่รู้เข้าใจ

ในแง่นี้ก็เป็นการที่ว่า กาลามสูตร นอกจากป้องกันไม่ให้เรามีศรัทธาตาบอดแล้ว ก็ช่วยสร้างโอกาสที่จะให้เรา มีศรัทธาชนิดที่เป็นทางเชื่อมต่อไปสู่ปัญญาด้วย

ทำไมจึงฟังอรรถกถา

นี่ก็มาถึง คำถามที่ ๒ ที่ว่า ในหนังสือพุทธธรรม นั้น ทำไมไม่เอาคำแปลใหม่ที่ตกลงใช้ คือ “อย่าปลงใจเชื่อ” นี้ ใส่เข้าไปแทนคำแปลเก่าที่ว่า “อย่ายึดถือ” ให้จบเรื่องไปเสีย เหตุใดจึงยังคงคำ

แปลเก่าไว้ แต่กลับเอาคำแปลใหม่นี้ไปใส่ในเชิงอรรถ

ขอตอบว่า นี่ก็เป็นการปฏิบัติตามหลักกาลามสูตรนั้นแหละ พุทธธรรมนั้น เป็นหนังสือที่มุ่งจะแสดงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา อันนี้ก็รู้เข้าใจกันอยู่ แต่พุทธธรรมใช้วิธีนำเสนอแบบที่จะให้รู้ว่า “ท่านว่าของท่านไว้ ว่าอย่างไร” ดังนั้น จึงต้องให้ผู้อ่าน หรือผู้ศึกษาเข้าถึงข้อมูลและหลักฐานที่มีอยู่ด้วยตัวเขาเองได้เต็มที่ หรือเท่าที่จะพึงได้ ถ้าทำสำเร็จ หนังสือนี้ก็จะป็นอิสระจากผู้เขียน ผู้เขียนเองก็เป็นอิสระจากหนังสือ และผู้อ่านผู้ศึกษาก็เป็นอิสระจากผู้เขียน (เหมือนที่ได้บอกไว้ในบันทึกท้ายเล่มว่า ผู้เขียนทำหน้าที่เพียงแค่พาผู้อ่านเข้าไปเฝ้าไปฟังจากองค์พระพุทธรูปเจ้าเอง ถ้าเข้าไปถึงแล้ว ผู้อ่านก็ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้เขียนอีกต่อไป)

หนังสือนี้จึงเน้นที่ตัวข้อมูลและหลักฐาน โดยพยายามเว้นความคิดเห็นของผู้เขียนให้น้อยที่สุด แม้ว่าการสรุปความต่างๆ จะทำได้ด้วยความคิดเห็นของผู้เขียน ก็ต้องให้แย้งกันกับหลักฐาน

เมื่อถึงตอนหาคำแปลของหลักกาลามสูตร พอได้คำแปลที่ตกลงว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” แล้ว หันไปดูว่าจะทำอย่างไรกับคำแปลเก่า คือ “อย่ายึดถือ” ซึ่งก็บอกแล้วว่า เป็นคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ก็ต้องดูว่าท่านแปลไว้ถูกต้องตามหลักอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นหลักภาษาหรือไม่ (ที่จริงก็ดูมาแล้วตั้งแต่เขียนหนังสือเล่มนั้นแหละ) ก็ชี้ว่าท่านแปลตามอรรถกถา คือตรงนี้ อรรถกถาแสดงความหมายของ “มา” ว่า “มา คณฺหิตถ”

เมื่อคำแปลเก่าของท่านมีหลักฐานอยู่ ส่วนคำแปลของเรา ถือได้ว่าเป็นขั้นต่อมา ในกรณีนี้ก็จะคงคำแปลเก่าของท่านไว้ และ

เอาคำแปลใหม่ของเราลงไว้ในเชิงอรรถ

บางท่านอาจจะถามว่าทำไมต้องเชื่ออรรถกถา ซึ่งตอบได้เลยว่า อันนี้ไม่ใช่ปัญหาเรื่องความเชื่อ มันเป็นเรื่องของข้อมูลและหลักฐาน อย่างในกรณีนี้ จะเชื่ออรรถกถาหรือไม่เชื่อก็ตาม ก็พึงบอกข้อมูลของท่านไว้ อย่างน้อยก็ในฐานะที่ยอมรับกันมาว่าเป็นหลักฐานชั้นรอง ผู้อ่านผู้ศึกษาจะได้ใช้ปัญญาของเขาได้เต็มที่โดยไม่ถูกปิดบังอำพราง รวมทั้งว่าเขาจะได้เอาข้อมูลและหลักฐานเหล่านั้นมาใช้พิจารณาตรวจสอบหรือเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของเราที่เสนอขึ้นมาใหม่ได้ด้วย และความคิดเห็นของเรา ถ้าจะมีจะแสดง ก็ไม่ควรให้ไปปิดบังขวางกั้นข้อมูลและหลักฐานที่มีอยู่ซึ่งผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้อ่านผู้ศึกษาหรือใครก็ตาม ก็ควรมีสติพิจารณาถึง และควรบอกไว้ให้ชัดว่าเป็นความคิดเห็นของข้าพเจ้า

เป็นอันว่า หนังสือพุทธธรรมต้องการนำเสนอสิ่งที่มาจากต้นเรื่องว่า เจ้าของเรื่องว่าอย่างไร แล้วสืบสายกันมาว่าอย่างไร เพื่อให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าถึงหลักฐานข้อมูลตั้งแต่แหล่งเดิมมาให้ตรงให้พร้อม จะได้มีโอกาสเต็มที่ที่จะใช้ปัญญาคิดพิจารณาด้วยตนเอง โดยที่ผู้เขียนหนังสือเอาตัวเข้าไปแตะให้น้อยที่สุด

กาลามสูตรให้หลักว่า อย่าปลงใจเชื่อ (และก็อย่าปลงใจไม่เชื่อ) ไปตามสื่อกับที่อ้างและแหล่งสรุปความคิดแบบต่างๆ แต่ให้ไปให้ถึงความจริง และในการที่จะไปถึงความจริงนั้น ก็พึงมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกต้ององแท้อย่างพอ

หันมามองสังคมไทยกันอีกที

ที่จริง กาลามสูตรก็มีมาในพระไตรปิฎกแต่ไหนแต่ไร เราก็รักษากันมาเป็นอย่างดีเต็มที แต่คนไทยเรานี้เหมือนกับว่าได้แค่เก็บรักษาไว้ หารู้จักกาลามสูตรไม่ ไม่ได้พูดถึงกันเลย

ไม่เฉพาะกาลามสูตรหรอก หลักธรรมสำคัญๆ อย่างปฏิจจสมุปบาท สมัยก่อนถอยหลังไปสักก่อนศตวรรษมานี้ ก็ไม่ได้ยินพูดถึงกันเลย แต่ก็ในช่วงนั้นแหละที่ดูเหมือนจะเริ่มมีการยกขึ้นมาศึกษา อย่างสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศ ก็ทรงนิพนธ์เรื่องปฏิจจสมุปบาทไว้เล่มหนึ่ง ทรงอธิบายไว้อย่างเป็นเหตุเป็นผล แล้วมาองค์ที่เห็นกันว่าเอาจริงเอาจัง ก็คือท่านพุทธทาส ที่ได้ค้นคว้ารวบรวมและบรรยายเรื่องนี้ไว้มากมาย

เรื่องพระพุทธศาสนาที่พระเทศน์นิยมถกกันมากในเมืองไทยสมัยนั้น เท่าที่นึกได้ ก็คือชาดก เรื่องเล่าประเภทที่เราเรียกกันว่านิทาน และเรื่องอานิสงส์การทำบุญต่างๆ เช่น อานิสงส์สร้างศาลาสร้างหอระฆัง ฯลฯ แม้งานเทศนาใหญ่ประจำปี คือเทศน์มหาชาติ ก็คือชาดกนั่นแหละ

ก่อนนั้น ในหลวงรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสในหัวเมืองต่างๆ ได้ทอดพระเนตรสภาพความเป็นไปหลายอย่างที่ไม่น่าพึงพอใจ ก็ทรงห่วงใยประชาราษฎร์และพระพุทธศาสนา ครั้งหนึ่งได้มีพระราชหัตถเลขาไปยังสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงปรารภว่า พระเทศน์สอนชาวบ้านมีแต่เรื่องนิทานหาข้อปฏิบัติยาก ไม่น่าเลื่อมใส ดังที่พิมพ์ไว้ใน *ประมวลพระนิพนธ์*

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส: พระราชหัตถเลขา-
ลายพระหัตถ์ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๑๔, หน้า ๕๔) ตอนหนึ่งว่า

“เห็นว่าการศาสนาในหัวเมืองอยู่ข้างจะเหลว
ไหลเสื่อมทรามมาก เพราะไม่มีหนังสือแสดงข้อ
ปฏิบัติที่จริงแท้สำหรับเล่าเรียน มีแต่หนังสือที่
เหลวๆ ไหลๆ ฤ็หนังสือที่ลึกลับ...”

จึงทรงแสดงพระราชประสงค์ให้มีหนังสือเทศน์ที่เข้าใจง่าย ๆ
ส่งออกไปให้พระสงฆ์ตามหัวเมืองเทศนาสั่งสอนประชาชน

พูดสั้นๆ ได้ว่า พุทธศาสนาที่เด่นในหมู่คนไทย คือเรื่องทาน
ต่อมาในชั้นศีล ก็พอเป็นไป ส่วนด้านจิตภาวนา ก็ไปเน้นทางอิทธิ
ฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แต่ในระดับปัญญา เบบางมาก หรือแทบไม่ใส่ใจ

สภาพอย่างนี้เป็นมาแต่เมื่อใด จะสืบเนื่องจากกรุงเก่าแตก
หรือไม่ และอาจจะซ้ำหนักลงอีกตั้งแต่คราวหันหน้าออกไปรับความ
เจริญแบบตะวันตก และหันหลังให้แก่ไทยคติทั้งหลายหรืออย่างไร ก็
เป็นเรื่องที่น่าจะสืบสวนค้นคว้ากันให้รู้เข้าใจเท่าที่จะทำได้

แต่ในประเทศอื่นใกล้เคียงเรา เขายังสนใจใกล้ชิดอยู่กับพระ
พุทธศาสนากันต่อเนื่องสืบมา อย่างที่เห็นได้ชัดในลังกา และพม่า

เรื่องนี้สัมพันธ์กับเหตุผลที่พูดไปเมื่อกี้ด้วยว่า ย้อนหลังไป
ประมาณศตวรรษหนึ่งเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ คนไทยเราหันออกไปตื่น
รับความเจริญแบบฝรั่ง พร้อมกับหันหลังให้สมบัติและวิถีของตัวเอง ทั้งพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี คนไทยไม่สนใจ แถมดูถูก
หรือเหยียดๆ ด้วย

ขณะที่คนส่วนใหญ่ละทิ้ง ไม่สนใจ ก็มีคนส่วนหนึ่งเพียงจำนวนน้อยเอาใจใส่ ตั้งใจรักษาไว้ แต่มักเป็นแบบปฏิริยาสวนทาง ซึ่งช่วยรักษาให้เหลืออยู่ได้บ้าง แต่กลายเป็นเพียงการยึดติดห่วงแหน ไม่ลืมหูลืมตา ทั้งสองพวกเลยสุดโต่งไปคนละทาง แต่เหมือนกันที่ต่างก็อยู่ใต้ครอบงำของความไม่รู้เท่าทันขาดความรู้ความเข้าใจ

เราเดินมาในวิถีทางที่ตรงข้ามกับเพื่อนบ้าน ประเทศอย่างลังกา พมานัน เขาผ่านประวัติศาสตร์มาคนละแบบกับเรา

เราเป็นประเทศที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคม ไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของใคร เป็นข้อดีที่เราภูมิใจ แต่ก็มีข้อเสียที่ว่าคงจะเป็นเพราะมัวหลงตนโดยไม่รู้จักตัวจากความประมาท ก็เลยได้แต่ตามรอรับเอาความเจริญจากเขามาเสพอย่างขาดสติ

เหตุปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เรามัวหลงเพลินเพลินตามเขา ก็คือการที่ไม่ถูกกดขี่บีบคั้นจากลัทธิอาณานิคมนั้น เราจึงไม่มีความรู้สึกในทางไม่ดีต่อฝรั่ง มีแต่ความชื่นชมในความเจริญก้าวหน้าของเขา ก็เลยเพลินที่จะตามรับตามเอาอย่างเขา

ที่จริง การที่ไทยถูกฝรั่งผู้หาเมืองขึ้นมาบีบคั้นเอา และเกิดความเจ็บแค้นเป็นปฏิกิริยาขึ้นมา ก็มีอยู่บ้าง แต่เป็นระยะสั้นๆ พอผ่านไปได้ไม่นานก็ลืม อย่างเช่น ฝรั่งเศสเอาเรือรบมาปิดแม่น้ำเจ้าพระยา จนเกิดเกร็ดเรื่องพระพิเรนทร์ขึ้นมา

คำที่พูดกันว่าทำอะไรพิเรนทร์ๆ หรือเล่นพิเรนทร์ นี่ เล่ากันว่า “พิเรนทร์” ที่หมายความว่าทำอะไรแปลกๆ ทำแฉงๆ นั้น เป็นคำที่เกิดขึ้นในตอนนั้น คือเกิดจากอาการที่มีชาตินิยมขึ้นมาจะสู้กับพวกฝรั่งเศสที่เอาเรือรบมาปิดแม่น้ำเจ้าพระยา บังคับให้ไทยต้อง

ยอมเสียดินแดน (น่าจะเป็นเหตุการณ์ใน ร.ศ.๑๑๒/พ.ศ.๒๔๓๖) อันนี้เอาไว้เล่าทีหลัง

ตอนที่พวกอังกฤษและฝรั่งเศสมาคุกคามเรา จนทำให้ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ต้องทรงยอมเสียดินแดนทางตะวันออกด้านลาว และเขมรให้แก่ฝรั่งเศส และสละดินแดนทางใต้ด้านแหลมมลายูที่เป็นมาเลเซียปัจจุบัน และทางตะวันตกด้านพม่า ให้แก่อังกฤษไป ตอนนั้นคนไทยโกรธแค้นฝรั่งมาก แต่มันเป็นเหตุการณ์ช่วงสั้น เขาไม่ได้เข้ามาอยู่ปกครองเรา พอผ่านเหตุการณ์นั้นไปแล้ว คนไทยก็หันไปตื่นรับตื่นเอาอย่างความเจริญแบบตะวันตกต่อไป

การตื่นเอาอย่างฝรั่งของคนไทยนั้นมี ๒ แบบ คือ ในช่วงที่เผชิญภัยคุกคามของฝรั่ง เราเอาอย่างเพื่อให้ทันฝรั่ง จะได้เจริญทำอะไรๆ ให้สู้ฝรั่งได้ แต่พอผ่านพ้นภัยคุกคามนั้นไปแล้ว เราเอาอย่างแบบที่สอง แบบนี้ก็จะให้ทันฝรั่งเหมือนกัน แต่แทนที่จะ “ทำให้ทัน” เรากลายเป็นจะรับให้ทัน แถมทิ้งของไทยไปเสียด้วย คือเอาให้ทันแค่ในการตามรับ ตามเสพ ตามบริโภคของที่มาจากเขา

คนไทยมองว่า ฝรั่งชาติตะวันตกเจริญก้าวหน้าเหลือเกิน เป็นอารยประเทศ อุตสาหกรรมกำลังเริ่มเฟื่อง เขามีสิ่งประดิษฐ์ มีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอะไรมาใหม่ๆ ก็อยากได้ อยากจะใช้ คอยรื้อข้อหามาแข่งกันเสพ แข่งกันบริโภค (ไม่ได้แข่งกันผลิต) เช่น กล้องถ่ายรูปมา ก็ตื่นหามาถ่ายกัน มีวิทยุมา ซึ่งสมัยก่อนนั้นหายาก บ้านไหนมีก็โก้ ทั้งที่ใช้ก็ลำบาก เครื่องใหญ่ๆ ต้องมีหลอด กินไฟ ใช้ถ่านไฟฉายเป็นกระเพาะ หลายสิบก้อน เอามาเรียงๆ กัน ถ้าวัดถ่านไฟชั่วคราวก็หมดกันหน่อย ก็ไม่ติดแล้ว ค้นหาเหตุว่าทำไมมันจึง

ไม่ดัง ต้องแก้กันยุ่ง อะไรอย่างนี้

ก็เป็นอันว่า คนไทยหันไปหาความเจริญแบบตะวันตก มองตะวันตกเป็นอารยประเทศ ลุ่มหลงไขว่คว้าหาความเจริญจากข้างนอก และหันหลังให้ตัวเอง เรื่องของตัวเองไม่รู้ จนเรื่องราวความรู้ที่มาเรียกกันที่หลังว่าไทยคดีและภูมิปัญญาไทยขาดตอนหายไปมาก

ถ้าวิถีเถรวัตรไม่รักษาไว้ ไทยคงหมดตัว

ที่นี้ หันไปดูประเทศเพื่อนบ้านที่ตกเป็นอาณานิคม กลับตรงข้าม ชนชาติเหล่านี้เกิดความรู้สึกชิงชังต่อต้านฝรั่ง เพราะถูกปกครอง ถูกบังคับ ข่มเหง กดขี่ จึงเกิดความโกรธแค้น ไม่พอใจ แล้วก็ก่อปฏิริยาหันเข้ามายุติมนั้วิถีทางและสมบัติของตัวเอง อย่างเหนียวแน่น อะไรที่เป็นของนอกของฝรั่ง ไม่เอาทั้งนั้น ปฏิเสธไว้ก่อน แต่อะไรที่เป็นของตัวเอง จะต้องยึดมั่นเชิดชูรักษาไว้ ก็เลยตรงข้ามกับไทยที่ดูถูกของตัวเอง แต่หันไปเชิดชูอยากจะเป็นอย่างฝรั่ง

จะเห็นง่ายๆ ว่า คนในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคม อย่างพม่าและลังกา จะรักษาแม้แต่แบบแผนเครื่องแต่งกาย อย่างคนพม่าก็ยังนุ่งโสร่ง คนลังกาถึงวันพระหรือในพิธีทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าผู้สำเร็จราชการหรือนายกรัฐมนตรี ก็เช่นเดียวกับชาวบ้าน ต้องนุ่งห่มชุดขาวของอุบาสก คนไทยไม่มีหรอก คนละเรื่องเลย

ว่ากันไป คนลังกาคนพม่าซึ่งหันไปยึดของตัวเองเต็มที่ แบบที่เป็นปฏิริยาต่อต้านฝรั่ง อะไรเป็นของฝรั่ง ก็เป็นปฏิปักษ์ไม่ยอมรับนั้น บางทีก็เป็นสุดโต่งเลยเกิดไปเหมือนกัน แต่มันก็เป็นหนทาง

ที่เขาจะรักษาตัวไว้

ไทยก็สุดโต่งไปทางหนึ่ง พม่าลังกาก็สุดโต่งไปอีกทางหนึ่ง ก็มีแง่ดีแง่เสียคนละแบบ แต่จะดีมากขึ้นน้อย หรือเสียมากเสียน้อย ก็อยู่ที่มีสติสัมปชัญญะแค่ไหน

แง่ดีอย่างหนึ่งของเขาก็คือ เขารักษาสมบัติของตัวเองไว้ได้ดี น้อย อย่างการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย การรักษาสืบต่อพระไตรปิฎก ตลอดจนคัมภีร์ปลีกย่อยทั้งหลายตั้งแต่อรรถกถาลงไป เขายังหนักแน่นมาก พระพม่ายังมีองค์ที่จำพระไตรปิฎกประมาณ ๒๒,๐๐๐ หน้า ได้ทั้งหมด ว่าปากเปล่าได้ ซึ่งรัฐบาลของเขาตั้งไว้ในตำแหน่ง “ติปิฎกธร”

ที่จริง ในเรื่องพระพุทธศาสนานี้ ไทยก็มีเค้าที่จะเอาจริงเอางังเป็นผู้นำ ดังจะเห็นว่า ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ทรงริเริ่มงานซึ่งทำให้ไทยเป็นชาติแรกที่พิมพ์พระไตรปิฎกบาลี ด้วยอักษรไทย เป็นเล่มหนังสืออย่างสมัยปัจจุบัน ถึงกับได้พระราชทานแจกไปในประเทศต่างๆ ตั้งแต่ฝรั่งไปจนถึงญี่ปุ่น

แต่เสร็จแล้ว คนไทยซึ่งกำลังตื่นเฟลีนกับความเจริญของฝรั่ง ในความหมายแบบนักบริโภคนอกวังออกมาก็ไม่ได้สนใจสืบงานสานต่อ (ทิ้งไปเลย) ได้แต่หันไปเฟลีนรับเฟลีนเสพความเจริญที่ผลิตมาจากฝรั่งจนถึงญี่ปุ่นเรื่อยมา

ปัจจุบันนี้ เราจะขำระสอบทานพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ฯลฯ คัมภีร์ของเราไม่เป็นที่เต็มใจ เหลือไม่ค่อยครบข้าง หาฉบับได้ยากบ้าง บกพร่องงัดโน้นแง่นี้ เรายังต้องไปเอาของพม่ามาเป็นหลัก

แต่รวมแล้ว สภาวะในเวลานี้ก็คือ คัมภีร์ทั้งหลาย ที่มีมาทั้งหมด
ตลอดสาย เรามีไม่ครบ รักษาไว้ไม่ได้พร้อมอย่างเขา

ไม่เฉพาะด้านคัมภีร์ แม้ในด้านการปฏิบัติ เรื่องกรรมฐาน
ของไทยที่สืบๆ มา กลายเป็นไปเน้นกันเ็นทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์
จนกระทั่งเห็นห่างเลือนลงไปจากชีวิตของคน ส่วนการเจริญ
วิปัสสนาที่นิยมกันขึ้นมาในสำนักต่างๆ ตั้งแต่แบบยุบหนอ-พอง
หนอ ตามแนวของพระมหาเถระ มหาสี-สยาดอ ซึ่งพระอาจารย์ไทย
สอนกันมากกว่าครึ่งศตวรรษ จนถึงสำนักของท่านโกเอนก้า
อาจารย์พม่าเชื้อสายอินเดียน (ศิษย์ของท่านอุ บา ขิ่น ในสายของ
พระมหาเถระ เลติ-สยาดอ) ที่เข้ามาตั้งและขยายเพิ่มขึ้นๆ ก็เป็น
แนวปฏิบัติที่ไปศึกษามาหรือรับมาจากพม่า

การเรียนนอภิรกรรมก็พร้อมๆ กับการสอนวิปัสสนานั้นแหละ
เริ่มจากพระอาจารย์พม่า คือพระภิกษุทันตวิลาส แล้วก็ขยายออกไป
ตามวัดสำคัญๆ และวัดในต่างจังหวัด ตลอดจนมูลนิธิของญาติ
โยม เป็นโรงเรียนพระอภิรกรรม เป็นอภิรกรรมมหาวิทยาลัย

แม้กระทั่งการเรียนภาษาบาลี อย่างที่บอกแล้วว่า ตั้งแต่เข้า
สู่สมัยใหม่ ก็มักเรียนกันแค่ให้สอบได้ชั้นได้ใบ เหมือนในการศึกษา
ของฝ่ายบ้านเมือง ความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระก็จางลงๆ และการ
เรียนแบบเก่าเอาเนื้อลึงก็เลือนหาย พอมาถึงปัจจุบันกลายเป็น
ว่า การศึกษาภาษาบาลีแบบแน่นหนักลึง ต้องมองไปที่สำนัก
ศึกษาบาลีสายจากพม่า ดังเช่นวัดท่ามะโอ ที่ลำปาง

เป็นอันว่า เวลาเ็นนี้ ในเมืองไทยที่เจริญอย่างสมัยใหม่ การ
ศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติและปฏิบัติ จะเรียนภาษาบาลี จะ

ศึกษาพระคัมภีร์ จะเชี่ยวชาญพระอภิธรรม หรือจะเจริญวิปัสสนา ต้องหันไปพึ่งพาประเทศเพื่อนบ้านที่เคยเป็นเมืองขึ้น ซึ่งไม่ยอมขึ้นต่อความเจริญของฝรั่ง ที่บางทีมองกันว่าเป็นประเทศล้าหลัง กลายเป็นว่า ความรู้พระธรรมวินัย ในเรื่องของตัวหลักนี้เราก็กเลยล้าหลังเขา เราได้แค่สืบทอดแบบแผนหรือรักษารูปแบบ

ไปๆ มาๆ คำว่า “ขึ้น” หรือ “ไม่ขึ้น” อาจจะต้องมองกันหลายชั้น พวกที่เป็นเมืองขึ้น ไม่ยอมขึ้น แล้วมีสิ่งที่ไม่ต้องขึ้น ผู้ที่ไม่เป็นเมืองขึ้น แต่ชอบไปขึ้น แล้วตัวไม่มีเลยต้องยอมขึ้น ฯลฯ

มีคำที่พูดกันมาในเมืองไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งจะพูดกันระหว่างประเทศด้วยหรือเปล่า ก็ไม่ได้ไปตามฟัง คือ เราพูดกันมาว่า “ไทยวินัย ลังกาพระสูตร พม่าอภิธรรม” หมายความว่า สามประเทศ ซึ่งเป็นประเทศเถรวาทด้วยกันนี้ เเด่นคนละด้าน ไทยเด่นทางวินัย เครื่องครัดในแบบแผนรักษารูปแบบระเบียบไว้ได้ดี ส่วนลังกานั้นเก่งทางพระสูตร แล้วก็พม่าเก่งทางอภิธรรม

นี่ก็ออกนอกเรื่องไปแล้ว เป็นความรู้ประกอบปลีกย่อย แต่ก็ช่วยให้เกิดความเข้าใจชัดมากขึ้น ให้เห็นว่า ในความเป็นมาตั้งแต่เดิมนั้น ประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านจะเป็นอย่างไรแค่ไหนก็ตาม แต่ถึงเวลานี้ สภาพที่เป็นอยู่และภาพที่ปรากฏก็คือ ไทยเราเหมือนกับยอมรับตัวเองว่าอ่อนมากในเรื่องพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านความรู้ และการปฏิบัติ จนกระทั่งว่า คัมภีร์ก็ต้องเอาจากเขา วิปัสสนาก็ตามเขา เดียวนี้ก็เอาพม่าเป็นแบบเป็นหลัก

ในที่สุด ของตัวเหลืออยู่บ้างก็เลือนราง แต่ที่เด่น ไม่ว่าแบบสมัยใหม่ หรืออย่างแผนเก่า ต้องเอาจากต่างประเทศทั้งนั้น

สรุปว่า เมื่อไทยเรามีภูมิหลัง โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ช่วงเข้าสู่สมัยใหม่ ที่ตัวเองแทบจะขาดตอนไปเสียเลย อะไรต่างๆ ของตัวเอง อย่างที่เดี๋ยวนี้มีศัพท์ใหม่ๆ เรียกว่าภูมิปัญญาไทย อย่างเรื่องวิชาแพทย์แผนไทย อะไรต่ออะไร ขาดตอนไปเกือบหมดแล้ว กว่าที่รู้สึกตัวหันกลับมาฟื้นขึ้นใหม่นี้ มันหายไปเยอะแยะแล้ว จะได้คืนสักเท่าไรก็ไม่รู้

แม้แต่ในเรื่องพุทธศาสนานี้ ถ้าไม่มีพระไตรปิฎก ไม่มีคัมภีร์ทั้งหลายที่รักษากันไว้ ก็คงแทบจบสิ้นกันไปเลย

ดีแต่ว่าคัมภีร์ยังอยู่ ถึงแม้จะไม่เรียน ไม่ศึกษา ไม่สนใจ คัมภีร์ก็ยังรักษาเถรวาทที่มีกาลามสูตรไว้ รอให้กลับไปศึกษาเถรวาทรวมทั้งกาลามสูตรในเถรวาทนั้นกันได้อีก

ถึงแม้คนและพระจะไม่เข้าถึงเถรวาท ถึงเถรวาทจะถูกทอดทิ้งไป แต่วิถีเถรวาทก็ช่วยให้มีคัมภีร์เหลือไว้ คือพระไตรปิฎกที่มีกาลามสูตรเป็นต้นนั้นยังคงอยู่ เพราะได้ใช้วิถีเถรวาท ที่ให้รักษาข้อมูลต้นแหล่งเดิมไว้ให้ถูกต้องครบถ้วนที่สุด ทั้งที่ไม่ใส่ใจแล้ว ก็เลยเหลืออยู่ได้ และยังมีแหล่งภายนอกในวิถีเถรวาทนั้นที่พอจะอาศัย

เอาละ นี่ก็เป็นอันได้พูดในประเด็นที่ ๒ โยงกันกับประเด็นที่หนึ่ง คือ พูดถึงกาลามสูตร ที่ต้องเข้าใจให้ชัด และปฏิบัติให้ถูก โดยโยงมาเข้ากับเรื่องเถรวาทว่า กาลามสูตรมากับเถรวาท และอยู่ได้ด้วยเถรวาท เป็นเรื่องที่สอดคล้องไปด้วยกัน ประเด็นนี้แค่นี้ แต่ได้พูดเรื่องประกอบอ้อมไปเสียมากมาย เอาเฉพาะตัวประเด็นนั้น ชัดพอหรือยัง

พระนวกะ: ชัดพอครับ

กาลามสูตร ต้องขุดให้ถึงปัญญา

—๐—

เชื่อฟังให้ได้ศีล รับฟังให้ได้ปัญญา

น่าสังเกตว่า คุณสุจิตต์เวลาพูดถึงเถรวาท จะย้ำเรื่องการเชื่อถือเชื่อฟัง เหมือนกับการเชื่อถือเชื่อฟังนั้นเป็นความหมายของเถรวาท แต่ถ้าพูดกันอย่างเคร่งครัดแล้ว การเชื่อถือเชื่อฟังไม่มีในความหมายของเถรวาทเลย

ความเป็นเถรวาทอยู่ที่การรักษาข้อมูลไว้ให้ครบถ้วนและถูกต้อง คนที่รักษาข้อมูลไว้ให้แม่นยำสมบูรณ์นั้น ไม่จำเป็นว่าเขาจะต้องเชื่อตามข้อมูลนั้นหรอก แต่เขาต้องการได้ของจริงที่จะศึกษา เพื่อจะได้ไม่หลงผิดไขว้เขว จะได้ไม่พลาดจากวิถีของการพัฒนาปัญญา

(ถ้าจะเชื่อก็คือ เชื่อว่าเป็นของจริง ไม่ใช่เชื่อว่าเป็นความจริง)

ดังนั้น ฟังเข้าใจกันให้ตรงให้ชัดว่า ความเป็นเถรวาทอยู่ที่การมุ่งรักษาตัวคำสอนเดิมของพระพุทธเจ้าไว้ให้ครบถ้วนแม่นยำที่สุด (เท่าที่จะทำได้) เป็นเรื่องที่ส่นองวัดอุประสงค์ในการศึกษา

การรักษาไว้ กับ การให้เชื่อ ไม่เห็นจะเหมือนกันที่ไหน
 เรื่องการเชื่อฟังอะไรต่ออะไรนั้น ไม่ได้อยู่ในสาระ ถ้าจะ
 เกี่ยวข้องกับเถรวาท ก็เป็นเรื่องประกอบแวดล้อม คือเป็นเรื่องตาม
 ปกติธรรมดาของหลักสามัญในทางจริยธรรม

จะเห็นว่า ไม่ว่าในศาสนาไหน ในลัทธิไหน ที่มีหลักศีลธรรม
 จริยธรรม ก็จะต้องสอนให้รู้จักเชื่อฟังผู้ที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อฟังพ่อแม่
 เชื่อฟังครูอาจารย์ ฯลฯ มีกันทั้งนั้น

แล้วเท่าที่รู้ที่ทราบ คำสอนในเถรวาทเน้นเรื่องการเชื่อฟัง
 แบบนี้น้อยกว่าลัทธิศาสนาส่วนมากด้วยซ้ำ บางลัทธิศาสนาเน้น
 เรื่องการเชื่อถือยึดถือเชื่อฟังนี้ชนิดเอาเป็นเอาตายกันเลย

ในพุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้น ความเชื่อถือและเชื่อฟังนี้
 เราก็คือเป็นเรื่องประกอบที่สำคัญเหมือนกัน เป็นหลักปฏิบัติขั้นต้น
 ในทางความประพฤติ ที่สมัยใหม่เรียกว่าจริยธรรม สมัยก่อนเรียก
 ว่าศีลธรรม (คือเป็นธรรมขั้นศีล) ที่ว่าให้เชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์
 อะไรอย่างนี้ ซึ่งก็เป็นหลักธรรมดาสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม
 โดยถือว่าพ่อแม่ครูอาจารย์เป็นต้นนั้น อย่างน้อยก็มีประสพการณ์
 มากกว่า และตามปกติก็มีความหวังดี มีเมตตากรุณา ต่อลูกหลาน
 หรือต่อลูกศิษย์ จึงควรจะเป็นที่น่าเชื่อถือ

คนที่ยังมีประสพการณ์น้อย ยังไม่รู้อะไรมาก เมื่อไม่รู้ ก็เปิด
 ช่องของตัวเองที่จะเชื่อคนอื่น ที่นี้ ถ้าลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ แต่ไปรอเชื่อ
 คนอื่น เช่นเชื่อโจร จะยุ่งไหม ก็ยุ่งแน่ เมื่อพูดในระดับนี้ ในเถรวาทก็มี
 คำสอนแบบที่ว่า ควรเชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ แต่ไม่ได้ให้เชื่อแบบ
 บังคับหรือมงาย มีแต่ให้พัฒนาการใช้ปัญญาควบคู่ไปด้วย โดย

ให้รู้จักรับฟัง แล้วก็เอามาไตร่ตรองพิจารณาสอบสวนค้นคว้า

ตรงนี้แหละก็มาเชื่อมกับหลักของกาลามสูตร จากจุดเริ่มที่ความเชื่อคือศรัทธา ก็ก้าวขึ้นสู่ปัญญา แล้วก็มาเน้นที่ปัญญานี้แหละ มาเอาจริงเอาจังกันที่ปัญญานี้

ยุติว่า ศรัทธาก็สำคัญ แต่ท่านไม่เน้นไม่หยุดไม่จบที่ศรัทธา ท่านให้ใช้ศรัทธาเป็นเครื่องนำไปสู่ปัญญา

ก็เหมือนอย่างที่เรามาคุยกันนี้ เรามีการเน้นเรื่องความเชื่อ หรือแม้แต่พูดถึงการให้เชื่อบ้างไหม ผมพูดกับท่านทั้งหลาย ซึ่งเป็นพระใหม่มา หรือจะพูดกับญาติโยมก็ตาม พูดอะไรกันมาตั้งนาน และพูดกันมาก็ครั้งๆ ท่านเคยได้ยินบ้างไหมว่าผมบอกให้เชื่ออะไร หรือบอกว่าเรื่องนี้ อันนี้ต้องเชื่อนะ มีไหม - ไม่มีเลย

ที่เราพูดกันตลอดมานี้ มีแต่ว่า

หนึ่ง อะไรที่ควรจะรู้ ก็เอามาพูดกันเพื่อให้ได้รู้ มุ่งหาและให้รู้สิ่งที่ควรรู้

สอง เมื่อมาพูดแล้ว ท่านเข้าใจไหม ถ้ายังไม่เข้าใจ ก็อธิบาย และซักถามให้ชี้แจงแสดงไขขยายความกันไป เราเน้นกันที่ว่าเข้าใจไหม เราไม่ได้นึกถึงคำว่าเชื่อกันเลย เท่ากับว่า จะเชื่อหรือไม่ก็เป็นเรื่องส่วนตัวของท่าน ให้ท่านพิจารณาเอาเองว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ แล้วก็อาจจะต่อไปที่

สาม คือเมื่อรู้เข้าใจแล้ว จะเอาไปใช้ นำไปปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร

นี่คือที่พูดกันมา ก็เห็นๆ กันอยู่อย่างนี้

อ้างให้รู้ อย่าถือว่าอ้างให้เชื่อ

ทีนี้ มาพูดกันให้ถึงเนื้อตัวของเถรวาทอีกสักหน่อย เมื่อพิจารณาคำติเตียนที่ว่า “เถรวาทเป็นวิธีคิด หรือเป็นการสอน ซึ่งให้ต้องท่องจำตามคำสอนของครูอาจารย์ ต้องเชื่อตามครูอาจารย์ ถ้ามองไม่ได้ เถียงไม่ได้ ห้ามสงสัย” อะไรทำนองนี้

ผมมองดูแล้ว ก็ไม่เห็นว่คำติเตียนนี้จะเข้าแง่เข้ามุมอะไรกับความหมายของเถรวาทเลย ไม่ว่าจะโดยหลักการหรือโดยพฤติการณ์

ในแง่นี้และข้อนี้ ขอให้ท่านไตร่ตรองและตรวจสอบเอง ทั้งจากที่ได้พูดมาแล้ว และที่จะมองเห็นได้ต่อไป

ทีนี้ก็มีอีกแง่หนึ่ง คือเรื่องการอ้างพระไตรปิฎก หรืออ้างคัมภีร์ อะไรต่ออะไร

คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ เขียนว่า

“วิถีเถรวาท” ชอบอ้างอิงตำราหลวงหรือพระไตรปิฎก ว่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล แล้วต้องยึดมั่นถือมั่นตามนั้น แต่ท่านพุทธทาสสอนว่า

“ในการสังคายนาครั้งแรก ยังไม่มีพระไตรปิฎก แต่ก็มาพูดกันในบัดนี้ ว่ามีพระไตรปิฎกมาแล้วตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งแรก.

นั่นเป็นเพราะไปหลงตามคำกล่าวชั้นหลังๆ เมื่อเขามีพระไตรปิฎกเต็มรูปแบบในปัจจุบัน.

ตรงนี้ ถ้าเปลี่ยนคำขึ้นต้นเสียหน่อยหนึ่ง จากคำว่า “วิถีเถรวาท” ชอบอ้าง... ให้เป็นว่า “บางคนที่อ้างตัวเป็นเถรวาท หรือคน

อื่นใดก็ตาม” ชอบอ้าง... ถ้าเปลี่ยนคำข้างต้นเสียใหม่อย่างนี้ ข้อความนี้ก็มิมีประโยชน์ คือ เป็นคำเตือนสติไม่ให้**สุดโต่งจนคิดเลยเถิด** ไปได้ว่า ไม่ว่าอะไรๆ ในพระไตรปิฎก ต้องเป็นพุทธพจน์ทั้งหมด หรือ ต้องเชื่อทั้งนั้น อะไรทำนองนี้

แต่ก็ต้องระวังเหมือนกันว่า ถ้าจับความไม่ถูก ก็อาจจะ**สุดโต่งคิดเลยเถิด**ไปเสียอีกข้างหนึ่ง จนมองข้ามความสำคัญของพระไตรปิฎก หรือกลายเป็นว่า ไม่อ้างพระไตรปิฎก แต่ไปอ้างบุคคลบาง คนขึ้นมาเหนือพระไตรปิฎก

ข้อความว่า “ท่านพุทธทาสสอนว่า “ในการสังคายนาครั้งแรก ยังไม่มีพระไตรปิฎก แต่ก็มาพูดกันในบัดนี้ ว่ามีพระไตรปิฎกมาแล้วตั้งแต่การทำสังคายนาครั้งแรก.” อันนี้ก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง

ท่านพุทธทาสเท่ากับเตือนให้ระลึกไว้ว่า ตอนที่ทำสังคายนาครั้งแรก ข้อมูลเดิมมีพุทธพจน์เป็นต้นที่รวบรวมเสร็จคราวนั้น ยังไม่ลงรูปที่เรียกว่าพระไตรปิฎก และในการสังคายนาครั้งแรกนั้น ก็ยังไม่ได้คำว่า “พระไตรปิฎก”

แต่ก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้องเช่นเดียวกันว่า พุทธพจน์และข้อมูลคำสอนเรื่องราวต้นเดิมที่รวบรวมเสร็จในการสังคายนาครั้งแรกนั้น มาถึงเราในรูปที่เป็นพระไตรปิฎก หรือมาถึงเราตามที่เราศึกษาไว้ในพระไตรปิฎก หรือมาถึงเราด้วยพระไตรปิฎกบาลีนี้แหละ

(เท่าที่ศึกษาสืบค้นกันมา เห็นกันว่า [อันนี้ก็พึงพิจารณาตามหลักกาลามสูตรด้วยเช่นกัน] พุทธพจน์และข้อมูลคำสอนแต่เดิมที่รวบรวมไว้ในสังคายนาครั้งแรกนั้น เป็นแกนหรือเป็นเนื้อหาหลักที่ต่อมาได้จัดลงรูปร่างเป็นพระไตรปิฎก แล้วมาลงตัวในสังคายนาครั้ง

ที่ ๓ คือประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ ดังที่พระไตรปิฎกเล่มท้ายๆ อย่างเล่มที่ ๓๒-๓๓ แม้จะอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎก แต่มิใช่เป็นพระสูตร หากเป็นประมวลความที่เรียบเรียงขึ้นอีกชั้นหนึ่ง และมีชื่อบ้านเมืองที่เข้าสู่ประวัติศาสตร์หลังพุทธกาล ต่อมาหลังจากนั้น ในคัมภีร์ท้ายของวินัยปิฎก เนื้อความหลายตอนเมื่อจบลง มีคาถาสรูปการสืบทอดรักษาวินัยปิฎกนั้นตั้งแต่ต้นจนถึงในคัมภีร์ปณณิทวีป คือเกาะลังกา แสดงว่าเป็นคาถาที่แต่งขึ้นในลังกาทวีป อาจจะในช่วงสังคายนาครั้งที่ ๕ คือ พ.ศ. ๔๓๖ หรือ ๔๕๐)

คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ เขียนไว้ด้วยว่า “กาลามสูตร มี ๑๐ ข้อ ท่านพุทธทาสเทศน์สรุปง่าย ๆ ไว้ทั้งหมด” แต่กาลามสูตรที่ท่านพุทธทาสเทศน์นั้น ท่านนำมาจากพระไตรปิฎก

ท่านพุทธทาส หรือสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดๆ หรือใครอื่นก็ตาม ไม่มีกาลามสูตรของท่านเองเลย ท่านว่าไปตามพระไตรปิฎกทั้งนั้น

รวมความว่า ไม่ว่าใครที่อ้างกาลามสูตร ก็คืออ้างพระไตรปิฎก และจำเพาะว่าต้องเป็นพระไตรปิฎกของเถรวาทจึงจะมีกาลามสูตรให้อ้าง เพราะเถรวาทรักษาไว้ ถ้าไม่มีเถรวาท ก็ไม่มีกาลามสูตร

เมื่อมาถึงตรงนี้ คำที่ว่า “ชอบอ้างอิงตำราหลวงหรือพระไตรปิฎก ... แล้วต้องยึดมั่นถือมั่นตามนั้น...” อันนี้จึงตัดไปได้เลย เพราะเมื่ออ้างพระไตรปิฎก ก็จะต้องอิงกาลามสูตรที่อยู่ในพระไตรปิฎกนั้น ซึ่งบอกว่าอย่าเพ่งยึดนะ

ที่จริง การอ้างคัมภีร์ หรืออ้างหลักฐานอะไรต่างๆ นั้น แยกได้เป็นแบบใหญ่ๆ ๒ แบบ คือ อ้างให้เชื่อ กับ อ้างให้รู้ (ในที่นี้ ไม่

นับการอ้างเพื่ออวด ซึ่งนอกเรื่อง)

อ้างให้เชื่อนั้น มีทั้งอ้างเพื่อให้หน้าเชื่อ อ้างเพื่อให้เชื่อถือ และอ้างเพื่อให้เชื่อฟัง อย่างในลัทธิศาสนาที่บังคับความเชื่อ พออ้างขึ้นมาว่าคัมภีร์ว่าอย่างนี้ ก็ต้องเชื่อตามนั้น สงสัยหรือเถียงไม่ได้ ถ้าเป็นยุคหรือเป็นถิ่นที่ลัทธิศาสนานั้นมีอำนาจจัดการ ก็อาจจะมี การกำจัดหรือลงโทษอย่างรุนแรง ดังในอดีตที่ตายกันมานับไม่ถ้วน และในโลกตะวันตกมีเรื่องราวให้ศึกษามากมาย

การอ้างให้เชื่อก็มาจากการถือศรัทธาเป็นใหญ่ ทำให้ดึงไป การเชื่อนั้นจึงทำให้เกิดความยึดติดถือมั่นได้อย่างรุนแรง

ดังนั้น นอกจากผู้มีอำนาจจะบังคับกำจัดคนที่ไม่เชื่อแล้ว หมู่ชนที่มีความเชื่อแตกต่างกัน ก็ขัดแย้งกันได้อย่างรุนแรง จนถึงกับสู้รบทำสงครามกัน แม้แต่ระหว่างประเทศ และระหว่างกลุ่มประเทศ (เช่น Crusades ระหว่างกลุ่มประเทศถือคริสต์ กับชนชาติมุสลิม และ 'Thirty Years' War สงครามศาสนาระคนการเมืองระหว่าง หมู่ประเทศโปรเตสแตนต์ กับประเทศคาทอลิก) ซึ่งเมืองไทยไม่มีอะไรจะไปเทียบกับเขาได้

ถ้าเป็นเรื่องของวินัย กฎหมาย กฎกติกา ที่ตกลงกันบัญญัติ จัดวางไว้ ก็เป็นการอ้างตามข้อตกลง ซึ่งจะต้องยินยอมหรือเชื่อฟัง เพื่อให้ปฏิบัติตาม บังคับใช้ หรือเป็นเครื่องตัดสินกรณีนั้นๆ

อ้างให้รู้ คืออ้างเพื่อประโยชน์ทางปัญญา อย่างน้อยก็จะได้ เป็นหลักฐานให้รู้ที่มาที่ไป รู้ถึงของเดิมหรือตัวแท้ตัวจริง ให้คนอื่น ได้ข้อมูลหรือความรู้ที่ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบได้ แต่ที่สำคัญเป็นจุดหมายก็คือ ให้ผู้อื่นเข้าถึงแหล่งข้อมูลด้วยตัวเขาเอง

แล้วเขาจะได้มีโอกาสรู้เห็นเช่นเดียวกับผู้ที่อ้าง และสามารถค้นคว้าหาความรู้ก้าวหน้าต่อออกไป

ข้อมูลเพื่อให้รู้ vs. ข้อมูลเพื่อให้เชื่อ

ตรงนี้เป็นจุดสำคัญ คู่กับการอ้างที่มี ๒ แบบ คือ การอ้างให้รู้ และการอ้างให้เชื่อ ข้อมูลก็มี ๒ แบบ คือ **ข้อมูลเพื่อให้รู้** และ **ข้อมูลเพื่อให้เชื่อ**

ในเรื่องศาสนา คนส่วนมาก ซึ่งคุ้นมากับศาสนาที่ถือศรัทธา เป็นใหญ่ มักจะมองคัมภีร์และคำสอนในศาสนาเป็นข้อมูลเพื่อให้เชื่อ ดังนั้น เมื่อมาเจอคำถามสูตร เขาจึงแปลกใจและตื่นเต้นมาก

แต่ในพุทธศาสนา คำถามสูตรไม่เป็นเรื่องแปลกอะไรนัก เพราะหลักธรรมคำสอนและคัมภีร์ทั้งหลายในพุทธศาสนานั้น เราถือกันมาเป็นธรรมดาว่าเป็น**ข้อมูลเพื่อให้รู้** ไม่ใช่ข้อมูลเพื่อให้เชื่อ

จะเห็นว่า พระสูตรที่มีสาระอย่างเดียวกับคำถามสูตร และคำสอนทำนองเดียวกับคำถามสูตร มีมากมายหลายแห่ง*

(ทั้งนี้ยกเว้นข้อมูลด้านวินัยบัญญัติ คือจำพวกกฏหมายหรือกฎกติกาทางสังคม ที่จะต้องปฏิบัติตามตกลง)

แล้วก็ตรงนี้แหละ เราก็จะมองเห็นชัดถึงเหตุผลที่ว่าทำไมเถรวาทจึงได้ใส่ใจถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาหลักคำสอนเดิม โดยเฉพาะพุทธพจน์ ไว้ให้ได้ จนกระทั่ง เถรวาท มี

* พระสูตรอย่างเดียวกัน ฟังดู สาส์นสูตร ในติกนิบาต อังคุตตรนิกาย และภิกขุสูตร ในจุทกนิบาต อังคุตตรนิกาย, คำสอนทำนองเดียวกัน เช่น ในจังกิสูตร เทวทสูตร และปัญจัตตยสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย ไนโกสัมพีสสูตร และตติยสูตร แห่งสังยุตตนิกาย

ความหมายว่า คือระบบการสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่มุ่งรักษา
หลักธรรมคำสอนดั้งเดิม โดยเฉพาะพุทธพจน์ไว้ ให้ชัดตรง และ
ครบถ้วนที่สุดเท่าที่จะทำได้

เหตุผลง่ายๆ ธรรมดาๆ ถ้าเป็นข้อมูลเพื่อให้เชื่อ เรื่องก็อยู่
ตรงที่ว่า จะให้เขาเชื่ออย่างไร ก็บอกเขาไปอย่างนั้น แล้วแต่ตกลง
ไว้ว่าเอาอย่างไร หรือจะกำหนดลงไปอย่างไร เป็นเรื่องที่ยื่นอยู่กับ
เรา (เช่น แล้วแต่องค์กร หรือบุคลากรของศาสนา)

แต่เมื่อเป็นข้อมูลเพื่อให้รู้ ก็ต้องให้เขาเข้าถึงข้อมูลของเดิมหรือ
ข้อมูลตัวจริงนั้นตามที่มันเป็นด้วยตัวเขาเอง จึงกลายเป็นว่า เราจะ
ต้องเตรียมข้อมูลที่ถูกต้องไว้ให้เขาให้พร้อม หรือต้องให้เขามี
โอกาสเข้าถึงข้อมูลได้โดยตรงและเต็มที่ เพื่อให้เขาศึกษาให้รู้เข้าใจ
จนเข้าถึงความจริงด้วยตัวเขาเอง การรู้ความจริงเป็นอิสระของเขา
ไม่ขึ้นต่อใคร ไม่มีใครกำหนดให้เขาได้ จะสำเร็จหรือไม่ก็เริ่มต้นด้วยมี
ข้อมูลถูกต้องถ่องแท้และพร้อมบริบูรณ์ แล้วข้อมูลนั้นก็ยังคงอยู่
ของมันอย่างอิสระตามที่มันเป็น ไม่ถูกความรู้สึกและความคิดเห็น
ของเราหรือของใครเข้าไปปิดบังหรือปะปน

ข้อมูลก็อยู่มาเป็นอิสระเต็มตามที่มันเป็นของมัน คนที่ศึกษา
ก็สอบค้นพิจารณาข้อมูลนั้นเต็มที่อย่างเป็นอิสระของเขา เราหรือ
ใครก็ตามที่รักษาสื่อสารนำเสนอข้อมูลก็บอกกล่าวแนะนำโดย
แยกความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวออกไปต่างหาก ไม่ให้ความรู้สึกและ
ความคิดเห็นนั้นไปปิดบังเขาจากการเข้าถึงข้อมูลตามที่มันเป็น

ข้อมูลเพื่อให้รู้ เราจะศึกษา ก็ต้องหาข้อมูลมาวิเคราะห์
พิจารณากัน อะไรจำเป็นต้องรู้ อะไรควรจะรู้ ก็ต้องรู้ และให้ได้ข้อ
มูลที่ถูกต้องเป็นของแท้

ฉะนั้น จึงต้องพยายามให้ถึงแหล่งต้นเดิม อย่างที่เดี๋ยวนี้นี้
เรียกกันว่าข้อมูลปฐมภูมิ หรือข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (primary
source) แล้วก็ไล่เลียงสืบสอบต่อมาจนตลอดสาย ได้ความจริงแค่ไหน
ก็ให้รู้ชัดกันไปเลย นี่จึงจะเข้าในแนวทางของเถรวาท

ย่ออีกทีว่า - ถ้าเป็นข้อมูลเพื่อให้เชื่อ จะเอาอย่างไร กับบอกเขาไป
ต่อหน้า แต่ถ้าเป็นข้อมูลเพื่อความรู้ ก็ต้องเอาของจริงมาให้เขาดู
เพื่อความเชื่อ อาจจะว่าไปตามที่ชอบ แต่เพื่อความรู้ ต้องดู
ข้อมูลที่แท้

แม้แต่จะ “ท่องจำ” การท่องหรือบันทึกเพื่อรักษาข้อมูลจริงไว้
กับการท่องหรือบันทึกเพื่อยึดถือหรือไปใช้สอบเอาขึ้นก็ไม่เหมือนกัน

เป็นอันว่า เพราะพุทธศาสนาเป็นข้อมูลเพื่อให้รู้ ซึ่งเราจะ
ศึกษา เถรวาทจึงรักษาพระไตรปิฎกไว้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะด้วยการ
ท่องจำหรือบันทึกอย่างใดก็ตาม เพื่อให้คนรุ่นต่อไป ไปทุกยุคสมัย
เข้าถึงข้อมูลแท้ของเดิมได้อย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์เสมอไปเรื่อยไป

ขอภัยเกิด ถ้าจะว่ากันไป อย่างที่พูดเมื่อกี้ คุณสุจิตต์เอง
ไปอ้างกาลามสูตรนี้ ก็อ้างพระไตรปิฎกเข้าไปแล้ว ก็กลายเป็นว่า
คุณสุจิตต์เป็นเถรวาทในความหมายของคุณสุจิตต์เองไปด้วยสิ
คืออะไรๆ ก็อ้างพระไตรปิฎก เชื่อตามกัน ว่าตามกันไป

ที่จริงนั้น อ้างพระไตรปิฎกนะดีแล้ว กลัวแต่ไม่อ้างนะสิ เวลา
นี้มีใครบ้างที่อ้างพระไตรปิฎก หายากมาก มีแต่อ้างอาจารย์ฯ เลย
เป็นกันแค่อาจารย์วาท ไปไม่ถึงเถรวาท ไม่ได้รู้จักข้อมูลปฐมภูมิ

ลัทธิในเมืองไทยเวลานี้น่ากลัว เพราะเอาแต่อาจารย์ เข้าไม่
ถึงแหล่งต้นเดิม อาจารย์นั้นอย่างดีก็เป็นแค่แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ

(secondary source) แต่ที่ถึงระดับทุติยภูมิก็ยังหายาก บางที่ไม่รู้ เป็นแหล่งข้อมูลระดับที่เท่าไรเลย แล้วก็อ้างอาจารย์กันไป จะเป็นครูบาอาจารย์หรือเป็นเจ้าของสิทธิใหม่กันแน่ ไม่รู้ต้นปลายอยู่ไหน จะตรวจสอบข้อมูลได้อย่างไร

เมื่อจะหาความรู้ เราควรเข้าถึงแหล่งต้นเดิมที่สุดใช้ไหม พระไตรปิฎกก็คือแหล่งข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต้นทางเท่าที่เราจะไปถึงได้

เพราะฉะนั้น การอ้างพระไตรปิฎกในความหมายที่ถูกต้อง คือ อ้างเพื่อเป็นข้อมูลที่จะเข้าถึงและสืบค้นความรู้ เป็นข้อมูลเพื่อให้รู้ นั่นจึงเป็นการถูกต้องที่สุดแล้ว ควรจะอ้างกันให้มากขึ้น เวลานี้อ้างกันน้อยไป หัดอ้างกันไว้ จะได้มีข้อมูลเข้าทิศทางที่จะเอากาลามสูตร มาใช้ในการศึกษากันให้จริงจัง

ยากันไว้ให้มันแน่น อันนี้เป็นหลักทั่วไปว่า:

พุทธศาสนาเป็นข้อมูลเพื่อให้รู้ ไม่ใช่ข้อมูลเพื่อให้เชื่อ

พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น ท่านรักษาไว้ ให้มีไว้ เพื่อเป็นข้อมูลความรู้สำหรับการศึกษา

อย่างในเวลาเขียนหนังสือ **พุทธธรรม** ก็มุ่งเพื่อหาข้อมูลมาให้รู้ จึงอ้างพระไตรปิฎกและคัมภีร์มากมาย ก็เพื่อเอามาให้ศึกษาพิจารณากัน โดยพยายามเปิดโอกาสให้ และขยายโอกาสออกไป ทั้งที่จะได้ตรวจสอบ และจะได้ไปดูของเดิมเองและค้นคว้าขยายต่อไป ไม่ใช่เรื่องราวเชื่อหรือไม่เชื่อ ไม่ใช่เอามาอ้างให้เชื่อ ไม่ใช่ให้ไปยึดติดคัมภีร์ แต่ให้เอาคัมภีร์เป็นข้อมูลศึกษา

จึงบอกว่า ให้หนังสือเป็นอิสระจากผู้เขียนเท่าที่จะเป็นไปได้ และถ้ามีความคิดเห็นของผู้เขียน ก็ให้แยกต่างหากจากข้อมูล ไม่ให้ไปกั้นขวางปิดบังหรือปะปนกัน อันนี้ก็เป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่ง

การอ้างพระไตรปิฎกมีความมุ่งหมายอย่างนี้ ไม่ใช่ให้เชื่อ ไม่ใช่ให้ยึดติด แต่ให้ได้ข้อมูลที่ดีที่เหมาะที่สุดในการที่จะศึกษาพุทธศาสนา

เป็นอันว่า เราควรกลับมาเน้นว่าให้อ้างพระไตรปิฎกเพื่อวัตถุประสงค์นี้กันให้มากขึ้น เพราะเวลานี้มันกลายเป็นว่ามองข้ามพระไตรปิฎกที่เป็นข้อมูล กลับไปอ้างตัวคนที่เป็นเพียงความคิดเห็น ไม่อ้างพระพุทธรเจ้า แต่ไปอ้างครูอาจารย์ ว่ากันจนวนเวียนวาย แล้วก็ทำให้เชื่อ ให้รู้ผิด เข้าใจผิด ไขว้เขวกันไป นี่ก็เป็นประเด็นหนึ่งที่ขอแทรกเข้ามา

พูดเรื่องแทรกมาเสียยืดยาว ขอทวนไว้เพื่อกันลืมว่า เรื่องทั้งหมดที่พูดกันนี้มี ๒ ประเด็นเล็กๆ นิดเดียว ประเด็นที่หนึ่ง คือ ความหมายของเถรวาท และประเด็นที่สอง คือ กาลามสูตร

เฉพาะในประเด็นที่ ๒ ก็เป็นอันว่า เรื่องกาลามสูตรที่ตรงตามความหมายของพระพุทธศาสนาแท้ๆ นั้น ก็โยงกลับไปทีเรื่องเถรวาทอีกนั่นแหละ คือ

หนึ่ง พุทธศาสนาเถรวาทนี้แหละที่รักษากาลามสูตรไว้ โดยให้คงยังอยู่ในพระไตรปิฎก ถ้าไม่มีเถรวาท เราก็ไม่รู้จักกาลามสูตร

สอง กาลามสูตรไม่ขัด แต่สอดคล้องกับเถรวาทในความหมายของพระพุทธศาสนา

ตัวประเด็นที่มาถึงตอนนี้ มีแค่นี้ว่าจะจบกันเท่านี้ แต่มีพระถามอีก ก็ว่ากันไป

กาลามสูตร กับ พุทธทาส

—๐—

พุทธทาส ว่าเถรวาทไม่มี?

พระพรหมคุณาภรณ์: ผมพูดเรื่องปลีกย่อยแทรกเข้ามาเยอะเยอะ แต่ท่านทั้งหลายเข้าใจใช่ไหม ประเด็นปลีกย่อยมีอะไรอีกไหม?

พระนวกะ: ที่เอ่ยถึงท่านพุทธทาสครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: เรื่องท่านพุทธทาส อ้อ... ที่คุณสุจิตต์พูดนะ ต้องชี้แจงให้ญาติโยมรู้ด้วยว่า ท่านพุทธทาสนั้น ท่านเป็นเถรวาทเต็มตัว

หนึ่ง ในระดับสมมติ คือโดยรูปแบบ ตามข้อตกลงทางสังคม ท่านบวชเป็นพระภิกษุเถรวาท อยู่ในนิายที่เรียกว่าเถรวาทเต็มที่ เพราะท่านบวชอย่างเรานี่แหละ ท่านก็เป็นพระเถรวาทเต็มตัว

สอง ในแง่ของความคิด ทางคำสอน อันนี้เราจะต้องรู้จักท่านด้วย คือท่านพุทธทาสก็ได้พูดถึงเถรวาท อาจจะพบได้หลายแห่ง เท่าที่พอจะสรุปในที่นี้ ผมสรุปให้ท่านนะ ไม่ต้องเชื่อผม ผมพูดเป็นจุดตั้งให้ นิมนต์ไปตรวจสอบเอง สรุปได้ว่าท่านพูด ๒ แบบ

ตอนนี้ เรามาพูดถึงท่านพุทธทาสโดยแยกความหมายตามทางของภาษา คือในภาษาที่ชาวพุทธชอบยกมาพูดกัน ภาษาหนึ่งคือภาษาในระดับสมมติ ซึ่งเถรวาทเป็นเรื่องของสมมติบัญญัติ ส่วนอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งเลยสมมติบัญญัติ ข้ามไปที่สภาวะกันเลย

๑) ในระดับสมมติบัญญัติ ท่านพุทธทาสท่านก็พูดตรงๆ เพราะท่านก็ยอมรับว่าท่านเป็นพระเถรวาท ท่านก็จะให้คนมองและให้ปฏิบัติต่อเถรวาทให้เหมาะสมตามเรื่องของสมมติบัญญัติ นั้น เช่น ท่านแนะนำว่า พระเถรวาทนี้ถือตามหลักธรรมวินัยที่สอนไว้แต่เดิมนะ เพราะฉะนั้นเวลาจะปฏิบัติต่อท่าน อย่างศาล ก็ขอให้ระมัดระวังตามวินัยของท่านด้วย นี่พูดในระดับสมมติ

๒) ที่นี้ อีกแบบหนึ่ง เมื่อพูดในระดับปรมาตม ถ้าพูดในแง่ของธรรมแท้ๆ ตามสภาวะ ก็มีแต่ตัวความจริง ไม่มีเถรวาท ไม่มีมหายาน เข้าใจไหมครับ ตรงนี้มันไม่ถูกสมมติ ไม่มีบัญญัติ พอเอาที่ความจริงตามสภาวะนั้น ก็ไม่ต้องพูดถึงรูปแบบกัน

ที่ผมใช้คำแบบนี้ ก็เป็นการสื่อสาร โดยพูดถึงท่านพุทธทาสในภาษาแบบที่ชาวพุทธนิยมบอกกัน คือ เอาคำว่าสมมติบัญญัติ และคำว่าปรมาตมมากำกับไว้

แต่เวลาที่ท่านพุทธทาสพูดเองนั้น ท่านพูดเป็นเฉพาะกรณีเฉพาะคราว ในเรื่องนั้นๆ

คราวหนึ่งก็พูดถึงว่า เถรวาทเป็นอย่างนั้นนะ ช่วยดูแลด้วย ปฏิบัติต่อท่านให้เหมาะสมนะ อย่างว่าถ้าเป็นศาล ก็ช่วยระวังวินัยของท่านไว้ด้วย อะไรท่านองนี้ นี่ท่านก็ไม่ได้ใช้คำแยกว่าเป็น สมมติบัญญัติอะไร ท่านก็พูดเฉพาะคราวนั้นเสร็จไป

แล้วพูดอีกคราวหนึ่ง ก็บอกว่า มันไม่มีหรรอกเถรวาท ไม่มีหรรอกมหายาน อันนี้ท่านก็ไม่ใส่คำแยกแยะเข้าไปด้วย ว่ากันตามสภาวะ เถรวาทก็ไม่มี พุทธทาสก็ไม่มี เหมือนกับมหายาน ก็ไม่มีความจริงมันก็เป็นความจริง เป็นการตระหนักรู้พร้อมอยู่ในตัว

ก็อยู่ที่คนผู้ศึกษา เมื่อไปอ่านคำของท่าน จะต้องเข้าใจให้ถึงเหมือนโยมไปเข้ากรรมฐานเจริญวิปัสสนาดูสภาวะ จะอยู่ที่บ้านหรือในวัด เป็นคฤหัสถ์หรือเป็นพระ ไม่ต้องนึกคิด ก็ตระหนักรู้รู้ทันพร้อม

ถ้าเรามีหลักในการอ่าน เราก็มองออกว่า ท่านไม่ได้พูดขัดแย้งกัน เดียวจะบอกว่า เอ๊ะ! ท่านพุทธทาสทำไมพูดขัดแย้งกับตัวท่านเอง มาพูดตรงนี้ว่า เถรวาทเป็นอย่างนั้นนะ ช่วยทำให้เหมาะกับพระเถรวาทด้วย นีโยมรับเถรวาท อ้าว แล้วไปพูดอีกแห่งหนึ่งบอกว่า เถรวาทไม่มี มหายานไม่มี ก็จะกลายเป็นว่าจะเล่นงานท่านพุทธทาสไปเลย แต่ถ้าเอามาแยกแยะอย่างนี้ ก็เข้าใจได้ ใช่ไหม

ท่านพุทธทาสเองท่านก็พยายามพูด ท่านว่ามี “ภาษาคน ภาษาธรรม” แต่ถ้าไม่ใช่คำนั้น ก็พูดไปตามถ้อยคำแบบเดิมท่านองว่า ภาษาสมมติบัญญัติ ภาษาปรมาตถ์

เลยต่อไปอีก ถ้าจะใช้คำของพระพุทเจ้า ก็ต้องรู้ว่าพระพุทเจ้าเองไม่ได้ทรงใช้คำนี้ แต่ทรงใช้คำว่า “โฆหาร” อย่างในพระ

สูตรหนึ่ง พระองค์ตรัสถึงเรื่องว่า พระองค์ไม่ขัดแย้งกับชาวโลก ชาวโลกเขาพูดกันไป ทั้งๆ ที่ว่าโดยสภาวะความเป็นจริงแล้ว มันไม่ได้เป็นอย่างนั้น พระองค์ก็ตรัสไปตามโวหารของชาวโลกนั้น

นี่เป็นเรื่องของภาษาที่ชาวโลกเขาพูดกัน เพราะว่ามันสื่อสารสื่อสารกันได้ด้วยอาศัยภาษา เมื่อใช้ภาษาก็ต้องอาศัยสมมติ ต้องว่าไปตามบัญญัติ

ถ้าเราปอกเปลือกภาษาออกไป ก็จะถึงเนื้อหาสาระแท้ที่เป็นสภาวะ ซึ่งไม่มีภาษาที่จะสื่อ เป็นตัวความจริง แต่ภาษามีประโยชน์ไหม ก็มีสิ คือมาสื่อสาร ก็สื่อสาระนั้น ทำให้อธิบายชี้แจงกันได้ ช่วยให้เห็นเข้าใจ เป็นบันไดที่จะก้าวไปสู่ถึงสภาวะนั้น

สำนวนเซนเขาบอกว่า เหมือนกับนิ้วชี้ไปที่พระจันทร์ นิ้วชี้ไปที่พระจันทร์ นิ้วไม่ใช่พระจันทร์ แต่ช่วยให้เห็นพระจันทร์ ภาษาก็เหมือนกับนิ้วชี้ไปที่พระจันทร์ จุดมุ่งของเราอยู่ที่พระจันทร์ อย่าเอานิ้วเป็นพระจันทร์ และอย่าติดอยู่แค่นิ้ว อะไรทำนองนี้

พุทธทาส ชวนฉีกพระไตรปิฎก

พระนวกะ: จุดที่อยากจะถามเพิ่มนิดหนึ่งนะครับ คือที่คุณสุจิตต์บอกว่า ท่านพุทธทาสย้าว่าพระไตรปิฎกนั้นเหลือมีแค่ ๔๐ เพอร์เซ็นต์ที่จัดเป็นเรื่องการดับทุกข์โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ที่ไม่อาจจะปลดหรือฉีกออกได้อีกต่อไป ส่วน ๖๐ เพอร์เซ็นต์ที่เหลือนี้เหมือนกับว่าฉีกทิ้งไปได้

พระพรหมคุณาภรณ์: อันนี้ต้องใช้ความพินิจพิจารณาอย่างที่สุดไปเมื่อกี้ คือบอกแล้วว่า พระพุทธเจ้าตรัสตามโวหารของชาวโลก แล้วนี่ก็คือมองกว้างไปถึงวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความคิด ความเข้าใจ วิสัยแห่งความรู้และความเชื่อถือของประชาชน

พระพุทธเจ้าทรงอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมอย่างนั้น ผู้คนเขานับถือเรื่องเทพเจ้า มีรุกขเทวดา ท้าวโลกบาล พระอินทร์ พระพรหม อยู่กับพิธีกรรม มีการบูชาัญญอะไรต่างๆ

พระพุทธเจ้าจะตรัสสอนอะไรก็ต้องเกี่ยวข้องโยงถึงเรื่องราวในชีวิตและสังคมของเขาเหล่านี้ บางทีก็เป็นข้อปรารภหรือเป็นจุดเริ่มเรื่อง ซึ่งก็ต้องสื่อให้เข้ากับความเข้าใจของเขา เมื่อต้องพูดถึงอยู่เป็นประจำนั้น บางอย่างที่เราจะเอามาใช้ได้ ก็ทรงนำมาใช้ แต่ปรับให้เข้ากับหลักการและความหมายที่พุทธศาสนาจะยอมรับได้

เหมือนอย่างคำว่า “ทักษิณา” (รูปสันสกฤตเป็นทักษิณา) คำว่า “ทักษิณา” นี้ เดิมหมายถึงคำทำพิธีบูชาัญญ ที่คนผู้ไปทำพิธีมอบให้แก่พราหมณ์ ผู้ทำพิธีนั้นให้แก่ตน

พิธีบูชาัญญเป็นเรื่องในวิถีชีวิตของชาวชมพูทวีปยุคนั้น ตั้งแต่เกิดจนตาย และอยู่ในชีวิตประจำวัน เรียกได้ว่าตั้งแต่ตื่นจนนอน พอเป็นพิธีใหญ่ขึ้นมาก็มีการฆ่าสัตว์ ยิ่งฆ่าได้มากก็ยิ่งดี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปสอน พระองค์ทรงแนะนำให้เขาเลิกบูชาัญญในความหมายเดิม และหลายอย่างทรงสอนให้เข้าใจและให้ทำอย่างใหม่ รวมทั้งเรื่องทักษิณาที่ว่านี้

ทักษิณานี้ เขาถือเป็นของสูงใช้ใหม่ คือของที่มอบให้แก่พราหมณ์ พอคนเข้ามาในพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่กับเขาในวัฒนธรรม

นั่น เขาเอาของมาถวายพระ ถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ เขาเคยไปให้ กับพราหมณ์ ก็เรียกว่าทักษิณา แล้วมาถวายพระ จะเรียกใหม่ว่า อะไร มีคำที่คุ้นติดปากอยู่แล้ว ก็ไม่ต้องเสียเวลาคิดหาคำใหม่ ก็ เรียกคำเดิมบอกว่า “ทักษิณา” นั่นแหละ

ที่นี่ ถึงจะใช้คำเดิม แต่ตามเรื่องที่เป็นไปนี้ ความหมายมัน เปลี่ยนไปแล้ว มันไม่ใช่คำทำพิธีบูชาัญญแล้ว

ตอนนี้ เพื่อไม่ให้สับสน และให้เกิดความชัดเจนมีความ หมายตามหลักในวิสุทธิกถา ก็เลยต้องแสดงความหมายใหม่กำกับไว้ เพื่อไม่ให้เพี้ยน ไม่ให้กลับกลายหรือเขวเจออกไป

ตามความหมายในพระพุทธศาสนา ทักษิณา คือสิ่งที่เขา ถวายด้วยศรัทธา อรรถกถาอธิบายว่า “ทักษิณา” คือของที่เขา ถวายแก่พระสงฆ์ด้วยความเชื่อกรรม แบบนี้อาจน้อยก็แยกออก มาแล้ว แทนที่จะเป็นเรื่องของการเชื่อพระพรหมและเทพบันดาล ก็ เปลี่ยนมาเป็นเชื่อกรรม หรือเชื่อการทำดีที่โยงกับปรโลก

ทักษิณาตามหลักของพระพุทธศาสนา มุ่งให้ถวายแก่ผู้ที่ บริสุทธิ ท่านเรียกอริยสังฆะ เรียกอริยชนหรือพระอรหันต์เป็น “ทักษิโณย” คือผู้ควรแก่ทักษิณา เฉพาะอย่างยิ่งพระอรหันต์เป็น ทักษิโณย ผู้ควรแก่ของถวายอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นอย่าไปนับ เลยขนาดพวกพราหมณ์ และขนาดพระทั่วไปนี้ ยังไม่ควรแก่ ทักษิณาแท้เลย ต้องอริยชนจนถึงพระอรหันต์

พระอรรถกถาจารย์ก็พยายามให้ความหมาย งานโดยตรง ของท่านก็คือการอธิบายความหมายของพุทธพจน์ ตลอดไปถึง เรื่องราวที่มีมาในพระไตรปิฎกให้ได้ความหมายชัดเจนที่สุด

วิธีขั้นต้นของท่านก็คือ บันทึกความหมายและคำอธิบายที่ใช้ที่ยอมรับกัน ตั้งแต่คำอธิบายที่ถือกันว่าเป็นของพระพุทธเจ้าเอง ซึ่งพระสาวกใช้อธิบายต่อกันมา ถ้าไม่มีคำอธิบายอย่างนั้นโดยตรง ท่านก็ใช้วิธีของหลักภาษาอธิบายไปตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งอาจจะโยงกับแนวคิดเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งให้เห็นความต่างออกมาจากศาสนาพราหมณ์ แนวคิดที่สืบสายต่อกันมาจากพุทธกาล และแนวคิดพื้นฐานในพระไตรปิฎก แต่บางทีก็เป็นความหมายตามบริบทนั้นๆ

โดยนัยนี้ คำจำกัดความ ความหมาย และคำอธิบายในอรรถกถา บางครั้งก็เลยมีหลายนัย อย่างทักษิณานี้ก็ออกมาเป็นความหมายอย่างที่ว่า ของที่ถวายเป็นด้วยความเชื่อกรรมและผลแห่งกรรมบ้าง ของที่ถวายเป็นด้วยความเชื่อปรโลกบ้าง ตลอดจนบอกว่าเป็นของท่านนั่นเอง

แต่นอกจากการแสดงความหมายของเนื้อหาสาระในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นตัวตนที่แท้ของอรรถกถาแล้ว ท่านก็รวมเอาเรื่องราวที่เล่าสืบกันมาบ้าง เหตุการณ์ในยุคสมัยของท่านเองบ้าง สภาพความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ และเรื่องที่น่าสนใจ อย่างเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศของยุคสมัย นำมาเล่ามาบรรยายใส่ไว้ด้วย ผู้ศึกษาก็ต้องแยกแยะเอาเอง

ท่านพุทธทาสก็พยายามจะสื่อให้คนเข้าถึงธรรม แล้วสังคมไทยในยุคที่ท่านพบนั้นก็เชิดออกจากธรรมไปติดในเรื่องเหลวไหลไขว้เขวกันมาก ก็ปรากฏว่าท่านมีจุดเน้นอย่างหนึ่งที่ต้องการให้คนไม่เชื่องมง่าย ให้เข้าถึงสาระ แต่วิธีพูดของท่านนั้น มองในแง่ของ

คนอื่นหลายคนก็รู้สึกว่ารุนแรงหน่อย

ที่นี่ ถ้าคนบางคนเข้าใจไม่ถึงคำพูดของท่านพุทธทาส แล้วเอาไปพูดเฉพาะแง่ หรือตามที่ตนเข้าใจแล้วคิดเห็นไป บางทีก็เกิดผิดแง่ผิดมุมหรือเพี้ยนไป

อย่างคำว่าเถรวาทนี่แหละ คนหนึ่งมาฟังหรือมาอ่านตรงที่ท่านพูดคำว่า “ไม่มีเถรวาท ไม่มีมหายาน” แล้วคนนั้นจับความแง่เดียวเอาเป็นทั้งหมด แล้วก็เอาไปพูดตามที่ตนตีความแบบเอียงข้างเดี๋ยวนั้น ก็ไปรุกรานว่า พระพวกนี้บอกว่าเป็นเถรวาท อ้าว! เถรวาทมีที่ไหน ไม่มีหรอก ก็ยุ่งแล้ว เรื่องไม่เป็นเรื่องก็เป็นปัญหาขึ้นมา

ที่นี่ คนเดียวกันนั้นแหละ คราวนี้ไปอ่านเจอที่ท่านพุทธทาสแนะนำเจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติต่อพระเถรวาทให้เอื้อต่อวินัยของท่าน กิ่ง หรือไม่ว่า ทำไมท่านพุทธทาสพูดไม่ตรงกัน อะไรทำนองนี้ นี่ก็เป็นเรื่องที่เราต้องรู้เรื่องให้เพียงพอ แล้วก็เข้าใจท่านให้ทั่วพร้อม

ยิ่งกว่านั้น ผู้เล่าเรียนหรือผู้ทำงานบางคนก็ไปจับเอาเฉพาะแง่ที่จะเอามาใช้ประโยชน์ของตัวเอง ทั้งๆ ที่ไม่ใช่เป็นความคิดของท่านพุทธทาสหรอก แต่ตัวเองหาแง่มุมที่จะเข้ากับผลประโยชน์ของตัวเอง จับแก่นั้นแล้วก็เอามาพูด ก็ทำให้เกิดความไขว้เขวขึ้นอีก ทั้งผิดต่อท่านพุทธทาส ทั้งทำให้บางคนอื่นเข้าใจผิดและทำให้คนผิดต่อกัน

เป็นอันว่า มีหลายแง่มุมที่จะพิจารณา แต่รวมความก็คือท่านพุทธทาสมีความตั้งใจจริงที่ต้องการให้ชาวพุทธ ซึ่งที่ผ่านมาในภูมิหลังอย่างน้อยในช่วงศตวรรษนี้ เหลวไหลละอะทะกันเหลือเกิน ติดอยู่กับรูปแบบ ติดแคชชาก หลงมมาย เขวไปหลงไสยศาสตร์

สวระไม่เอา เข้าไม่ถึง เป็นกันหนักร เป็นกันมาก จะพูดอย่างไรให้
สะดุด ให้ชะงัก กระตุกให้แรงๆ ท่านเลยว่าเต็มที่

ฉะนั้น ท่านจะพูดแรงบ้างอะไรบ้าง ก็ต้องเข้าใจ แต่เวลาจะ
ใช้จะปฏิบัติ ก็ไปที่ความมุ่งหมาย อย่างที่พระเรียกว่าโดยอรรถ แต่
ถ้าจะทำไปตามตัวอักษร โดยพยัญชนะ เราเองนั่นแหละก็จะเลย
เถิด เพราะองค์ท่านเองก็คงไม่เอาด้วย

จะ让您พุทธทาสนึกพระไตรปิฎกทั้งจริงๆ ท่านเอาไหม
เชื่อไหม ท่านไม่เอาหรอก ท่านก็คงบอกว่า รักษาไว้อย่างนี้ดีแล้ว
อันนี้เป็นวิธีพูดเพื่อจะสื่อว่า เธออย่าไปมกมาย อย่าไปเชื่อง่ายๆ
อาจจะถือว่าเป็นวิธีใช้กาลามสูตรอย่างหนึ่ง แต่เป็นเทคนิคของแต่
ละองค์ บางองค์ก็พูดนุ่มนวล บางองค์ก็พูดอย่างลงแช่

มองพระไตรปิฎก นึกถึงหัวอกไปทั่วทุกคน

ที่ท่านพุทธทาสพูดถึงพระไตรปิฎกอย่างที่พระนวกะยกมา
ถามเมื่อกี้ นั้น เป็นการพูดเจาะจุด โดยสัมพันธ์กับความมุ่งหมาย
จำเพาะ ดังที่อธิบายให้ความเห็นไปแล้ว

ทีนี้ เราอาจจะพูดถึงพระไตรปิฎกนั้นแบบกว้างๆ ท่านองว่า
พูดตามสภาพโดยไม่อิงใคร

เมื่อว่าไปตามเรื่องก็เป็นว่า ในพระไตรปิฎกมีพุทธพจน์เป็น
แกน เป็นเนื้อแท้เป้าหมาย พวงและแวดล้อมด้วยเถรภาษิต แม้
กระทั่งอสิภาษิต (คำกล่าวของฤาษี) แล้วก็ภาษิตของคนอื่นๆ ที่มี
บทบาทอยู่ในเรื่องราวต่างๆ ตลอดจนคำสอนและเรื่องราวเก่าก่อน

ที่ยอมรับได้หรือนำเสนอใหม่ตามหลักการของพระพุทธศาสนา

อย่างเรื่องชาดกที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่า พระองค์ก็ทรงบอกไว้ว่า ตรงนี้คนนั้นๆ พูดว่าอย่างนั้นๆ แล้วก็มีคำสอนในวาทีของพระโพธิสัตว์ จะเห็นว่า ชาดกเป็นเรื่องชีวิตของชาวโลกทั่วไป ที่อยู่กับการทำมาหาเลี้ยงชีพ เรื่องของครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อน ชุมชน คนดี คนร้าย เรื่องอบายมุข การบำเพ็ญประโยชน์ ความขัดแย้งจองเวร และความสามัคคี ตั้งแต่ในหมู่สัตว์วิเศษจัน และคนต่างหมู่ต่างพวก จนถึงสงครามระหว่างรัฐ และการแข่งฤทธิ์ระหว่างฤาษีกับเทวดา

ชาดกมีคำสอนสำหรับคนทั่วไปในเรื่องของชีวิตประจำวัน คติชาวบ้าน การดิ้นรนแสวงหาความเจริญก้าวหน้าความสำเร็จด้านต่างๆ และการอยู่ร่วมกันในสังคมนี้ ว่าด้วยความประพฤติตามหลักศีลธรรม การเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ จนถึงการปกครองบ้านเมือง

หลักธรรมคำสอนในระดับนี้ก็สำคัญ ไม่ควรมองข้ามไป เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน จึงมีคำสอนทุกระดับ หลักธรรมคำสอนแบบชาดกนี้เรียกว่าเริ่มตั้งแต่พื้นฐานขึ้นไป จนเชื่อมต่อขึ้นสู่โลกุตตรธรรม

บางทีชาวพุทธ พอจับคำสอนในระดับหนึ่ง ก็เอียงไปอยู่ในเขตแคบๆ ของระดับนั้น ไม่เข้ากับความเป็นจริง ควรจะนำคำสอนทุกระดับมาสอน มาใช้ ให้ประสานสัมพันธ์หนุนเสริมถึงกัน อย่างที่ปัจจุบันเรียกว่าบูรณาการเข้าเป็นองค์รวมให้สำเร็จ

หลักธรรมคำสอนทั้งหลายนั้น จะมีเรื่องอะไรเข้ามา ก็ครอบคลุมไปได้ทุกอย่าง พระพุทธเจ้าทรงจาริกไป นอกจากจุดเป้า

หมายแล้ว ก็เสด็จไปทั่ว ไม่จำเพาะที่ และคนที่มาเฝ้าก็หลากหลาย
ทุกรูปแบบ เขาทูลถามอะไร มีเรื่องอะไรให้ปรารภหรือเกี่ยวข้อง ก็
ตรัสแสดงธรรมเข้ากับเรื่องได้ทั้งนั้น โดยมีสาระสำคัญก็คือ

หนึ่ง มุ่งที่ความรู้ อะไรควรรู้ ก็เอามาบอกให้รู้ แล้วก็พูดก็
ตอบชี้แจงให้เข้าใจให้ชัดเจน

สอง แล้วก็สอนก็อธิบายให้เห็นทางว่าทำอะไรจะเอาไป
ใช้ประโยชน์ได้ ให้สำเร็จผล พันปัญหา ลุจุดหมาย ได้รับความสุข

นี่คือสาระสำคัญ เหมือนกับเรามาพูดกันในวันนี้ มีอะไรเป็น
ไปที่ไหน ก็ยกมาว่ากัน จะถามเรื่องอะไรก็ได้ เราก็ปฏิบัติตามแนว
ทางของพระองค์ แต่ไม่ว่าเรื่องอะไรก็มีสาระมาลงที่นี้ คือ หนึ่ง รู้
เข้าใจ สอง เอาไปใช้ประโยชน์ได้ หมายความว่าให้เกิดประโยชน์
สุขแก่ตัวเอง แก่ครอบครัว แก่ประชาชนหรือแก่สังคม และแก่มวล
มนุษย์หรือสรรพสัตว์

นี่ก็เป็นจุดมุ่งหมายในการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนธรรม คือ
พระองค์ทรงมุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน ดังที่ทรงย้ำอยู่เสมอ
ว่า พุทฺชนหิตายะ พุทฺชนสุขายะ โลกานุกัมปายะ คือต้องการให้
เขาได้ประโยชน์ สอนเพื่อประโยชน์แก่เขา

แต่ที่นี้ เรื่องมันซับซ้อนขึ้นมาในตอนที่ว่า คนอยู่ในระดับการ
พัฒนาที่ไม่เท่ากัน อย่างที่เคยพูดกันมาแล้ว อินทรีย์ โดยเฉพาะ
ปัญญา ความสามารถในการคิด ในการเข้าใจความและจับใจ
ความ ก็ไม่เท่ากัน พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงแยกคนเป็นสามประเภท
บ้าง สี่ประเภทบ้าง เป็นบัวสามเหล่าบ้าง เป็นบัวสี่เหล่าบ้าง (ใน
พระไตรปิฎกก็บัวสามเหล่า อรรถกถาก็บัวสี่เหล่า) อย่างนี้เป็นต้น

พระพุทธเจ้าตรัสอะไรกะใคร พระองค์ก็ทรงดูทรงหยั่งทรงทราบความแตกต่างระหว่างบุคคลว่า คนนี้แค่นี้จะรู้เข้าใจเอาไปใช้ได้แค่ไหน แล้วพระองค์ก็ทรงสอนให้เขาเข้าใจนำไปใช้ปฏิบัติได้ในระดับนั้น แม้แต่คนเดียวกัน ครั้งนี้กับอีกครั้งหนึ่งมา บางทีก็พัฒนาก้าวไปแล้ว ก็ไม่เท่ากัน ครั้งนี้เขาแค่นี้ พระองค์ก็ทรงสอนเท่านี้ อีกครั้งหนึ่ง พอเขาพร้อมกว่านั้น พระองค์ก็ทรงสอนต่อสูงขึ้นไปอีก คนในกลุ่มในหมู่เดียวกัน มาพร้อมด้วยกัน ก็มีแนวโน้มมีความพร้อมไม่เท่ากัน

ฉะนั้น เราก็ต้องรับรู้ตามสภาพว่า คำสอนในพระไตรปิฎกจึงมีหลายชั้น หลายระดับ หลายแนว หลายลักษณะ เพื่อคนที่ต่างกัน หลากหลายมากมาย พระพุทธเจ้าทรงมีทั้ง

- อินทริยปโรปริยัตตญาณ ญาณหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทริย์ของสัตว์ทั้งหลาย คนมีอินทริย์แก่กล้าไม่เท่ากัน มีศรัทธา มีปัญญา มีสติ มีสมาธิ มีความเพียร เป็นต้น ไม่เท่ากัน พุดง่ายๆ ว่า รู้ความแตกต่างแนวตั้ง แล้วก็
- นานาวิมุตติกญาณ รู้ความแตกต่างของมนุษย์ในแง่ความโน้มเอียง ความสนใจ พื้นเพภูมิหลัง ซึ่งไม่เหมือนกัน แม้แต่มีอินทริย์ เช่นมีปัญญาในระดับเดียวกัน แต่อาจจะสนใจคนละเรื่องคนละราว พุดง่ายๆ ว่า รู้ความแตกต่างแนวนอน

พระองค์ทรงรู้ความแตกต่างของคนทั้งหลายอย่างนี้ เมื่อพระองค์ทรงสนทนากับใคร ก็ตรัสให้เหมาะกับคนนั้น ให้เขาได้ประโยชน์ ก็ไปลงที่สำคัญคือ จุดหมายที่จะให้เขาได้ประโยชน์

โดยเฉพาะ ประโยชน์ในการที่จะได้พัฒนาชีวิตขึ้นไปสักขั้นหนึ่ง

พระไตรปิฎก: รู้จักฉีกปก รักษาข้อมูลให้อยู่ดี

ก็อย่างที่บอกแล้ว คนเขาอยู่ในวิถีชีวิตที่มีวัฒนธรรมอย่างนั้นๆ และตัวเขาเองมีพื้นมีภูมิมีความพร้อมแค่นั้น ฉะนั้น ธรรมะบางอย่างท่านก็สอนแค่สำหรับให้เขาไปอยู่ได้ดีขึ้น ถูกทางขึ้น ในชีวิตประจำวัน แบบที่อยู่ร่วมในสังคมเก่ากับเขาได้ ชนิดที่ว่าถ้าถึงโอกาสก็จะได้ช่วยพัฒนาสังคมนั้นสักหน่อย

เธอไหว้เทวดากับเขามา ฉันก็ไม่ว่า แต่ไปไหว้เสียให้ถูก แต่ก่อนนี้เคยไปไหว้แล้วอ้อนวอนขอให้เทวดามาดลบันดาลอันโน้นอันนี้ให้ ก็ปรับปรุงแก้ไขใหม่ เปลี่ยนเป็นไหว้แสดงน้ำใจเผื่อแผ่แก่เทวดาด้วยไมตรี มีความรักเอื้ออารีเคารพนับถือกัน

พระพุทธเจ้าไม่ทรงมัวไปเถียงเรื่องเทวดามีหรือไม่มี ใครลองไปเถียงกับพวกคนที่นับถือเทวดาดูสิ ส่วนมากแล้วเถียงกัน ๕,๐๐๐ ปี ก็ไม่จบ ไซ้ไหม เพราะปัญญาไม่ถึงกัน แต่บางคนพูดได้เลย พูด ๒๐-๓๐ นาทีก็ตกลงแล้ว

มันไม่ใช่เรื่องที่จะยุติด้วยการเถียงกัน แล้วจะไปเถียงทำไม ก็เอาในเชิงปฏิบัติที่ทำได้ ไม่เสียหาย เป็นประโยชน์

เขานับถือเทวดาอยู่ พระพุทธเจ้าพบเขากำลังบูชาอ้อนวอนเทวดา พระองค์ก็ทรงสนทนากับเขาดีๆ จนถึงจุดที่เขาพร้อม ก็ตรัสว่า เธอจะนับถือเทวดาก็นับถือไป แต่วิธีแสดงความนับถืออย่างนั้นไม่ถูก เธอไปมัวอ้อนวอนให้ท่านดลบันดาลให้ ก็อ้อนแอและได้แต่รอรอ เราต้องสร้างต้องทำให้สำเร็จด้วยกำลังความเพียรของเราเองแล้วเทวดาที่ดี เมื่อเห็นคนทำดีอย่างนี้ ก็จะมาช่วยดูแลเอง

เธอจะนับถือท่าน ก็ไม่ว่าหรอก เทวดาท่านก็เป็นสัตว์โลก อยู่ร่วมกับเราในโลกนี้ ในจักรวาลนี้ เมื่ออยู่ร่วมกัน ก็ให้มีเมตตาต่อกัน ไม่ว่าเป็นสัตว์ชั้นสูงหรือชั้นต่ำ เราก็ต้องมีเมตตากรุณาต่อกัน ไม่เบียดเบียนกัน ถ้าเขาอยู่ในภพภูมิสูงกว่า ก็แสดงว่าภูมิหลังเขามีเหตุปัจจัยค่อนข้างดี น่าจะเป็นผู้ทำความดีมา ก็ยกย่องนับถือกันได้ เป็นการให้เกียรติกัน ก็ยกมือไหว้นอบน้อมได้ เพราะเรามีความนอบน้อมอ่อนโยนกันอยู่แล้ว

เรานับถือเทวดา ก็เหมือนเจอผู้ใหญ่ที่นับถือในหมู่คนด้วยกัน ก็ไหว้ท่านเคารพท่านได้ แต่อย่าไปอ้อนวอนขอให้ท่านดลบันดาล เราต้องทำของเราเอง

จะเห็นว่า คำสอนแบบนี้ ยังยอมรับให้นับถือเทวดา แต่เปลี่ยนท่าทีในการนับถือนั้นให้นับถือให้ถูก (ให้เป็นเรื่องของเมตตาธรรม และไม่ให้เกิดผลกระทบ) ก็ทำให้คนพัฒนาก้าวขึ้นมาขั้นหนึ่ง และได้พ้นขึ้นมาจากความประมาทได้ลัทธิหรือผลดลบันดาล

เมื่อคำนึงถึงความจริงแห่งความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ ที่อยู่ในระดับของการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน เราก็จะเห็นว่าเรื่องฉีกทิ้งพระไตรปิฎกที่ท่านพุทธทาสว่าไว้ นั้น ก็ไปกันได้ตามระบบของขั้นตอนในการพัฒนามนุษย์นั่นเอง

คุณสุจิตต์ยกคำของท่านพุทธทาสมาอ้างว่า

ถ้าสำหรับคนทั่วไปรวมทั้งยายแก่ตาแก่ที่สอนเด็กให้ตีกระป๋องช่วยพระจันทร์เมื่อราหูจับนั้น ไม่ต้องปลดอะไรออกเลย (ออกจากพระไตรปิฎก)

ถ้าเรามองแบบนี้ก็เป็นอันว่า ท่านพุทธทาสก็ยอมรับการให้โอกาสแก่มนุษย์ที่อยู่ในต่างระดับของการพัฒนาว่า สำหรับคนทั่วไปที่สอนเด็กให้ตีกระป๋องช่วยพระจันทร์เมื่อราหูจับนั้น ไม่ต้องปลดอะไรออกไปเลยจากพระไตรปิฎก

จะเห็นว่า สำหรับคนทั่วไปและยายตา เมื่อเขายังไม่มีความรู้ความสามารถดีกว่านั้น การให้เด็กตีกระป๋องด้วยใจเมตตาต่อพระจันทร์ ก็เป็นการใช้โอกาสในการพัฒนาจิตใจของเด็กในทางคุณธรรม และการตีกระป๋องด้วยเมตตาของเด็กที่ไม่เดียงสนั่น ก็ยังดีกว่าการที่คนซึ่งมีความรู้มาต้อนชาวบ้านด้วยการเอากระป๋องใส่ราหูมาขายหลอกคนให้ซื้อไปลอยไล่เคราะห์

คนทั่วไปยายตาที่ไม่มีความรู้เรื่องราหูอมจันทร์ และเด็กที่จะตีกระป๋องช่วยพระจันทร์นั้น เมื่อเขามีอยู่ ก็เป็นเรื่องธรรมดาที่พุทธศาสนาจะไม่พึงละทิ้งเขา แต่ก็เป็นหลักการด้วยเช่นกันว่า จะต้องไม่ละเลยที่จะรอจังหวะและสร้างโอกาสที่จะสอนให้เขารู้เข้าใจมากขึ้น และให้เขาพัฒนาตัวสูงขึ้นต่อไป

นี้อาจจะเป็นเชิงพูดเล่นไปสักหน่อย แต่รวมความเป็นอันว่า จะพูดเชิงไหนก็ตาม พระไตรปิฎกนั้นก็ไม่ต้องฉีกหрок มันมีแง่มุมที่จะพิจารณาได้มาก และคนข้างหน้าคนข้างนอกก็ควรได้พบพระไตรปิฎกเท่าที่เป็นมาและเป็นอยู่นี้ เพื่อเขาจะได้มีโอกาสเช่นเดียวกับเรา ที่จะใช้ปัญญาของเขาพิจารณา ซึ่งเขาอาจจะมองเห็นไม่เหมือนอย่างเรา อย่างน้อยสำหรับเราก็คงทำให้รู้เข้าใจกันว่าอันไหนจะใช้ให้เหมาะกับการที่จะพัฒนาคนในระดับไหน และจะ给他ได้ประโยชน์ที่ไรโทษอย่างไร

คำสอนแบบที่เคยเล่าให้ฟังแล้ว อย่างพวงมหาลมยสูตร และอาฏานาฏิยสูตร คนไทยก็เอามาใช้ในระดับของการนับถือ เทวดาที่โยงขึ้นมาสู่การบูชาพุทธคุณ ซึ่งก็เป็นวิธีปฏิบัติในการ พัฒนาคนโดยสนองความต้องการตามระดับขั้นแห่งความก้าวหน้า ของเขาในระบบของการพัฒนามนุษย์นั้น

แต่ถ้าผู้นำในการใช้พระสูตรเหล่านี้เสียหลัก จะด้วยขาด ปัญญาหรือด้วยบาปเจตนาก็ตาม ปล่อยหรือล่อให้ทำกันไปด้วยความเชื่อแบบหลงมกมาย ก็จะทำให้เกิดโทษ นำสู่ความเสื่อมโทรม ยิ่ง ถอยลงไปจากการพัฒนา

การที่ทำการโดยไม่จับหลักให้ชัดนั้น ดีไม่ดีพระไม่เชื่อก็หลอกลวงหลาภให้กับตัวเอง หาผลประโยชน์จากชาวบ้าน แทนที่จะเป็นบันไดไต่ไปสู่การพัฒนาให้มีปัญญาเพิ่มขึ้น ก็ยิ่งทำให้ชาวบ้าน หลงหมกมุ่นอยู่ในความโง่เขลา ทวิโมหะ

เรื่องในขั้นนี้ จุดสำคัญที่สุดอยู่ที่คุณภาพของพระ ซึ่งจะต้อง หนึ่ง มีปัญญา รู้เข้าใจหลักพระพุทธศาสนาที่สอนให้มุ่งเอาผล สำเร็จจากการกระทำด้วยความเพียร และเกิดเป็นคนต้องฝึกตน ยิ่งๆ ขึ้นไป สอง มีเจตนาดี ซื่อตรง มุ่งหวังจะสั่งสอนชาวบ้านให้ เป็นคนดีเจริญด้วยประโยชน์สุข

ท่านพุทธทาสพูดไว้ ก็มองได้ในแง่ดีว่า ที่ท่านสอนอย่างนี้ จะได้เตือนชาวพุทธไม่ให้มัวมาหมกมุ่นกันอยู่ แต่อย่างที่บอกแล้ว นั้น เอาเข้าจริง จะให้ไปฝึกพระไตรปิฎกอย่างนั้นอย่างนี้ ท่านพุทธ ทาสก็คงไม่เอาด้วย ท่านก็ให้รักษาไว้นั้นแหละ แต่ท่านเตือนไม่ให้ อยู่กับพระไตรปิฎกอย่างคนประมาทขาดปัญญา

เถรวาทมี อัจฉริยวาทกัมา

-๐-

จบสังคายนา ก็มาเป็นเถรวาท

พระนวกะ: จริงๆ คำว่า “เถรวาท” เขาบอกว่าเชื่อคำครูอาจารย์ ถ้าจะเปลี่ยนเป็น “อาจารย์วาท” น่าจะเหมาะสมกว่านะครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: อ้อ เหมาะกว่า และจึงจะถูกต้อง เพราะว่า อาจารย์วาท แปลว่าลัทธิครูอาจารย์ ตรงกันเลยทีเดียวที่ว่าให้เชื่อคำครูอาจารย์ แต่เถรวาทไม่ใช่อย่างนั้น เถรวาท แปลว่าลัทธิพระเถระ คือให้ฟังคำสอนที่พระเถระรักษาไว้ หรือที่พระเถระเป็นหลักสืบมาให้

อาจารย์วาทนั้น (รูปบาลี = อัจฉริยวาท) คือ อาจารย์มีคำสอนของท่าน ก็เชื่ออาจารย์ เน้นที่ตัวอาจารย์และคำของอาจารย์ ไปๆ มาๆ ก็เลยติดอยู่นั่น ก็เลยจบแค่นั้น แต่ในเถรวาท พระเถระไม่ได้ถือคำสอนของท่านเอง ท่านสืบสายรักษาคำสอนไว้ นำคำสอนมา เพียงเป็นหลักให้ เป็นทางผ่านไปที่พระพุทธเจ้า

พูดถึงเถรวาท นี่ก็ขึ้นได้ว่า ตอนแรกมีท่านองค์หนึ่งพูดว่า เถรวาทเพิ่งมีไม่นาน เดียวก่อน ต้องขอทำความเข้าใจนะ ท่านอย่าไปนึกว่าเถรวาทเพิ่งเกิด

ที่จริง คำว่า “เถรวาท” มีตั้งแต่ในพระไตรปิฎก แต่ไม่ได้ใช้ในความหมายที่เราเกี่ยวข้องกับที่นี่ จึงเป็นอันผ่านไป ไม่ต้องพูดถึง

ที่นี่ “เถรวาท” ที่เรากำลังพูดกันอยู่นี้ เป็นเรื่องของการรักษาพุทธพจน์ไว้หลังจากพระพุทเจ้าปรินิพพานแล้ว คือเมื่อสังคายนาประมวลพุทธพจน์คำสอนเท่าที่รวบรวมได้แล้ว ก็นับถือพุทธพจน์ที่รักษากันไว้นั้นต่อมา

เมื่อเป็นอย่างนี้ ตอนที่พระพุทเจ้ายังอยู่ เถรวาทจะเกิดได้อย่างไรเล่า เป็นไปไม่ได้ด้วยเอง เหมือนอย่างว่าพระพุทเจ้ายังไม่ปรินิพพาน จะมีพระสฎฐที่บรรจพระบรมสารีริกธาตุ เป็นไปได้ไหม ก็เป็นไปไม่ได้ นี่ก็เหมือนกัน เมื่อพระพุทเจ้าปรินิพพานแล้ว ก็จึงมีการสังคายนาเป็นที่บรรจุรักษาพระพุทเจ้าไว้ เท่าที่รักษาได้จากพระพุทเจ้า

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า เถรวาทจะเกิดขึ้นทำไมล่ะ ก็เมื่อพระพุทเจ้ายังอยู่ ก็นับถือพระพุทเจ้าสิ ถูกไหม เป็นอันว่า ในพุทกาล เถรวาทยังไม่มี แต่เถรวาทรักษาพุทธพจน์ไว้ต่อจากพระพุทเจ้าปรินิพพาน เพราะฉะนั้น พอพระพุทเจ้าปรินิพพานไม่นาน เถรวาทก็เกิดต่อมาทันที

นี่ถ้าพูดเอาแบบง่ายๆ ก็จบเท่านี้ แต่ควรจะเล่าและอธิบายให้รู้ความเป็นมากันสักหน่อย

เมื่อพระพุทเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เราเรียกว่าพระศาสดา

ยังอยู่ พุทธบริษัทหรือใครก็ตาม สามารถรับฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระองค์โดยตรง และถ้ามีข้อสงสัยอะไร ก็ไปทูลถามได้

แต่ปัญหาเกิดขึ้นว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว จะทำอย่างไร พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว ก็ไม่รู้จะไปถามใคร ถึงจะไปถามแล้วเขาตอบมา หรือใครบอกให้ ก็ไม่มั่นใจว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าจริงหรือเปล่า ไม่อาจจะรู้แน่ชัดลงไป จะให้ใครตัดสินว่าอันนี้ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้าหรือเปล่า นี่แหละเป็นเหตุให้พระเถระเข้ามา แล้วก็มีเถรวาทเกิดขึ้น

ขั้นที่หนึ่ง พระเถระอันดับต้น ก็คือพระเถระที่ทันพระพุทธเจ้า อย่างพระมหากัสสปะ พระอนุรุทธ พระอุบาลี พระอานนท์ เป็นต้น พระเถระทั้งหลายที่ทันพระพุทธเจ้าเหล่านี้ เพื่อให้ง่าย ก็เรียกรวมๆ ว่าพระเถระ

เรื่องก็อย่างที่ว่าแล้วคือ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระเถระเหล่านี้ก็มาปรึกษากันว่า พระพุทธเจ้าทรงเทศนาธรรมและบัญญัติวินัยไว้มากมาย ถ้าไม่มีที่รวบรวมไว้ ก็จะค่อยๆ กระจายกระจายและเลอะเลือนหลงลืมสูญหาย ถึงแม้ที่จำไว้ได้บ้าง คนนี้ว่าอย่าง คนนั้นว่าอีกอย่าง ต่อไปพอเถียงกัน ก็ไม่มีหลักฐานที่จะตรวจสอบ และไม่มีผู้ที่จะตัดสินว่าอะไรอันไหนเป็นคำสอนที่แท้

พระเถระเหล่านี้ ปรึกษากันแล้วก็ตกลงว่า จะต้องรียบรหมายกันมารวบรวมพระธรรมวินัย วางระบบเป็นแบบแผนไว้ เรียกว่า **สังคายนา**

เรื่องสังคายนานี้ ท่านอ้างพระพุทธเจ้าด้วยนะ พระพุทธเจ้าเคยทรงปรารภไว้ แต่ไม่ใช่พระพุทธเจ้าทรงสังคายนาเองนะ พระ

พุทธเจ้าทรงปรารภแล้ว ท่านที่ทำงานริเริ่มไว้ก็คือพระสารีบุตร ซึ่งเป็นพระเถระผู้ัครสาวก พระสารีบุตรเริ่มการนี้ไว้ตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังอยู่ ถือกันว่าทำเป็นแบบอย่างไว้

ข้อปรารภนั้นก็คือ เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ แต่เป็นช่วงปลายพุทธกาล นิครนถนาฏบุตร ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิหนึ่งในบรรดาครูทั้ง ๖ หรือศาสดาทั้ง ๖ ท่านเคยได้ยื่นข้อเสนอใหม่ ในปัจจุบันเขาเรียกกันว่าศาสนาเซน ก็คือศาสนาของนิครนถนาฏบุตร ท่านศาสดานิครนถนาฏบุตรนี้ ได้ล่วงลับดับชีพก่อนพระพุทธเจ้า

เมื่อท่านนิครนถนาฏบุตรล่วงลับไป สาวกไม่ได้ดำเนินการอะไรที่จะทำให้คำสอนมั่นคงลงตัว ที่จะหมายรู้ร่วมกันเป็นหลักเป็นมาตรฐาน ต่อมาก็ปรากฏว่า เวลาสาวกท่านหนึ่งอ้างอะไรขึ้นมา สาวกอีกท่านหนึ่งว่า ไม่ใช่ ท่านศาสตามหาวิระไม่ได้สอนอย่างนั้น ท่านสอนอย่างนี้ ก็เถียงกัน คนนี้ว่าอย่างนี้ คนนั้นว่าอย่างนั้นเถียงกันไปมา ก็ทะเลาะกันวุ่นวายไปหมด เหตุการณ์นี้เป็นไกลהל พระทั้งหลายก็ได้เห็น

ครั้งหนึ่ง พวกเจ้ามัลละเมืองปาวาสสร้างสถูปคารศาลาเรียกอย่างเราก็คือรัฐสภา สร้างเสร็จแล้วก็นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ไปใช้สถานที่หอประชุมรัฐสภานั้นก่อนเป็นปฐม ถ้าใช้ภาษาสมัยนี้ก็คงเรียกว่าเป็นปฐมฤกษ์ (ภาษาสมัยนั้นเรียกว่าเป็นปฐมบริโศก) จะได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เขาอย่างยั่งยืนยาว

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับ และทรงแสดงธรรมสนทนา กับเจ้าภาพจนดีก เมื่อเจ้ามัลละทูลลากลับไปแล้ว พระพุทธเจ้า

ทรงอยู่กับพระสงฆ์ พระองค์ก็ตรัสกับพระสารีบุตรว่าพระสงฆ์ยัง
 ตาสว่างอยู่ ขอให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่พระสงฆ์ พระองค์จะ
 เอนพระปฤษฎางค์ พระสารีบุตรก็ได้แสดงธรรม ซึ่งเกิดเป็นพระ
 สูตรหนึ่งขึ้นมา เรียกว่าสังคีติสูตร คือว่าด้วยการสังคายนาที่แหละ

พระสูตรของพระสารีบุตรนี้มากที่สุด รองจากพระพุทธเจ้า
 คือพระสูตรในพระไตรปิฎกมีของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก แล้วก็มีของ
 พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัณฐกัจจายนะ พระมหา
 กัสสปะ พระอนุรุทธ พระอานนท์ พระปุณณมันตานีบุตร พระ
 กุมารกัสสปะ พระธรรมทินนาเถรี และพระอื่นๆ อีกหลายองค์ แต่
 ของพระสารีบุตรมากที่สุด พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญพระสารีบุตร
 ว่าเป็นธรรมเสนาบดี สามารถแสดงธรรม แม้แต่ธรรมจักรได้แม่นยำ
 เหมือนพระองค์

เมื่อพระสารีบุตรได้รับพระดำรัสมอบหมายให้แสดงธรรมแก่
 พระสงฆ์แล้ว ท่านก็ปรารภขึ้นมาว่า เวลานี้ท่านนิครนถนาฏบุตร
 ได้ล่องลัดดับชีพ คำสอนไม่ได้รวบรวมจัดวางระบบไว้ สวาททั้ง
 หลายก็ทะเลาะกันงุ่นงายไปหมด ไม่ยุติว่าศาสดาสอนไว้อย่างไร
 เพราะฉะนั้นจึงควรจะสังคายนา

พระสารีบุตรกล่าวว่า “พวกเราทั้งหมดด้วยกัน ฟังสังคายนา
 ธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว ไม่ฟังว่าต่างกันไปใน
 ธรรมนั้น พรหมจริยะนี้จะไต่ยั่งยืน ตั้งอยู่นาน เป็นไปเพื่อประโยชน์
 แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อเกื้อการุณย์แก่โลก...”

พระสารีบุตรใช้คำนี้ว่า “สังคายตัพพัง” ควรจะสังคายนา
 ภาษาสมัยเก่าเรียกว่าร้อยกรอง คือนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามา

รวบรวมประมวลจัดลำดับวางระบบให้ดี ตั้งไว้เป็นมาตรฐาน แล้วท่านก็แสดงการรวบรวมและจัดหมวดหมู่ไว้เป็นตัวอย่าง

พระสูตรที่ท่านแสดงครั้งนี้ เรียกว่าสังคีตสูตร พระสูตรว่าด้วยสังคีต ก็คือพระสูตรว่าด้วยสังคายนา (สังคีต เป็นไวยากรณ์ของคำว่าสังคายนา) แปลว่าการสวดพร้อมกัน

สังคีต ถ้าลบสระอิ ก็เหลือ สังคีต แปลว่า สวดพร้อมกัน ถ้าเป็นชาวบ้านก็ร้องเพลงพร้อมกัน

ในสังคีตสูตรนั้น พระสารีบุตรแสดงธรรมโดยรวมมาจัดเป็นหมวดๆ ตั้งแต่หมวด ๑ ถึงหมวด ๑๐ ท่านแสดงไว้เป็นแนวทางของการสังคายนา

ต่อมา อีกครั้งหนึ่ง พระสารีบุตรได้แสดงพระสูตรที่คล้ายอย่างนี้อีกสูตรหนึ่ง แต่ใช้เกณฑ์ในการจัดระบบต่างออกไปอีกแบบหนึ่ง ก็มีธรรมเป็นหมวดๆ จนถึง ๑๐ เหมือนกัน แต่เนื้อหา วิธีแสดง และวิธีจัด ต่างออกไป เรียกว่าทสุตตรสูตร แปลว่าสูตรที่มีธรรมจำนวน ๑๐ เป็นอย่างยิ่ง คือจบแค่ ๑๐

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น พระสารีบุตรปรินิพพานก่อนแล้วไม่นาน ไม่เช่นนั้นพระสารีบุตรคงจะเป็นหลัก ที่นี้ พระเถระที่ยังอยู่ ก็มีพระมหากัสสปะเป็นผู้ใหญ่ที่สุด ท่านก็ปรึกษากับพระเถระทั้งหลาย โดยปรารภเรื่องทีพระภิกษุรูปหนึ่งพูดไม่ดี ท่านองว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เราไม่มีใครมาจ้ำจี้จ้ำไช จะทำอะไรก็สบาย เอาอย่างไก็ได้ แสดงทำว่าจะไม่ดีแล้ว

ท่านก็เลยชวนให้สังคายนา คือ พร้อมกันรวบรวมพุทธพจน์

คำสอนของพระพุทธเจ้ามาประมวลจัดลำดับวางระบบ ตั้งไว้เป็นมาตรฐาน ดังที่ว่ามาแล้ว เถรวาทก็เกิดขึ้น

นี่ก็หมายความว่า ระบบการรักษาสืบทอดหลักธรรมวินัย หรือประมวลคำสั่งคำสอนในพระพุทธศาสนาแต่พุทธกาล อันมีพุทธพจน์เป็นประธาน ที่พระเถระรุ่นแรกผู้ทันเฝ้าพระพุทธเจ้าได้ทำไว้ในกาลสังคายนาครั้งที่ ๑ เรียกว่า “เถรวาท”

เถรวาทตั้งต้น อัจฉริยวาทแตกต่อ

อย่างไรก็ดี แม้วาระบบของเถรวาทเกิดขึ้นตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๑ แต่ตอนที่สังคายนา ท่านยังไม่ได้ใช้คำเรียกชื่อ เพราะท่านเพียงตั้งใจว่าจะรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ครบถ้วนแม่นยำที่สุด ท่านไม่พูดถึงเรื่องการแตกแยก แต่เมื่อเวลาผ่านไป โดยเฉพาะเมื่อมีการแตกแยกขึ้น ผู้ที่รักษาหรือนับถือตามของเดิมนั้น จะใช้ถ้อยคำอ้างอิง ก็ใช้ศัพท์เรียกของตัวเองว่าเถรวาท

หมายความว่า ท่านที่เล่าเรื่อง ก็ต้องมีศัพท์ที่จะเรียก ท่านก็ต้องบัญญัติศัพท์ขึ้นมา ก็เป็นอันว่าเรียกอันเดิมเป็นเถรวาท แล้วพวกที่แตกแยกออกไปก็เป็นอัจฉริยวาท

ตามประวัติศาสตร์พุทธศาสนา มีเรื่องเล่าไว้ในอรรถกถา โดยเฉพาะอรรถกถาอภิธรรม (ตอน อรรถกถาปัญญาปกรณ) ลำดับความเป็นมาจนถึงเรื่องการแตกแยกนิกายว่า หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน มีสังคายนาครั้งที่ ๑ เวลาผ่านไป ๑๐๐ ปี เกิดปัญหาความแตกแยก ทำให้ต้องมีสังคายนาครั้งที่ ๒

อย่างน้อย ตอนที่เกิดความแตกแยกใน พ.ศ. ๑๐๐ นี้แหละ ก็ต้องมีชื่อเรียก เพราะว่ามีพวกที่ไม่ถือตามเดิม แล้วก็มีผู้ที่ถือตามเดิม ของเดิมที่รักษากันมาคือพุทธศาสนานั้น ก็เรียกว่าธรรมวินัย ตอนนี เกิดมีพวกที่แตกออกไป ไม่ถือตามคำสอนที่รักษาไว้ ก็ต้องหาคำมาเรียกคนที่ถืออย่างนั้น

พอดีว่า พวกหรือกลุ่มที่แตกออกไปนี้มีจำนวนมาก เป็นสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็เรียกชื่อว่า “มหาสังฆิกะ” (พวกสงฆ์หมู่ใหญ่) แล้วก็เลยเรียกหลักคำสอนที่เป็นระบบ ซึ่งรักษากันมาแต่เดิมว่า “เถรวาท” (ถือตามหลักที่พระเถระผู้ทำสังคายนาครั้งแรกรวบรวบมาไว้)

พวกมหาสังฆิกะนั้นถือลัทธิที่แยกต่างออกไป ตามที่อาจารย์ซึ่งเป็นหัวหน้าสั่งสอน (เช่นว่า วินัยข้อนี้ ตอนนีรักษายาก พวกเราตกลงจะไม่ปฏิบัติ ข้อนี้พวกเราปรับแก้เอาอย่างนี้ๆ) ก็เลยเรียกว่า “อจาริยวาท” เป็นอันว่าเกิดมีชื่อสำหรับเรียกแยกกันขึ้นมา

ตอนนี้ ใน พ.ศ. ๑๐๐ ก็เท่ากับมี ๒ นิกาย คือ เถรวาท กับ มหาสังฆิกะที่เป็นอจาริยวาท (บางทีก็เรียกว่า “อจาริยกุล”)

นี่ก็คือ คำว่า “เถรวาท” และ “อจาริยวาท” ในความหมายที่เป็นนิกายพุทธศาสนา นี่ เป็นคำที่มีมาเก่าก่อนนานนักแล้ว อย่างน้อยตั้งแต่ระยะ พ.ศ. ๑๐๐ แล้ว

ทีนี้เมื่อจะเทียบกัน เราก็พูดว่า เถรวาทเกิดจากสังคายนาครั้งที่ ๑ ส่วนอจาริยวาทเกิดในช่วงสังคายนาครั้งที่ ๒ ก็คือแยกออกมาจากเถรวาทนั่นเอง

ต่อมา ส่วนแตกแยกที่ไม่ยอมรวมเข้ามา ก็ขยายออกไป และมีการแตกต่อออกไปๆ ขอให้สังเกตว่า พอแยกแล้ว ต่อไปก็แยกกัน

ไม่มีจบ แล้วพวกที่แยกออกไปนั้น ก็ไปทะเลาะกันอีก แล้วก็แยกกันต่อไปอีก เหมือนกับบอกว่า อาจารย์ของผมสอนไว้ ผมถือมาอย่างนั้นนะ ต่อมา อาจารย์องค์ใหม่ก็คิดว่า อันนี้ที่แก้ไว้อย่างนี้ น่าจะปรับแก้เสียอีกทีหนึ่งให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ก็แก้ไปอีก ลูกศิษย์ก็มาถือตาม ก็เลยไปทะเลาะกับกลุ่มอื่นที่ไม่ได้แก้ตาม หรือที่แก้ไปอย่างอื่น ก็แยกออกไปๆ

มหาสังฆิกะนั้นแยกออกไปๆ อีก ๕ นิกาย เป็นอาจริยวาท ๕ บวกกับมหาสังฆิกะเดิม ก็เป็นอาจริยวาท ๖

ส่วนในเถรวาทเดิมนั้น ก็ยังมีผู้ที่แยกออกไปอีก คงได้ตัวอย่างจากพวกที่แยกไปแล้ว ก็อาจจะบอกว่า อยากจะให้ท่านที่ถือหลักเดิมยอมปรับตัวดูบ้าง ดูลี พวกที่เขาแก้ไปอย่างนั้นแล้ว เขาอยู่สบายดีกว่า เราก็ควรจะปรับแก้บ้าง ฝ่ายผู้ที่ถือหลักนี้มันอยู่ ก็บอกว่า ไม่ได้หรอก เราไม่สะดวกบ้าง ก็ต้องยอมเสียสละ รักษาหลักการเดิมเอาไว้เถอะ พวกที่อยากจะแก้ เมื่อไม่ได้อย่างใจก็แยกออกไป

ในที่สุด จากเถรวาทเดิมนั้น ก็แยกออกไปอีก ๑๑ อาจริยวาท รวมเถรวาทเดิมด้วย ก็เป็น ๑๒

เวลาผ่านมา เมื่อถึงสังคายนาครั้งที่ ๓ ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พ.ศ.๒๓๕ นิกายพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นแล้ว ๑๔ นิกายของเดิมเป็นเถรวาท แล้วมีอาจริยวาทอีก ๑๗ เรียกรวมน่า ๑๔ นิกาย หรือ ๑๔ อาจริยกุล (สายอาจารย์) บางทีก็เรียกหลวมๆ รวมกันไปหมดคลุมทั้งเถรวาทด้วยว่า อาจริยวาท ๑๔

บอกแล้วว่า อาจริยวาทเป็นภาษาบาลี เวลาเรียกเป็นภาษาสันสกฤต ก็เป็นอาจารย์วาท ท่านแยกให้ได้นะ บาลี-อาจริยวาท

สันสกฤต-อาจารย์วาท ในภาษาไทย เราใช้แบบสันสกฤตเป็นอาจารย์ แต่บาลีเป็นอาจารย์ละ

ฉะนั้น เวลาสวดมนต์ซึ่งเราใช้ภาษาบาลี อย่างในบทกรวดน้ำ “อิมิณา ปุญญกัมเมนา...” พอถึงตอน “อาจริยูปการา จ มาตา ปิตา จ ญাতกา” ต้องว่าให้ถูก อย่าให้เป็น “อาจริย...”

อ้อ... ทวนนิดหนึ่งว่า ถ้าพูดอย่างเคร่งครัด ก็บอกว่า ทั้งสองคำ คือ เถรวาท และอาจริยวาท อย่างช้าก็คงเกิดขึ้นตอน พ.ศ. ๑๐๐ นั้นแหละ คือ คำพวกนี้ที่จริงก็มีใช้อยู่ก่อนแล้ว แต่มีความหมายของมันๆ ตามบริบทเดิม ครั้นมามีการแตกแยกขึ้น เกิดมีอาจริยวาทแยกออกมา ก็เรียกของเดิมว่าเถรวาท

นี่ก็คือว่า ตอนที่เรื่องราวเหตุการณ์ยังใหม่ๆ พวกถ้อยคำและอะไรๆ ก็ยังไม่ค่อยลงตัว หรือยังไม่เด็ดขาด เขาเป็นว่า ถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พ.ศ. ๒๓๕ ก็เป็น ๑๘ นิกาย

มหายานเกิดมา หินยานก็พลอยเกิดมี

ตอนนั้นยังไม่มีคำว่ามหายาน และเมื่อคำว่า “มหายาน” ยังไม่มี คำว่า “หินยาน” ก็ย่อมไม่มีเป็นธรรมดา

ทีนี้ ขอย้อนทวนเรื่องอีกหน่อยว่า ในบรรดาอาจริยวาททั้งหลายนั้น อาจริยวาทใหญ่ที่เป็นหลักสำคัญ เรียกว่ามหาสังฆิกะ เป็นนิกายหนึ่งในยุคแรก แล้วอย่างที่ว่า อาจริยวาทก็แตกแยกออกไปๆ เป็นหลายๆ อาจริยวาท แล้วก็มีอาจริยวาทที่แยกออกไปจากเถรวาทเพิ่มขึ้นๆ อีก จนในพ.ศ. ๒๓๕ เป็น ๑๘ นิกายอย่างที่ว่าแล้ว

ครั้นเวลาล่วงผ่านต่อมา อาจริยวาทหลายนิกายก็หายไป จนกระทั่งต่อมาประมาณ พ.ศ. ๖๐๐ ก็เกิดมหายานขึ้นมา และก็สันนิษฐานกันว่า บนฐานของอาจริยวาทที่ชื่อว่ามหาสังฆิกะนี้แหละ ที่มหายานได้พัฒนาขึ้นมา

เพราะฉะนั้น คำว่า “มหายาน” (แปลว่า ยานพาหนะยิ่งใหญ่ ที่จะพาสรรพสัตว์ไปได้มากมายอย่างได้ผล) จึงเป็นคำที่เกิดทีหลัง พอมหายานเกิดขึ้นมา ก็คือเรียกตัวเองว่าอย่างนั้น แล้วก็เรียกนิกายอื่นๆ คือเรียกพุทธศาสนาที่มีสืบๆ ต่อๆ กันมาทั้งหมดนอกจากตัวเองว่าเป็น “หินยาน” (แปลว่า ยานพาหนะเลวทรามหรือด้อยคุณภาพ ขนสัตว์ไปได้น้อย) คำว่า “หินยาน” ก็จึงเพิ่งเกิดขึ้นเป็นคำพ่วงต่อจากมหายาน

ช่วงพ.ศ. ๖๐๐ ที่เกิดมหายานขึ้นนั้น พุทธศาสนาแบบเถรวาทได้ไปเจริญนอกชมพูทวีปนานแล้ว โดยเฉพาะในลังกาทวีป (อรรถกถาภาษาบาลีฉบับเดิมก็ปิดเล่มไปแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖ เมื่อพระมหินทเถระไปลังกาทวีป แล้วแปลอรรถกถาเดิมนั้นจากภาษาบาลีเป็นภาษาสิงหล) เพราะฉะนั้น คำว่ามหายานก็ดี หินยานก็ดี จึงไม่มีในคัมภีร์ภาษาบาลีใดๆ นอกจากหนังสือภาษาบาลีที่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยปัจจุบัน (เช่น วิสุทธิมคคินิทานกถา) ต่างจากคำว่าเถรวาทและอาจริยวาท ซึ่งเป็นคำเก่า มีตั้งแต่ในคัมภีร์รุ่นอรรถกถาลงมา

ที่นี้ เรื่องก็ยกย้อนวถวนไปมา จนกระทั่งมาถึงปัจจุบัน ก็ปรากฏว่า ประดาอาจริยวาท/อาจารย์วาททั้งหลายที่นอกจากมหายานเอง ที่ถูกมหายานเรียกรวมกับเถรวาทด้วยว่าเป็นหินยานนั้น มาในบัดนี้ ได้สูญสิ้นไปจนถือว่าหมดแล้ว (หินยานที่อาจจะ

เหลืออยู่บ้าง อย่างวิเศษ คืออภิญญา ในญี่ปุ่น ก็มีประวัติไม่ชัดเจน แต่ข้อสำคัญเหลืออยู่เป็นส่วนเล็กน้อยอย่างยิ่ง จนไม่ต้องนับ)

ไปๆ มาๆ หินยานก็เหลือแต่เถรวาท และอภิญญาก็มีแต่มหายาน ดังนั้น พอพูดว่าหินยาน ก็คือเถรวาท พูดว่ามหายาน ก็เป็นอภิญญาวาท

แต่ที่จริง เถรวาทก็ไม่ได้ตัวที่ถูกต้องเรียกว่าหินยาน และมหายานก็พอใจเรียกตัวเองขึ้นมาว่ามหายานอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น เดียวนี้ แทนที่จะเรียกชื่อเข้าคู่เป็นชุดเดียวกันว่า “หินยาน - มหายาน” หรือ “เถรวาท - อภิญญาวาท” ก็กลายเป็นนิยมจับคู่สับสนกัน กลายเป็น “เถรวาท - มหายาน” ดังที่พบเห็นกันอยู่เวลานี้

การที่มหายานเกิดขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.๖๐๐ นั้น ก็มีเหตุปัจจัยที่สันนิษฐานกันว่า ตอนนั้น พุทธศาสนาต้องระดมแรงมาแข่งกับลัทธิฮินดูที่พื้นฟูตัวเองขึ้นมาอย่างมาก (ฮินดูปรับตัวจากพราหมณ์มาบูชาเทพองค์ใหม่ และพุทธศาสนาหายานเกิดขึ้น ชูพระโพธิสัตว์แบบใหม่ ในช่วงที่คริสต์ศาสนาก็เกิดขึ้นใหม่ๆ)

ในหมู่ชาวบ้านมหาชนคนส่วนใหญ่ที่หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์การดลบันดาลนั้น พุทธศาสนาสอนให้สร้างผลสำเร็จด้วยความเพียรพยายามของตนเอง ให้รู้จักพึ่งตน เหมือนทวนกระแส แต่ทางฮินดูมีพระพรหมบรมเทพและหมู่เทวดาให้บวงสรวง เซ่นไหว้มากมายมาตั้งแต่เดิมที่เป็นศาสนาพราหมณ์ เรียกว่าสนองความต้องการแบบตามใจคน ได้เปรียบอยู่แล้วในตัวมาตั้งแต่ต้น

ยิ่งมาถึงระยะนี้ ฮินดูสร้างเทพยิ่งใหญ่ขึ้นมาใหม่ บอกว่าเก่งกว่าพระพรหม มีพระอิศวร มีพระนารายณ์ หรือพระศิวะ และพระ

วิชญ์ ทั้งมาข่มพระพรหม และมาแข่งกันเองให้คนเลือกกันฟูฟ่า และได้ตื่นเต้นกันใหญ่

พอเจออย่างนี้ พระที่มาเป็นมหายาน ทำไปทำมา ก็เลยต้องประดิษฐ์พระโพธิสัตว์องค์โน้นองค์นี้ มีพระนามแปลกๆ ใหม่ๆ ขึ้นมามากมาย ที่จะมาช่วยผู้คนในด้านต่างๆ มีพระอวโลกิเตศวร ที่ไปจีนกลายเป็นพระกวนอิม พระมัญชุสวาท พระมัญชุศรี พระสมันตภัทร พระกษิตีธรรม พระปัทมปาณี พระวชิรปาณี พระอะไรต่ออะไรเยอะเยอะ พระโพธิสัตว์เกิดขึ้นมากมาย คึกคักกันใหญ่ โดดเด่นขึ้นมาเป็นยุคมหายาน แล้วก็เข้าสู่แข่งกันมากับฮินดูที่ปรับตัวขึ้นจากศาสนาพราหมณ์

บอกแล้วว่า มหายานที่เกิดขึ้นมานั้น ท่านประดิษฐ์ศัพท์ขึ้นมาเรียกตัวเอง เรียกว่ามหายาน เพื่อให้มีความหมายที่สำคัญและยิ่งใหญ่ ว่าเป็นเหมือนยานพาหนะที่ใหญ่ ที่ดีเลิศ มีคุณภาพสูง ซึ่งสามารถรื้อขนสัตว์โลกให้ไปสู่พระนิพพานได้มากมาย

ที่ท่านเรียกตัวว่ามหายานนั้น ในใจก็คือจะเทียบกับพวกนิกายอื่นๆ รวมทั้งเถรวาทด้วย โดยถือว่าพวกนั้นเป็นยานพาหนะเหมือนกัน แต่ด้อยคุณภาพ ก็เลยใส่คำว่าหีน (คำเดิมว่าหีนะ) ซึ่งแปลว่า ทราม ต่ำต้อย ด้อยคุณภาพ เข้าไป เป็นอันว่าเรียกนิกายอื่นเป็นหีนยาน ก็เกิดคำว่ามหายานและหีนยานขึ้นมา

เราก็ทายกันเล่นว่า มหายาน กับหีนยาน ใครเกิดก่อน ใครๆ ก็บอกว่าหีนยานก็ต้องเกิดก่อนสิ เพราะมีอยู่แล้ว คนที่ทายกับบอกว่า “ไม่ถูก มหายานเกิดก่อน หีนยานเกิดทีหลัง”

ทำไมจึงว่าอย่างนั้น อ้อ... เพราะหมายถึงคำว่ามหายาน ไม่

ใช้หมายถึงเนื้อตัวของมหายาน คือ พอเขาเรียกตัวเองเป็นมหายานเสร็จแล้ว เขาจะไปเรียกคนอื่นว่าเป็นหินยาน คำว่ามหายานนี้เกิดขึ้นมาแล้ว คำว่าหินยานจึงเกิดตามมาทีหลัง ถูกไหม

ก็เป็นอันว่า คำว่ามหายาน กับ หินยาน เกิดขึ้นหลังพุทธกาล ในราว ๖๐๐ ปี (บางท่านก็ว่าอาจจะราว ๔๐๐ ปี) ส่วนคำว่าเถรวาท กับอากิริยวาท เป็นคำที่มีมาเดิมนานแล้ว แต่จะระบุลงไปว่าปีไหนก็ไม่สามารถบอกชัด พูดได้คร่าวๆ ว่า เมื่อจะต้องเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ เฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เริ่มแตกนิกายแล้ว ก็ต้องหาถ้อยคำมาเรียก หรือระบุแยกแยะกันไป ก็เข้าใจกันได้อย่างนี้

เถรวาทแค่ทางผ่าน ติดอาจารย์คืออากิริยวาท

พระนวกะ: ขออนุญาตถามสั้นๆ ครับ ว่า ที่พระสารีบุตรท่านปรารภครั้งแรกที่ว่า สังคิติสูตรนะครับ อันนั้นถือว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกไหมครับ

พระพรหมคุณาภรณ์: ยังไม่นับ แต่เรียกว่าทำให้ดูเป็นตัวอย่างของการสังคายนา และวิธีที่พระสารีบุตรทำให้ดูนั้นแหละมาเป็นพระสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎกด้วย คือมาเป็นสังคิติสูตรซึ่งเป็นสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎก

หมายความว่า เรื่องที่พระสารีบุตรทำให้ดูนั้น ก็ถูกนำมาสังคายนาด้วย หมายถึงสังคายนาตามความหมายเดิมของท่านนะ คือ รวบรวมเอามาซักซ้อมให้รู้เข้าใจพร้อมด้วยกันแล้วร่วมกัน

รักษาไว้ ไม่ใช่เข้าใจแบบไทยว่าท่านทำไว้ยุ่งเหยิงแล้วเอามา
สะสาง อย่างนั้นเข้าใจผิด

พระสารีบุตรทำวิธีสังคายนาไว้เป็นแบบอย่าง เป็นการเตือน
ไว้ เป็นความริเริ่มและเป็นข้อแนะนำไว้ว่า ควรจะรวบรวมคำสอน
ของพระพุทธเจ้าท่านองนี้

จะเห็นว่า ตอนนั้น พระสารีบุตรบอกตั้งแต่ต้นว่า พึง
สังคายนาด้วยกันทั้งหมด แต่ในกรณีนี้ท่านแสดงองค์เดียว และใน
เวลาที่จำกัดตอนนั้น ท่านแสดงครั้งเดียว ท่านจะรวมคำสอนของ
พระพุทธเจ้ามาหมดได้อย่างไรละ ท่านก็รวมมาให้ดูเป็นตัวอย่าง

ท่านแสดงวิธีรวบรวมเป็นระบบ โดยนำมาจัดเป็นหมวดๆ
ธรรมที่มีข้อเดียว ก็รวมอยู่ในหมวด ๑ ธรรมที่มี ๒ ข้อ ก็รวมอยู่ใน
หมวด ๒ ธรรมที่มี ๓ ข้อ ก็รวมอยู่ในหมวด ๓ ฯลฯ อย่างนี้ก็เป็น
ระบบขึ้นมาแล้ว นี่ถือเป็นแบบอย่าง เป็นแนวทาง ให้พระเถระทั้ง
หลายทำสังคายนากันไป

หันมาดูเรื่องเถรวาท และมหายานอีกหน่อย แถมอีกนิดหนึ่ง
ก็เป็นอันว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีสังคายนาครั้งแรก
แล้วเกิดเถรวาทขึ้น ต่อมาก็มีอากัรียวาทแยกออกไปๆ จนกระทั่ง
ประมาณ พ.ศ.๖๐๐ อากัรียวาทพวกหนึ่งตั้งตัวเป็นมหายาน และ
เรียกพวกอื่นทั้งเถรวาทและอากัรียวาทที่เหลือทั้งหมดเป็นหินยาน

เวลาผ่านไปๆ พวกที่ถูกเรียกว่าหินยานทั้งหลาย ก็สูญหาย
หมดไป เหลือแต่เถรวาทอันเดียว อย่างที่มีในลังกา พม่า ไทย และ
ลาว เขมร ซึ่งรักษาพระไตรปิฎกบาลีที่เป็นข้อมูลคำสอนดั้งเดิมไว้

ตามที่พระเถระทั้งหลายสังคายนาตั้งแต่ครั้งแรกเท่าที่สืบมาได้ พร้อมทั้งถือวินัยตามพระไตรปิฎกบาลีนั้นอย่างเดียวกันหมด

ส่วนทางฝ่ายมหายาน ซึ่งแต่เดิมก็เป็นอาจารย์วาทหนึ่ง พอตั้งขึ้นเป็นมหายานแล้ว ต่อมาก็แตกแยกความคิด ความเห็น ความเชื่อถือ และการประพฤติปฏิบัติออกไปๆ เกิดเป็นสำนักอาจารย์ใหม่ๆ ที่ยึดถือตามอาจารย์ที่เป็นหัวหน้าหรือเจ้าสำนักนั้นๆ ก็เลยเกิดนิกายใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ไม่รู้จบ เช่น ในญี่ปุ่น ปัจจุบันมีนิกายใหญ่ ๕ และแยกเป็นนิกายย่อยมากกว่า ๒๐๐ นิกาย

ในญี่ปุ่นนั้น มีผู้กล่าวว่าเกิดมีนิกายใหม่ทุกปีเลย ส่วนนิกายเก่าก็หายไ้ๆ อย่างนิกายเก่าๆ ที่เคยใหญ่โตสมัยกรุงนาราเป็นราชธานีก็สูญไปหมดแล้ว เกิดนิกายใหม่สมัยเกียวโต แล้วก็นิกายของสมัยโตเกียว มาเป็นยุคๆ

ที่นี้ เมื่อไม่มีวินัยเดิมคุมไว้ พระมหายานนี้ บางนิกายก็เข้ายุ่งกับการเมือง พอเข้าไปในวงการเมืองหนักเข้า ก็มีอิทธิพลต่อการเมือง ทำให้เกิดความอึดอัดหรือขัดแย้งกัน อย่างในยุคกรุงนารา ถึงกับเป็นเหตุให้ย้ายเมืองหลวง

เรื่องก็มีว่า ถึงตอนหนึ่ง ทางบ้านเมืองนั้น พระจักรพรรดินีทรงนับถือ เลื่อมใสมาก ก็ตั้งพระเถระเป็นที่ปรึกษาขององค์พระจักรพรรดินี ต่อมาพระก็เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ถึงกับไปมีอิทธิพลครอบงำ ไปชี้นำบางการเขา (คล้ายกับในประวัติศาสตร์ของเมืองฝรั่ง) ในที่สุด ทางบ้านเมืองก็ลำบากใจ อึดอัด จึงหาทางปลดปล่อยตัวให้พ้นจากอำนาจของพระ แล้วในที่สุดก็ใช้วิธีย้ายราชธานีออกจากกรุงนารา ไปตั้งใหม่ที่เมืองเฮอัน (คือเกียวโต) เมื่อ

เมืองหลวงย้ายไปแล้ว มหายานนิกายเก่าๆ ของยุคนารานัน (มี ๖ นิกาย) ก็เสื่อมเขาไปเอง

ที่อึดอัดกันนั้นก็ยังดี บางยุคถึงกับขัดแย้งและไม่ได้ย้ายเมืองหนี แต่สู้กันเลย คือพระก็ยังยุ่งกับการเมืองอีกนั่นแหละ บางทีพระจักรพรรดิออกผนวช แต่ไม่ได้สละพระราชอำนาจจริง และก็ไม่มีวินัยคุมให้ชัด (ในวินัยเดิมที่เถรวาทรักษามาไว้ในพระไตรปิฎก ถ้าออกผนวช ก็สละจริงๆ ไม่ยุ่งเกี่ยวด้วย เหมือนขุนหลวงหาวัด อยู่วังก็นั่งเมือง เข้าวัด ก็สละหมด) ทั้งที่ออกผนวชแล้ว ก็ยังยุ่งเกี่ยวกับการแผ่นดิน ไปๆ มาๆ วัดใหญ่ถึงกับมีกองทัพพระถืออาวุธ มีการยกทัพมาชู้ราชการ และบางครั้งทางบ้านเมืองก็ยกทัพมาฆ่าฟันพระเข้ายึดวัด เผาวัด

จะพูดไป เรื่องก็ยืดยาวเหลือเกิน ยิ่งเมื่อมหายานมีนิกายย่อยเยอะแยะ เรื่องที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไปก็หลากหลายมากมาย ในที่นี้ จึงไม่ควรจะบรรยายมากไปกว่านี้

ยกตัวอย่างหนึ่งพอให้เห็นภาพด้านหนึ่งในปัจจุบัน ในนิกายใหญ่ทั้ง ๕ ของญี่ปุ่น มีนิกายหนึ่งชื่อว่านิกาย “โจโด ชิน” (สุขชาติแท้) ในนิกายนี้ อาจจะใช้คำว่าไม่แยกบรรพชิตกับคฤหัสถ์ ถ้าพูดแบบง่ายๆ จะเรียกว่าไม่มีพระ หรือว่าพระไม่ต่างจากชาวบ้าน ก็ได้ ถ้าเทียบกับพระของเราก็คือ พระหรือผู้นำพิธีของนิกายนี้มีครอบครัว แต่งตัวเหมือนชาวบ้านทั่วไป เช่น ไผ่ผม นุ่งห่มเสื้อผ้าชุดสากล ประกอบการอาชีพ เช่น เป็นนักธุรกิจ เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม เวลาประกอบพิธี ก็เพียงใส่เสื้อคลุมสีดำบางๆ ซ้อนบนชุดสากล ดูน่าจะคล้ายกับศาสนาจารย์คริสต์ (ในนิกายโปรเตสแตนต์)

ละมหายาน หันไปมองศาสนาเมืองฝรั่ง

ประวัติของมหายานนั้น บางส่วนบางตอนคล้ายเมืองฝรั่ง พระฝรั่ง ก็คือบาทหลวง ที่สูงสุดก็องค์พระสันตะปาปา หรือโป๊ป (Pope) รองจากโป๊ปก็คือคาร์ดินัล (cardinal) แล้วก็มีบิชอป (bishop) ซึ่งมีอำนาจมากทั้งทางกิจการศาสนาและในทางบ้านเมือง สมัยก่อนโน้นบางแห่งเป็นเจ้าเมืองก็มี

เคยยกตัวอย่าง ท่านคาร์ดินัลริเชลลู (Cardinal Richelieu) เป็นอัครมหาเสนาบดีของประเทศฝรั่งเศส เป็นผู้บัญชาการทัพ เป็นผู้บัญชาการบ้านเมือง แทนพระเจ้าแผ่นดิน (ตอนนั้นคือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓, ค.ศ. 1610-1643/พ.ศ. ๒๑๕๓-๒๑๙๖)

ก่อนนั้นอีก ที่อังกฤษ ท่านคาร์ดินัลวอลซีย์ (Cardinal Thomas Wolsey) ก็เป็นอัครมหาเสนาบดี ของพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ (Henry VIII, ค.ศ. 1491-1547/พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๙๐) และระหว่างดำรงตำแหน่งในบ้านเมืองนี้ ก็เคยมีนามเข้ารับการคัดเลือกเพื่อสถาปนาเป็นองค์พระสันตะปาปา ๒ ครั้ง แต่ไม่ได้

ในอังกฤษ ที่ว่าท่านคาร์ดินัลวอลซีย์เป็นอัครมหาเสนาบดี ตอนนั้น พระเจ้าเฮนรีที่ ๘ มีพระราชประสงค์จะหย่ากับพระมเหสีเดิม ต้องการจะทรงมีมเหสีใหม่ ก็ต้องขออนุญาตโป๊ป เพราะโป๊ปเป็นใหญ่ทั่วยุโรป ก็โปรดให้ท่านคาร์ดินัลวอลซีย์ดำเนินการขอไปทางโป๊ปให้ทรงประกาศให้การอภิเษกสมรสครั้งก่อนนั้นเป็นโมฆะ แต่ไม่ได้สมพระทัย จึงทรงขัดเคืองอย่างยิ่ง ทำอย่างไรก็ไม่ได้

พอดีว่าตอนนั้นที่เมืองเยอรมัน ปี 1517 (พ.ศ.๒๐๖๐) มาร์ติน ลูเธอร์ ได้ประท้วงต่อองค์พระสันตะปาปา (ตอนจะเกิดนิกาย โปรเตสแตนต์) องค์พระสันตะปาปาทรงลงโทษมาร์ติน ลูเธอร์ ฝ่าย พวกเจ้าเยอรมันกำลังอยากจะพ้นจากอำนาจบังคับของโป๊ป ก็เข้าไปโอบอุ้มคุ้มครองมาร์ติน ลูเธอร์ ไว้ องค์พระสันตะปาปาก็ต้องไปยุ่งกับการปราบพวกเยอรมัน ที่เรียกว่าโปรเตสแตนต์

ฝ่ายพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ แห่งอังกฤษ ได้โอกาสที่องค์พระสันตะปาปาต้องทรงยุ่งอยู่กับทางเยอรมัน ก็ประกาศเป็นอิสระจากอำนาจของกรุงโรม ตั้งศาสนจักรใหม่ ขึ้นมาเป็นนิกายใหม่ ในปี 1534 (พ.ศ.๒๐๗๗) เรียกว่า Church of England เป็นศาสนาประจำชาติอังกฤษ โดยพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ สถาปนาพระองค์เป็นประมุขของศาสนจักรอังกฤษนั่นเอง ไม่ขึ้นต่อโป๊ปอีกต่อไป ถึงแม้พระเจ้าเฮนรีที่ ๘ จะรังเกียจมาร์ติน ลูเธอร์ แต่ศาสนจักรของพระองค์ก็จัดเข้าในฝ่ายโปรเตสแตนต์

ท่านคาร์ดินัลวอลซีนั้น เมื่อดำเนินการขอพระกรุณาจากองค์สันตะปาปาชักช้าอยู่ ก็ได้ถูกปลดจากตำแหน่งไปแล้ว แต่ไม่เท่านั้น ไม่ช้าก็ถูกจับฐานขบถ และได้สิ้นชีพระหว่างเดินทางมา เพื่อให้การแก้ข้อกล่าวหา

ต่อจากท่านคาร์ดินัลวอลซีย์ เซอร์โทมัสมอร์ได้ขึ้นมาเป็นประธานสภาขุนนาง แต่ท่านเซอร์ผู้นี้จงรักภักดีต่อศาสนจักรโรมันคาทอลิกและไม่ยอมรับว่าพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ เป็นประมุขของศาสนจักรใหม่ จึงถูกจับแล้วต่อมาก็ถูกประหารชีวิตฐานขบถ (ใน

กาลต่อมา ทางฝ่ายศาสนจักรคาทอลิกได้ยกท่านเซอร์ขึ้นเป็นเซนต์ คือ Saint Thomas More)

พระเจ้าเฮนรี่ที่ ๘ กำหนดให้ราษฎรทุกคนสาบานตัวว่าจะจงรักภักดีต่อพระองค์ในฐานะทรงเป็นประมุขของศาสนจักรอังกฤษ ใครปฏิเสธ ก็ให้ประหารชีวิตเสีย แล้วให้ยุบสำนักบาทหลวงกับทั้งสำนักแม่ชีในอังกฤษเสียทั้งหมด และยึดทรัพย์สินเป็นของแผ่นดิน

ต่อมา พระเจ้าเฮนรี่ที่ ๘ สวรรคต พระราชธิดาของมเหสีองค์เก่าที่ทรงหย่า ขึ้นครองราชย์เป็นพระนางแมรีที่ ๑ ได้พยายามเอาอังกฤษกลับไปเป็นประเทศคาทอลิก จึงกำจัดพวกโปรเตสแตนต์เป็นการใหญ่ ถึงกับเผาทั้งเป็นเสียก็มาก (มีตัวเลขว่าถูกเผาทั้งเป็นประมาณ ๓๐๐ คน) จนได้พระสมัญญานาว่า “พระนางแมรีละเลงเลือด” หรือ “แมรีกระหายเลือด” (Bloody Mary)

พอพระนางแมรีที่ ๑ สวรรคต พระราชธิดาของมเหสีองค์ใหม่ ขึ้นครองราชย์เป็นพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่ ๑ แล้วก็ทรงนำประเทศกลับมาเป็นโปรเตสแตนต์อีก ซึ่งทำให้ต้องรุนแรงต่อพวกที่ขัดขึ้น

จากการห้ามนักบวชระหว่างชาวคริสต์สองนิกายนี้ ชาวอังกฤษจำนวนมากได้หนีตายหนีการบีบบังคับไปอยู่ในต่างประเทศ และต่อมาคนที่หนีภัยเหล่านี้ บางส่วนได้เสี่ยงภัยเดินทางข้ามมหาสมุทรไปหาอิสตรีภาพในโลกใหม่ และได้เป็นบรรพบุรุษผู้ร่วมก่อตั้งประเทศอเมริกา ที่เป็นดินแดนแห่งการไฝหาความเป็นเสรี

ถูกกดขี่บีบคั้น คือแรงดันให้ตื่นสู่ความเป็นอิสระเสรี

ในฝรั่งเศส เรื่องไปในทางตรงข้ามกับอังกฤษ คือฝรั่งเศสไม่ได้เปลี่ยนมาเป็นโปรเตสแตนต์ แต่เป็นประเทศคาทอลิกที่พยายามรักษาสถานะเดิมอย่างเหนียวแน่น อันเป็นเหตุให้ต้องกำจัดการล้างพวกโปรเตสแตนต์อย่างโหดร้าย รุนแรงยิ่งกว่าในอังกฤษ

เมื่อนิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นในเยอรมันแล้ว ก็เผยแพร่เข้าไปในฝรั่งเศสอย่างรวดเร็ว แม้ว่าการปิดกั้นกำจัดจะได้เริ่มขึ้น ดังที่ในปี 1523 (พ.ศ. ๒๐๖๖, คือหลังจากมาร์ติน ลูเธอร์ เริ่มประท้วง ๖ ปี) ได้มีคนฝรั่งเศสที่นับถือโปรเตสแตนต์ ชื่อ Jean Vallière ถูกจับเผาทั้งเป็นรายแรก แต่ก็ไม่อาจหยุดยั้งได้ พอถึงปี 1550 ปรากฏว่าคนฝรั่งเศสได้เปลี่ยนไปถือโปรเตสแตนต์ถึง ๑ ใน ๔ และอีก ๑๑ ปีต่อมา (ค.ศ. 1561) ได้มีโบสถ์โปรเตสแตนต์ขึ้นแล้ว ๒,๑๕๐ แห่ง

เรื่องต่างศาสนาหรือต่างนิกายในตะวันตกแต่เดิมนั้น นอกจากทนกันไม่ได้แล้ว ก็แยกออกไม่ได้จากการเมือง (ในยุคต่อมาฝรั่งเศสต้องแยกศาสนากับการเมืองออกจากกัน ไม่เหมือนในพุทธศาสนาเถรวาท ที่การเมืองกับศาสนาแยกกันอยู่แล้วเป็นธรรมดา)

ดังนั้น การกำจัดกวาดล้างจึงถึงตอนเข้มข้น แต่ฝ่ายที่ถูกกำจัดก็มีกำลังมากแล้ว จึงกลายเป็นสงครามกลางเมือง เรียกว่าสงครามศาสนาของฝรั่งเศส (French Wars of Religion) และเพราะเหตุที่พวกโปรเตสแตนต์ฝรั่งเศสมีชื่อเฉพาะว่า “ฮิวเกนอต” (ส่วนมากเป็นคนชั้นขุนนาง พ่อค้า และช่างฝีมือ) จึงเรียกสงครามนี้อีกอย่างหนึ่งว่า Huguenot Wars

สงครามกลางเมืองนี้ดำเนินมา ๘ ครั้ง เป็นเวลา ๓๗ ปี (ค.ศ. 1562-1598) โดยเฉพาะในปี 1572 มีการวางแผนสังหารครั้งใหญ่ ในวันสำคัญที่เรียกว่า Saint Bartholomew's Day Massacre ซึ่งพวกฮิวเกนอตถูกสังหารทั่วประเทศถึงประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน โดยเฉพาะพวกฮิวเกนอตชั้นผู้นำในปารีสตายเกือบหมดสิ้น แต่ก็รบกันต่อมาโดยสูญเสียอย่างหนักทั้งสองฝ่าย จนถึงปี 1598 จึงได้มีพระราชโองการยอมให้พวกฮิวเกนอตมีเสรีภาพในการนับถือนิกายของตน และมี 'รัฐภายในรัฐ' (state within a state)

แต่อยู่สงบกันได้ไม่นาน พอเข้ารัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ (เริ่มปี 1610) ไม่ช้าก็ถึงคราวที่ท่านคาร์ดินัลริเชลลู (Cardinal Richelieu) เป็นผู้บัญชาการแผ่นดิน การกำจัดกวาดล้างก็เริ่มขึ้นอีก ตอนนั้น พวกฮิวเกนอตครองเมืองใหญ่อยู่หลายเมือง และมีกำลังทัพของตนเอง ดังรัฐที่ซ่อนอยู่ในรัฐ

ครั้นแล้วในปี 1627/๒๑๗๐) ท่านคาร์ดินัลริเชลลูก็ยกทัพไปปิดล้อมเมืองลาโรเชลล์ (La Rochelle) อันเป็นฐานที่มั่นศูนย์กลางของฮิวเกนอต หลังจากปิดล้อมอยู่ ๑๔ เดือน และทัพเรืออังกฤษมาช่วยไม่สำเร็จ ชาวเมืองอดตายไป ๓ ใน ๔ ส่วน พวกฮิวเกนอตก็ต้องยอมแพ้ แล้วก็สูญเสียอำนาจการเมือง

รัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ ต่อด้วยรัชกาลของพระราชโอรส คือ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ (Louis XIV) เริ่มแต่ปี 1643/๒๑๘๖ ซึ่งมีท่านบาทหลวงใหญ่ คาร์ดินัลมาซซาสแรง (Cardinal Mazarin) เป็นมหาอำมาตย์นายก หรืออัครมหาเสนาบดี บริหารราชการแผ่นดิน ต่อจากท่านคาร์ดินัลริเชลลูที่ถึงมรณกรรมในปี 1642/๒๑๘๕

ครั้นถึงปี 1685 (พ.ศ.๒๒๒๘) พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มหาราช ก็ทรงจัดการกับพวกฮิวเกนอต เป็นการกำจัดเสียหนามครั้งสุดท้าย โดยทรงห้ามมิให้มีการถือปฏิบัติลัทธิศาสนาอื่นใดในประเทศฝรั่งเศส นอกจากศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

ข้อนี้ เป็นเหตุให้พวกฮิวเกนอตที่ไม่ยอมเปลี่ยนเป็นคาทอลิก ประมาณ ๕ แสนคน (บางตำราว่าอาจถึงล้านคน) ต้องอพยพหนีภัยไปอยู่ในประเทศโปรเตสแตนต์ บ้างก็หนีต่อไปยังโลกใหม่ คือ อเมริกา อยู่ในรัฐต่างๆ เช่น พวกหนึ่งไปตั้งเมืองนิวโรเชลล์ (New Rochelle) ในรัฐนิวยอร์ก เมื่อปี 1688 (พ.ศ.๒๒๓๑)

การกำจัดพวกฮิวเกนอตครั้งนี้ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงถือว่าเป็นความสำเร็จสำคัญที่สมพระทัยยิ่ง ดังที่ในปี 1715/๒๒๕๘ (ปีที่พระองค์เองก็สวรรคต) ได้ทรงประกาศว่า พระองค์ได้ทำให้ศาสนาโปรเตสแตนต์จบสิ้นการทุกอย่างหมดไปแล้วจากแผ่นดินฝรั่งเศส

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มหาราช (Louis XIV หรือ Louis the Great) องค์นี้แหละ ที่ได้มีพระราชสาสน์มาทูลเชิญสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้หันไปนับถือศาสนาคริสต์

ตรงนี้ขอให้นึกถึงข้อความในบันทึกของพ่อค้าฝรั่งเศสเกี่ยวกับการที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะชวนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้หันไปเป็นคาทอลิก ต่อไปนี้ (ได้ขีดเส้นใต้จุดน่าสังเกตพิเศษ)

ถ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ทรงชักชวนแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็อาจจะหันเข้าหาศาสนาโรมันคาทอลิกเป็นแน่... จะเป็นพระเกียรติยศแก่พระเจ้าหลุยส์สักเพียงไร เพราะในเวลาพระองค์ได้ทรงจัดการศาสนาในราชอาณาจักรของพระองค์ ยังได้ทรงจัดการทำลายศาสนาอันไม่ดีในแผ่นดินฝ่ายตะวันออก ซึ่งนับว่าเป็นประเทศที่เจริญที่สุดอยู่แล้ว

นับแต่นั้นมา ชาวโปรเตสแตนต์ก็เหลืออยู่ในฝรั่งเศสเพียงจำนวนน้อย และไม่มีกำลัง แต่ทางฝ่ายคาทอลิกมีอำนาจเต็มที่

พวกบาทหลวงใหญ่ๆ โดยเฉพาะบิชอปทั้งหลาย เรียกรวมนๆ ว่า พวกนักบวช (the clergy) เป็นเจ้าเมือง เป็นเจ้าที่ดิน มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย มีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง คู่เคียงหรือเหนือกว่าพวกขุนนาง (the nobility) จนกระทั่งในที่สุดพวกราษฎร (the commons) ที่เรียกว่าเป็นฐานันดรที่ ๓ ทนไม่ไหว ก็จึงได้ลุกฮือขึ้นมา เกิดปฏิวัติฝรั่งเศสขึ้น (French Revolution, 1789/ ๒๓๓๒) เพื่อกำจัดฐานันดรที่ ๑ คือพวกนักบวชบาทหลวง/the clergy และกำจัดฐานันดรที่ ๒ คือพวกขุนนาง/the nobility

ตอนนั้น บาทหลวงถูกฆ่าเยาะ สึกไปก็มาก ถูกยึดทรัพย์ ทั้งบาทหลวงและขุนนางถูกจับขึ้นเครื่องสับคอกิโกลติน (guillotine) มากมาย นั่นคือปฏิวัติฝรั่งเศส ที่ว่าเป็นการปฏิวัติให้เกิดประชาธิปไตย พร้อมทั้งแยกรัฐกับศาสนาออกต่างหากกัน

นี่เอาอังกฤษกับฝรั่งเศสเท่านั้นมาแล้วเป็นตัวอย่าง ถ้าพูดถึงเยอรมันที่เป็นสนามใหญ่ต้นเรื่อง หรือสเปนที่เอาจริงเอาจังเต็มที่ หรือพูดถึงเป็นกลุ่มประเทศไปเลย ยังมีเรื่องอีกมาก และหนักกว่านี้

ที่เล่ามานี้ เป็นเรื่องที่ให้เราเห็นว่า ความต่างศาสนาและต่างนิกายในสายอารยธรรมทางตะวันตกนั้น เขาเอาเป็นเอาตายกันมาอย่างไร ซึ่งต่างกันไกลกับของเราที่ว่า ถ้าใครถืออะไรต่างออกไป ก็เป็นเรื่องของเขา จนกระทั่งไม่สนใจ หรือมองดูว่าแปลกๆ แล้วก็ผ่านไป ไม่ใส่ใจจะรู้ว่าเขาเป็นอย่างไร หรือถ้าต้องพบปะเกี่ยวข้อง ก็มองไปในทางดีที่ถือเขาเป็นแขกหรือที่จะเอาใจใส่ให้เกียรติ อย่างที่ฝรั่ง

นั่นแหละมาเห็นแล้วบันทึกไว้ว่า (บันทึกของบาทหลวงฝรั่งเศสชื่อ ฌ็อง เดอบูร์ ที่มาเมืองสยามในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)

ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะมีประเทศใดในโลกที่มีศาสนา
อยู่มากมาย และแต่ละศาสนาสามารถปฏิบัติพิธีการของ
ตนได้อย่างเสรีเท่ากับประเทศสยาม

อีกท่านหนึ่ง คือ นายพลฟอร์บัง กลับจากสยามคืนสู่ฝรั่งเศส
ก็ไปเล่าให้พระเจ้าแผ่นดินและบาทหลวงผู้ใหญ่ทางฝรั่งเศสฟังว่า

เมื่อผู้สั่งสอนศาสนาของเราแสดงคริสต์ธรรม คน
ไทยซึ่งเป็นคนว่านอนสอนง่าย นั้นฟังธรรมปริยายนั้น
เหมือนฟังคนเล่านิทานให้เด็กฟัง ความพอใจของเขา
นั้นไม่ว่าจะสอนศาสนาใดก็ชอบฟังทั้งนั้น พระภิกษุสงฆ์
ไม่เถียงเรื่องศาสนากับผู้หนึ่งผู้ใดเลย เมื่อมีคนยกคริสต์
ศาสนาหรือศาสนาใดๆ มาพูดกับท่าน ท่านก็เห็นว่าดี
ทั้งนั้น ถ้ามีคนมาปรักปรำพระพุทธศาสนา ท่านก็ตอบ
อย่างเย็นใจว่า เมื่ออาตมภาพเห็นว่าศาสนาของท่าน
เป็นศาสนาที่ดี เหตุไรท่านจึงไม่เห็นว่าคุณพุทธศาสนาเป็น
ศาสนาที่ดีเหมือนกันเล่า

อังกฤษกับฝรั่งเศสถือต่างนิกายตรงข้ามกัน แต่เหมือนกัน
ตรงที่มีการกดขี่บีบคั้น ซึ่งเป็นแรงดันให้คนดิ้นสู่ความเป็นอิสระเสรี
เมืองไทยเถรวาทที่ขาดประสบการณ์นี้ น่าจะศึกษาว่า อิสระเสรี
ภาพแบบปล่อยสบายกับที่ได้มาผ่านการกดขี่ มีข้อดีข้อเสียต่างกัน
กัน และควรใช้ปัญญาจัดปรับอย่างไรจึงจะได้ผลและพอดี

๖

เถรวาท-มหายาน ที่โลกต้องการ

-๐-

คนไทย อย่าเป็นกบเต่า

มีคำกลอนสุภาพที่จำต่อมา ไม่ทราบว่าเป็นผู้ใดแต่งไว้ และยังไม่มีโอกาสตรวจสอบความเรียบร้อยสมบูรณ์ เห็นว่าเป็นคติ พึงคิด ขอยกมาอ้างเท่าที่ได้ (ถ้าบทพร่องไป ใครรู้ ช่วยบอกด้วย) ดังนี้

กบเอ๋ย...

กบเต่า ฝ่าบัวบาน นานแล้วหนา

อยู่ได้บัว ไม่เห็นบัว โอ้...อนิจจา

ภมรมา บินซ้อน เกสรไป

หันกลับมาดูที่เรื่องเถรวาท-มหายาน ในโลกสมัยใหม่นี้ มี เหตุการณ์เป็นไป ซึ่งทำให้มหายานแพร่หลายออกไปถึงตะวันตก ฝรั่งเศสและคนวงกว้างในโลกรู้จักมหายานก่อน ส่วนเถรวาทนี้ยัง จำกัดอยู่ในประเทศของตัวเอง คนในโลกที่รู้จักมหายาน ก็เรียก

ตามมหายาน เลยเอาเถรวาทเป็นหินยานไป

ได้บอกแล้วว่า ที่จริง คำว่าหินยานนั้น ไม่ใช่เฉพาะเถรวาท นิกายอื่นๆ ไหนๆ ที่มหายานไม่ยอมรับ เขาก็เรียกเป็นหินยานหมด เถรวาทก็ถูกรวมเข้าไปในหินยานนั้นด้วย

ในหินยานที่เรียกคลุกขย่ำรวมปนเปกันไว้นั้น ต่อมา นิกายอื่นๆ หายไปๆ เหลือเด่นแต่เถรวาทอันเดียว ที่นี้ ในวงสากลที่ว่าเขา รู้จักมหายานมาก เขาก็รู้จักคำว่ามหายานคู่กับหินยานกันมา ฝรั่งเศสก็รู้ไปตามนั้น ฝรั่งเศสมาเจอเรา ก็เรียกเราเป็นหินยาน แล้วเราก็พลอยเรียกตัวเองเป็นหินยานไปด้วย ทั้งๆ ที่ตัวเองแต่ก่อนก็ไม่มีคำคู่นี้

ต่อมาก็เลยพูดกันว่า พุทธศาสนาในโลกนี้มี ๒ นิกาย คือ มหายน กับหินยาน แล้วเรียกตัวเองเพลिनไปเลยว่าเราเป็นหินยาน ก็ยอมรับตัวเองอย่างนั้นไปด้วยเลย

ยิ่งกว่านั้น มองลึกลงไปอีก ไม่ต้องพูดถึงมหายาน – หินยาน หรอก แม้แต่คำว่า “เถรวาท” นี้ คนไทยชาวพุทธก็ไม่ได้รู้จักมาก่อน ทำไม่เป็นอย่างนั้น

สมัยก่อนโน้น คนทั่วไป เกิดมาแล้วก็ทำมาหากินดำเนินชีวิต อยู่ในถิ่นกำเนิด ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็อยู่และรู้จักเพียงถิ่นแดนของตนและย่านใกล้เคียง ไม่ต้องพูดถึงพม่าลังกา แคว้นเทพฯ หรือต่างเมือง น้อยนักจะได้ไป เดินทางไม่ทั่ว สื่อสารไม่ถึง รถยนต์ โทรศัพท์ วิทยุ ทีวี ไม่มีหรือไม่ถึง

คนไทยเกิดมา พบเห็นพระ วัดวาอาราม และกิจกรรมทางศาสนา ก็เป็นอย่างเดียวกันที่เรียกว่าพระพุทธศาสนา ไม่มีอะไรให้แปลกที่จะให้แยกว่าเป็นอย่างไหนๆ พูดว่าพุทธศาสนาคำเดียวจบ

ถึงแม้พระบางองค์อาจจะไปอ่านพบในคัมภีร์บางแห่ง เจอคำว่าเถรวาท หรืออาจริยวาท ก็ไม่สะดุดอะไร พบแล้วก็ผ่านไป บางทีออกมาเทศน์หากบังเอิญมีคำเหล่านี้อยู่ในใบลานอ่านไปด้วย คนฟังก็อาจจะไม่ทันสังเกต เป็นเพียงเล่าเรื่องที่เก่าก่อน ไม่มีของจริงให้จับตา เป็นอันรู้จักอย่างเดียวว่าพระพุทธศาสนา

ต่อมา ในเมืองไทย โดยเฉพาะในกรุง มีพระจีน พระญวน คนไทยเห็นแปลกออกไป แต่ก็เอาแค่ว่าท่านเป็นพระสัตบุรุษชาติอื่นที่ต่างออกไป ก็เรียกแค่ว่าพระจีน พระญวน ท่านต่างจากเราเพราะเป็นชาติอื่น หรือมาจากเมืองอื่น ก็จบเท่านั้นอีก เรื่องนิกายอะไรไม่สนใจด้วย

จนกระทั่งต่อมา มีผู้บอกเอาจริงเอาจังขึ้นว่า พระจีน พระญวน นั้น แล้วก็มีชาวพุทธชาติอื่นๆ อีก เขาเป็นมหายาน แต่อย่างเราเป็นหินยาน คนไทยก็ว่าไปตามเขา ก็เลยรู้จักคำว่ามหายาน และหินยาน ทั้งที่ยังไม่รู้จักคำว่าเถรวาท แล้วก็ไม่ได้สนใจอะไรอีก

คนที่ใส่ใจและชวนขยายให้รู้จักเถรวาท และให้คนไทยพลอยตระหนักรู้ตัวว่าเป็นเถรวาท น่าจะเป็นชาวพุทธลังกา

(แต่คนไทย ถึงแม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ ทั่วๆ ไปก็ไม่รู้จัก ไม่คุ้น หรือแม้กระทั่งไม่ได้ยินคำว่าเถรวาท ไม่รู้ว่าพุทธศาสนาแบบของตัวเองเป็นเถรวาท และเป็นอย่างไร ก็เลยอาจจะมาได้จากคุณสุจิตต์ แต่เป็นการรู้เถรวาทตามความหมายของคุณสุจิตต์)

แต่ก่อนนี้ คนไทยไม่ค่อยรู้เรื่องราว ของภัยที่ใช้คำนี้ ในวงการระหว่างประเทศ ชาวพุทธไทยนี้จะเรียกว่าล้าหลังที่สุดก็คงจะได้ เรื่องของตัวเองก็ไม่สนใจอยู่แล้ว มัวไปตื่นตามองหาของเทพ

บริโศจากเมืองนอกจนเพลิน และเรื่องภายนอกนั้นที่เป็นด้านความรู้ก็ไม่สนใจ เลยกลายเป็นว่า เรื่องของเราก็ไม่เอา เรื่องของเขาก็ไม่รู้ ไม่รู้ทั้งเขาทั้งเรา

ทางฝ่ายฝรั่งนั้นพอจะคุ้นกับมหายาน เพราะคนจีนไปอยู่ในอเมริกามาก ถึงกับมี Chinatown ในหลายเมือง ญี่ปุ่นถึงน้อยกว่าก็ยังมี (Japantown หรือ Japan Town เล็กหน่อย แต่ก็มียูบ้าง) ฝรั่งก็รู้จักพุทธศาสนาจากคนจีนและคนญี่ปุ่น จีนญี่ปุ่นเป็นมหายาน ฝรั่งก็จึงรู้จักพระพุทธศาสนาแบบมหายาน โดยเฉพาะนิกายเซนนั้น รู้จากญี่ปุ่นมาก เพราะว่าในรัฐฮาวายก็มีคนเชื้อสายญี่ปุ่นอยู่มาก แล้วก็เป็มิตรรวมรบด้วยกันในสงครามโลกครั้งที่ ๑ และเป็นศัตรูคู่สงครามกันในสงครามโลกครั้งที่ ๒

ปราชญ์ญี่ปุ่นนิกายเซนท่านหนึ่ง มีส่วนสำคัญในการทำใ้ฝรั่งรู้จักนิกายเซนมาก คือ ดี.ที. ซูซูกิ (Daisetsu Teitaro Suzuki) ท่านซูซูกิได้เขียนหนังสืออธิบายหลักคำสอนของเซนเยอะ เซนนั้นเน้นสมาธิ สมาธิแบบเซนเป็นที่สนใจของฝรั่งมาก จนเด่นเลยทีเดียว

ก็เป็นอันว่า ฝรั่งรู้จักมหายานมาก โดยเฉพาะเซน ส่วนไทยเราก็เรียกไปตามที่เขาว่าตัวเป็นหินยาน ก็เป็นด้วย แต่ที่เป็นคืออย่างไรก็ไม่ค่อยรู้ พอเขาว่าเป็นเถรวาท ก็เถรวาทด้วยไม่ชัดไม่เจน

ตอนนั้นฝรั่งก็ยังไม่รู้เรื่องพุทธศาสนาของไทย แต่พม่าและลังกาถูกพิษของการเป็นอาณานิคม ก็แบบสนิทและรักษาพุทธศาสนาที่อยู่กับตัวมาไว้มัน และฝรั่งก็ไปอยู่ที่นั่นกันมาก ก็รู้จักพุทธศาสนาเถรวาทจากพม่า โดยเฉพาะจากลังกา เรื่องก็เป็นมาอย่างนี้

ต่อมา หลังจบสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว ประเทศอาณานิคมทั้งหลายทยอยได้เอกราชกันแล้ว และฝรั่งก็รู้จักพุทธศาสนาจากสายต่างๆ มากขึ้นแล้ว ก็มีความสัมพันธ์ของชาวพุทธในวงการระหว่างประเทศมากขึ้น ก็เริ่มมีความสำนึกตระหนักรู้กันมากขึ้นว่าการเรียกหินยานนี้ไม่ถูก และเป็นการดูถูก ก็อย่างที่ยกแล้วว่าผู้ที่ใส่ใจชวนชวายเป็นเรื่องนี้นะมาก เท่าที่นึกได้ ก็คือชาวพุทธลังกา

มีการตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (World Fellowship of Buddhists) ขึ้นมา ก็ชาวพุทธลังกานั้นแหละเป็นผู้ริเริ่ม คือท่าน Dr. G.P. Malalasekera เป็นผู้ชักนำเชิญชวน แล้วก็ดำเนินงานกันมา จนกระทั่งได้ลงมติให้ตั้งสำนักงานใหญ่ประจำในประเทศไทย

ความรู้เข้าใจตระหนักสำนึกอะไรๆ นั้นก็มีส่วนสำคัญจากการกระตุ้นของการสื่อสารสังสรรค์ระหว่างประเทศนี้ด้วย ต่อมาก็ปรารภกันถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาในวงกว้างระหว่างประเทศ เป็นเหตุให้พูดจาทำนองตกลงกันว่า อย่าเรียกเลยนะว่าหินยาน เป็นศัพท์สื่อความหมายที่ไม่ดี และเราก็มีชื่อเรียกของเราเดิมอยู่แล้วว่าเถรวาท ก็เลยเรียกกันเป็นเถรวาท คู่กับมหายาน (สับชุดกันอย่างที่บอกแล้ว)

ทีนี้ เมื่อหินยานเหลือเถรวาทอย่างเดียว และคำว่าหินยานก็ทั้งไม่ใช่คำเดิมและไม่เป็นคำดี ก็เลยให้เรียกว่าเถรวาทเสีย หินยานก็เหมือนกับเลิกใช้ไป ส่วนมหายานจะแยกย่อยออกไปอีกก็นิยาย ก็เรียกรวมกันว่ามหายาน ตอนนี้ก็จึงเหลือนิยายใหญ่เพียง ๒ นิยาย คือ เถรวาท กับมหายาน

แต่เอาอีกแล้ว พอไปเจอกับพระทิเบต ก็คือเจอปุทธศาสนาแบบที่เรียกกันว่าลัทธิลามะ ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Lamaism เราคิดว่าได้ตกลงกันเป็นสากลแล้วให้จัดท่านเข้าในมหายาน แต่ท่านไม่ยอม พระทิเบตท่านเป็นลามะ ท่านไม่ยอมรับว่าท่านเป็นมหายาน ท่านถือว่ามหายานยังด้อยไป เรื่องนี้ได้เจอมากับตัวเอง

เมื่อคราวได้รับนิมนต์ไปสอนที่ฮาร์วาร์ด พระทิเบตองค์หนึ่งไปเป็น visiting scholar ที่นั่นด้วย ท่านมีฐานะเป็นตุลคุ ซึ่งทางทิเบตถือว่าเป็นพระลามะผู้ใหญ่องค์หนึ่งในอดีตกลับชาติมาเกิด ท่านตุลคุรูปนี้บอกว่า พระพุทธศาสนาแบบทิเบต ไม่ใช่มหายาน แต่เป็นวัชรยาน ซึ่งสูงเหนือกว่ามหายาน

วัชร เป็นคำสันสกฤต คือ วชร เขียนอย่างบาลีเป็นวชิระ (วชิระ) แปลว่าเพชร วัชรยานจึงเป็นยานที่ดีที่สุดหรือมีค่าสูงสุด ฉะนั้น ทางทิเบตจึงถือว่าตัวไม่ใช่มหายาน แต่สูงกว่ามหายาน

เมื่อยอมรับตามที่พระทิเบตท่านว่า ก็เลยต้องถือว่ามี ๓ นิกาย คือ เถรวาท (ที่เคยถูกเรียกว่าหินยาน) แล้วก็มหายาน และวัชรยาน พอยอมรับตามนี้ พระทิเบตก็บอกว่า วัชรยานสูงสุด รองลงมาคือมหายาน แล้วก็หินยาน (ก็คือเถรวาทนี่แหละ) ด้อยที่สุด

นี่เป็นการบอกกล่าวให้รู้กันไว้ เป็นความรู้เท่าทัน เมื่อเขาพูดอย่างไรมา เราก็จะเข้าใจ หรือตามทัน

จะเอาข้อมูลเดิมไว้ หรือพอใจแค่คำแปล

เมื่อรู้ทันแล้ว ตอนนี้อยากกลับมาที่เรื่องของเราก่อน ขอทำความเข้าใจว่า ในตอนนี้ เพื่อความสะดวก ขอเอาวัชรยานของทิเบตรวมไว้ในมหายานจะพูดแบบมี ๒ นิยายใหญ่ คือ มหายาน กับ เถรวาท

นอกจากนี้ เมื่อพูดพาดพิงเรื่องอดีตครั้งยังมีนิยายย่อยอื่นๆ ถ้าพูดถึงคำว่าหินยาน ก็ดี คำว่าอาจริยวาท ก็ดี ก็ขอให้เข้าใจตามที่ได้อธิบายมาแล้ว

ได้บอกแล้วว่า เถรวาทรักษาวินัยตามพุทธพจน์ของเดิมเท่าที่รวบรวมไว้ให้คงอยู่ในพระไตรปิฎกบาลี และถือปฏิบัติตามวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติเดิมให้เต็มเท่าที่จะเป็นไปได้

ส่วนทางมหายานก็อาศัยพระไตรปิฎกที่สืบมาตามสายอาจริยวาทของตนนั่นเอง ซึ่งรักษาต่อกันมาเป็นภาษาสันสกฤต แต่ก็ยอมรับว่ารักษาไว้ได้ไม่ครบถ้วนด้วยเหตุหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่ว่าอาจริยวาทสายที่เป็นต้นทางของตนนั้นร่อยหรอลงแล้วก็สูญสิ้นไป (เช่น บุคคลที่จะคอยท่องจำสาธยายสอบทานไว้ ก็หมดไป ตัวคัมภีร์ก็กระจัดกระจายพลัดหายไปบ้าง เช่น กาลามสูตรก็ไม่พบ)

อีกด้านหนึ่ง จุดเน้นก็ไปอยู่ที่คำสอนของอาจารย์ใหญ่เจ้านิยายของตน กับทิ้งหันไปให้ความสำคัญแก่พระสูตรที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่งมาเป็นหลักของมหายาน ความใส่ใจในคำสอนเดิมก็ย่อมอ่อนลงเป็นธรรมดา

นอกจากนั้น พระไตรปิฎกมหายาน (มีฉบับภาษาจีน และฉบับภาษาทิเบต เป็นหลัก, ของเกาหลี ก็มีแต่โบราณ, ต่อมา ญี่ปุ่น

ก็พิมพ์เป็นภาษาจีน ที่สมบูรณ์ที่สุด เรียกว่าฉบับ Taishō ซึ่งใช้เป็นที่ยอ้างอิงกันเป็นมาตรฐาน) ที่เรียกว่าพระไตรปิฎกนั้น เป็นการเรียกอย่างหลวมๆ หมายถึงประมวลประกาศคำภีร์ทั้งหลายนั่นเอง คือ ไม่เฉพาะพระไตรปิฎกเท่านั้น แต่รวมทั้งอรรถกถา และงานนิพนธ์ของอาจารย์ทั้งหลาย

ข้อที่สำคัญอย่างยิ่ง ในยุคที่เป็นมหายานขึ้นมาแล้ว พระไตรปิฎกสันสกฤตเท่าที่ได้ไปหรือเท่าที่ยังมี ก็แปลเป็นภาษาของตัวเอง (พระไตรปิฎกของมหายานที่เป็นหลักอยู่เวลานี้ ก็คือพระไตรปิฎกภาษาจีน และพระไตรปิฎกภาษาทิเบต) แล้วก็รักษาคำแปลไว้เป็นหลัก ส่วนต้นฉบับภาษาสันสกฤตก็เอาบรรจุพระสถูปเจดีย์ไว้บ้าง (นานไปก็ผุสลายไปตามกาลเวลา หลงเหลืออยู่น้อยมาก) ละเลยหลงลืมหมดหายไปเองบ้าง มาถึงปัจจุบันพระไตรปิฎกสันสกฤตของเดิมจึงเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย

ที่นี้ พระไตรปิฎกที่แปลไปเป็นภาษาจีน หรือทิเบตก็ตามนี้ เมื่อไม่ได้รักษาต้นฉบับสันสกฤตไว้ และเมื่อของเดิมนั้นสูญไปแล้ว ก็ไม่มีที่ตรวจสอบ บางคำภีร์ในยุคต้นๆ ก่อนหาย ที่มีแปลกันไว้หลายฉบับโดยผู้แปลต่างท่าน ในต่างยุคสมัย ก็เห็นได้ถึงคำแปลที่ต่างกันไป หรือขัดแย้งกัน เมื่อไม่มีของเดิมที่จะตรวจสอบ ก็ต้องรวมเก็บไว้ทุกฉบับ และข้อสงสัยในคำแปลบางอย่างก็ต้องคงอยู่ตลอดไป

(ตัวอย่าง เช่น คัมภีร์วิมลกীরติสูตร ซึ่งเป็นสูตรสำคัญมากสูตรหนึ่งของมหายาน ต้นฉบับสันสกฤตสูญไปแล้ว มีคำแปลภาษาจีนหลายฉบับ ดีแต่ว่าในจำนวนนี้ มีฉบับแปลของปราชญ์ฝีมือเยี่ยมอยู่ด้วย คือฉบับของพระกุมารชีวะ เมื่อ พ.ศ.๙๔๙ และฉบับของ

หลวงจีนเหียนจั้ง หรือพระถังซำจั๋ง โกłąๆ พ.ศ. ๑๑๘๙)

การแปลหนังสือหรือคัมภีร์นี้ เป็นเรื่องที่น่ายากของความมีฉันทะและวิริยะอุตสาหะของผู้แปล และในเวลาเดียวกันก็ต้องเห็นใจ บางทีแม้แต่ไม่ได้ผิดพลาดแต่ก็อาจจะมีข้อเคลือบแคลงไม่แน่ใจ เพราะในต่างภาษาจะมีบางถ้อยคำสำนวนซึ่งหาคำแปลที่ตรงกันแท้ไม่ได้เลย จึงจำเป็นต้องรักษาต้นฉบับของเดิมไว้ให้ดูของจริงได้ด้วย

ไม่ต้องดูไกล พระไตรปิฎกบาลีนี้ ในเมืองไทยก็มีฉบับแปลเป็นพระไตรปิฎกภาษาไทยขึ้นมาแล้วถึงปัจจุบัน ๓ ชุด (อีก ๑ ชุด แกะไขกันอยู่) เห็นได้ว่าฉบับที่ทำทีหลังก็ปรับปรุงให้ถูกต้องดีขึ้นกว่าฉบับก่อน แต่ถึงกระนั้นก็ยังจะต้องปรับปรุงกันไปอีกนาน เพราะเป็นงานใหญ่มาก เนื้อความกว่า ๒๒,๐๐๐ หน้า ผู้แปลต่างฝีมือต้องมาช่วยกันมากมาย แม้จะมีการจัดวางระบบงานดีขึ้นๆ แต่ความลั้ลั่นก็ยังไม้อาจแก้ได้หมด จะต้องเพียรพยายามกันไป

ขอยกตัวอย่าง เช่น มีศัพท์ทางวินัยคำหนึ่งว่า “อาสนุทิ” ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีหลายเล่ม เช่น เล่ม ๓, เล่ม ๕, เล่ม ๗, เล่ม ๒๐ เป็นคำเดียวกัน ตรงกัน

แต่ “อาสนุทิ” นี้แหละ ในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ชุดแรก ชุดเดียวกัน ก็แปลไปต่างๆ ในสองเล่ม (เล่ม ๕, ๒๐) แปลว่า “เตียงมีเท้าเกินประมาณ” อีกเล่มหนึ่ง (เล่ม ๓) แปลว่า “ตั้ง” และอีกเล่มหนึ่ง (เล่ม ๗) แปลว่า “เก้าอี้นอน”^{*}

ดูต่อไป พระไตรปิฎกแปลภาษาไทย ชุดที่ ๒ ปรากฏว่า แปล

* อรรถกถาอธิบาย หรือให้คำแปลไว้ว่า “อาสนุทิตี ปมาณาติกุณฑาสนํ ฯ” แปลว่า อาสนะเกินประมาณ

เหมือนกับใน**ชุดแรก** ตรงกันเกือบทุกแห่ง (ถ้าถูก ก็ถูกด้วยกัน ถ้าผิด ก็ผิดเหมือนกัน) มีที่แปลต่างออกไปแห่งเดียว ซึ่งยิ่งทำให้กลายเป็นว่า คำศัพท์เดียวกัน แต่แปล ๔ แห่ง ก็ต่างกันไป ๔ อย่าง (คือแปลแห่งหนึ่งว่า *เตียมมีเท้าเกินประมาณ*, แห่งหนึ่งว่า *ม้าหรือเกี้ยวสำหรับนั่ง*, แห่งหนึ่งว่า *ตั่ง*, และอีกแห่งหนึ่งว่า *เกี้ยวอื่นนอก*)

แล้วก็ต่อไปในพระไตรปิฎกแปลภาษาไทย **ชุดที่ ๓** ปรากฏว่า ก็คล้ายกับใน**ชุดแรก** แต่มีความสม่ำเสมอมากขึ้น (๔ แห่ง นำมาเรียงตามลำดับ คือ *เตียมมีเท้าสูงเกินขนาด*, *เตียมมีเท้าเกินประมาณ*, *ตั่งยาว*, *เตียมมีเท้าสูงเกินขนาด*)

นี่เพียงแค่เรื่องวัตถุดิบของซึ่งมองเห็นง่าย ก็ยังพบปัญหาในการแปลได้อย่างนี้ ถ้าเป็นเรื่องนามธรรมที่ลึกซึ้ง จะน่าระวังเพียงใด ฉะนั้น แค่ที่ยกมาให้ดูเท่านั้น ก็คงเห็นได้ชัดว่า ทำไมจึงต้องพยายามรักษาพระไตรปิฎกบาลีที่เป็นข้อมูลของเดิมไว้ ให้ถูกต้องแม่นยำ และครบถ้วนที่สุด ส่วนพระไตรปิฎกฉบับแปลภาษาไทยนั้น เราอาศัยเป็นที่ปรึกษา หรือเป็นเครื่องประกอบในการศึกษาพระไตรปิฎก เรื่องนี้ ผู้ที่ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยควรทราบตระหนักไว้

พึงทราบด้วยว่า ในการแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีนั้น มีถ้อยคำและข้อความมากแห่งที่ผู้แปลไม่รู้ไม่เข้าใจ หรือไม่แน่ใจ หรือแม้แต่เพียงอยากให้ผู้อ่านเข้าถึงง่ายขึ้น ท่านผู้แปลก็จะดูคำอธิบายในอรรถกถา แล้วท่านก็แปลไปตามคำอธิบายของอรรถกถานั้น (คำแปลศัพท์หรืออธิบายข้อความในพระไตรปิฎกนั้นแหละคือ**อรรถกถา** เป็นทำนองอรรถาณุกรม คล้ายกับพจนานุกรม ส่วนเรื่องราวต่างๆ ที่เล่าไว้ในอรรถกถานั้น เป็นเครื่องประกอบ ไม่ใช่เป็นตัวอรรถกถา)

เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ศึกษาอ่านพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฟังตระหนักในใจว่า อาจจะกำลังอ่านคำแปลของอรรถกถา หรือ อ่านพระไตรปิฎกผ่านอรรถกถา ไม่ใช่อ่านพระไตรปิฎกโดยตรง

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าอ่านคาถาของพระภิกขุทเถระ ในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม ๒๖ เราจะพบข้อความที่ท่านแปลมาว่า

พระศาสดาผู้ทรงชนะมาร ครั้นทรงสั่งให้บวชให้เรา
แล้วก็ได้เสด็จเข้าพระคันธกุฏี เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ทัน
อัสดงคต พอเริ่มวิปัสสนานั้น จิตของเราก็ได้หลุดพ้นแล้ว

ในคำแปลนี้ “พระคันธกุฏี” เป็นคำอธิบายของอรรถกถา ของเดิมในพระไตรปิฎกคือ “วิหาร” การที่ท่านอธิบายและแปลตามอรรถกถาไปอย่างนี้ เพราะในสมัยหลังๆ ต่อมา คนเรียกที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่าพระคันธกุฏี ส่วนข้อความว่า “พอเริ่มวิปัสสนา” ก็ไม่มีในตัวพระไตรปิฎก แต่ท่านเพิ่มเข้ามาตามคำอธิบายของอรรถกถา ที่จะให้เห็นขั้นตอนของความเป็นมาชัดยิ่งขึ้น

คาถาที่เป็นข้อมูลเดิมในพระไตรปิฎก คือ

ปพฺพาเซตฺวาน มํ สตุถา วิหารํ ปาวีสี ชิโน
อโนคคตสฺมี สุริยสฺมี ตโต จิตฺตํ วิมฺจุจฺจิ เม ฯ

ถ้าแปลเฉพาะตามคำที่มีในพระไตรปิฎก ก็จะได้ความไทยว่า

พระศาสดาชินเจ้า ครั้นทรงสั่งให้บวชให้เราแล้วก็ได้
เสด็จเข้าที่ประทับ เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่ทันอัสดง ที่นั้น
จิตของเราก็ได้หลุดพ้นแล้ว

ที่ท่านผู้แปลได้ปรับความไปตามอรรถกถาอย่างนี้ ไม่ถือว่า

เป็นความผิดพลาดเสียหาย แต่ท่านมุ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย หรือชัดมากขึ้น บางทีอาจจะถือเป็นประเพณีไปแล้วที่จะแปลตามคำอธิบายของอรรถกถา แต่ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าลงลึกละเอียดจำเป็นต้องแยกแยะได้ มิฉะนั้นก็อาจจับไปสรุปผิดพลาด เช่น บอกว่า “คันธกุฎี” เป็นคำที่มีในพระไตรปิฎกอย่างนั้นอย่างนี้ (ในพระไตรปิฎกบาลี มี “คันธกุฎี” เฉพาะในคัมภีร์อุปทาน ส่วนท้ายของพระสูตรตันตปิฎก)

ยิ่งกว่านั้น บ่อยครั้ง การแปลพูดได้ว่าจำเป็นต้องอาศัยอรรถกถา เพราะแปลไม่ง่ายเหมือนในคาถาข้างบนนี้ จะเห็นว่า ในกรณีนี้ คาถาที่จะแปลมีถ้อยคำไม่ยาก ไม่ซับซ้อน และเห็นรูปร่างครบที่จะแปลออกมาได้ แต่ที่อื่นหลายแห่ง ทั้งถ้อยคำก็ยาก ไม่เคยพบ รูปประโยคก็ซับซ้อน ไม่เห็นลำดับ และซ่อนคำซ่อนความ เป็นสำนวนของยุคสมัย (ขอให้นึกถึงคนไทยสมัยใหม่อ่านวรรณคดีไทยอย่างลิลิตตะเลงพ่าย) ท่านผู้แปลก็หมดทางไป นอกจากปรึกษาตำรับตำราเท่าที่จะหาได้ ซึ่งก็คือมักต้องดูอรรถกถาเป็นอันดับแรก

พระไตรปิฎกภาษาไทยเท่าที่มีอยู่นี้ ถึงอย่างไร ท่านผู้แปล ว่าโดยทั่วไป ก็เคร่งครัดอยู่ในหลัก ไม่พยายามพาผู้อ่านผู้ศึกษาลำเลียงออกไป แต่ที่น่ากลัวก็คือคำแปลพระไตรปิฎกของเอกชนบางบุคคล หรือเอกสารที่ทำในทำนองให้เข้าใจว่าเป็นคำแปลจากพระไตรปิฎก เอาข้อความมาจากพระไตรปิฎก แต่ใส่ความคิดเห็นหรือข้อสรุปของตนเองแทรกลงไป ทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าทั้งหมดนั้นเป็นคำแปลจากพระไตรปิฎก อย่างนี้เป็นอันตราย

การแปลนั้น ต้องทำอย่างซื่อตรง พยายามให้ผู้อ่านเข้าถึงข้อมูลจริงของเดิมอย่างแม่นยำชัดเจน ไม่เอาความคิดเห็นหรือข้อสรุป

ส่วนตัวไปใส่ ซึ่งจะกลายเป็นการปิดบังกันขวางผู้อ่านจากข้อมูลหรือหลักฐานนั้น หรือถึงกับกลายเป็นไปหลอกเขา

ถ้านึกว่าความคิดเห็นหรือข้อสรุปของเราจะเป็นประโยชน์แก่เขา ก็ใส่แยกด้วยวิธีทำเป็นเชิงอรรถ หรือวงเล็บ หรือทำบันทึกประกอบ ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านได้ทั้งสองอย่าง คือ ทั้งไม่เสียโอกาสที่จะเข้าถึงข้อมูลจริง และได้รับข้อคิดความเห็นที่อาจเสริมประโยชน์

กลับมาเรื่องเก่า ก็เป็นอันพูดรวมๆ ว่า ทางด้านมหายานนั้น ท่านไม่ได้รักษาพระไตรปิฎกของเดิมไว้ แต่เก็บรักษาฉบับที่แปลเป็นภาษาจีน และภาษาทิเบต แล้วก็มีพระสูตรเกิดขึ้นใหม่ๆ ในสมัยของมหายานที่ว่าประมาณ พ.ศ.๖๐๐ เป็นต้นมา เรียกกันว่าพระสูตรมหายาน ซึ่งถือว่าเป็นหลักของมหายาน ยึดเป็นสำคัญยิ่งกว่าพระสูตรที่สืบมาจากเดิมที่ถือว่าเป็นหินยาน (เช่น กาลามสูตร ที่สูญหายจากมหายานไปแล้วนั้นแหละ) เรื่องก็เป็นมาอย่างนี้

ปราชญ์มหายานว่า ถ้าจะดูของแท้ อยู่ที่เถรวาท

เวลาผ่านมาถึงยุคอาณานิคม กระทั่งฝรั่งที่มาอยู่มาทำงานในเมืองขึ้นแถบนี้ ได้มารู้จักและบางส่วนได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ถึงกับไปตั้งสมาคมและองค์กรพุทธศาสนาในประเทศของเขาเอง เช่น สมาคมบาลีปกรณ์

ตอนนี้ คนในประเทศต่างๆ ก็มีการติดต่อถึงกัน มีโอกาสรู้เรื่องราวของกันและกัน โดยเฉพาะเมื่อมีเอกสารและหนังสือที่ฝรั่งเขียนขึ้นมา เลยพลอยให้การศึกษาพุทธศาสนาเผยแพร่ออกไป มี

การสื่อสารกันต่อมา

ที่นี้ก็มาฟังปราชญ์หรือท่านผู้รู้ของมหายานเองพูดถึงภาวะในยุคปัจจุบันนี้สักหน่อย Dr. Koken Mizuno เมื่อสอนที่มหาวิทยาลัย Komazawa ในญี่ปุ่น ได้เขียนไว้ในหนังสือ *Buddhist Sutras: Origin, Development, Transmission* ของพูดง่ายๆ ไม่ใส่เชิงอรรถละ (Tokyo: Kosei Publishing Co., 1982)

ท่านเขียนเอาไว้ที่ หน้า 30 ว่า “คัมภีร์พุทธศาสนาภาษาบาลีเพิ่งถูกนำเข้ามาให้ญี่ปุ่นรู้จักในศตวรรษที่ 19 นี้เอง ด้วยการหลั่งไหลเข้ามาของวิชาการของตะวันตก”

ท่านเล่าต่อไปว่า ในหมู่คนตะวันตกที่เดินทางมาตะวันออก ก็มีคนอังกฤษและคนฝรั่งเศสเกิดสนใจพุทธศาสนาเถรวาทขึ้นมา ตอนที่เข้ามาปกครองศรีลังกานั้น พวกอังกฤษเรียนภาษาบาลีเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองเมืองขึ้นด้วยซ้ำ ต่อมาก็มีผู้สนใจศึกษาจริงจัง มีการพิมพ์หนังสือพุทธศาสนาและภาษาบาลีในอังกฤษและในเยอรมัน ซึ่งรวมทั้งสมาคมบาลีปกรณ์ด้วย

ตอนนั้นหนังสือพุทธศาสนาพิมพ์ในเมืองฝรั่งมากกว่า ๑๕๐ เรื่อง รวมทั้งพจนานุกรมบาลี-อังกฤษด้วย

ด้วยแรงชักจูงจากผลงานของนักปราชญ์ชาวตะวันตกนี้ นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาของญี่ปุ่นก็จึงได้เริ่มศึกษาภาษาบาลีและคัมภีร์บาลีกันขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 แล้วก็ได้ศึกษาเปรียบเทียบพระสูตรบาลี (เถรวาท) กับพระสูตรภาษาจีน (มหายาน) ทำให้ได้ความเข้าใจชัดเจนขึ้นมา

ถึงตอนนี้ พระสูตรของเถรวาท ซึ่งเคยถือกันมาว่าเป็นคำสอน

ต่ำต้อย ก็กลายเป็นเด่นขึ้นหน้า พระสูตรเถรวาทเหล่านี้เผยต้นแหล่งคำสอนของมหายานแทบหมดสิ้น “เพราะฉะนั้น ในญี่ปุ่นจึงยึดถือร่วมกันว่า เพื่อให้ได้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การศึกษาพุทธศาสนามหายานให้เจนจบ จะต้องรวมพุทธศาสนาดั้งเดิมที่เป็นพื้นฐานด้วย” (p. 32; หมายความว่าต้องเรียนพุทธศาสนาเถรวาทด้วย)

Dr. Mizuno มีข้อสรุปของเขาว่า “ในบรรดาพุทธศาสนาทั้งหมดทุกนิกายนั้น พุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายใหญ่ นิกายหนึ่งในสายหินยาน เป็นพุทธศาสนานิกายเดียว ที่มีพระไตรปิฎกครบถ้วนบริบูรณ์อยู่ในภาษาเดียว” (p. 30)

Dr. Mizuno เล่าด้วยว่า ด้วยอิทธิพลของนักปราชญ์ตะวันตกนี้ นักปราชญ์ญี่ปุ่นก็ได้เริ่มศึกษาพุทธศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์ แล้วก็มีการได้ข้อสรุปอย่างที่ท่านผู้นี้กล่าวถึง Dr. Murakami ว่า

“ดร.มูรากามิ กล่าวว่า พระศากยมุนีเป็นพระพุทธรเจ้าที่มีอยู่พระองค์เดียวในประวัติศาสตร์ และกล่าวว่า พระอมิตาภพุทธะ (ที่ศาสนิกนิกายสุขาวดีทั้งหลายนับถือ) ไม่เคยมีจริง... ถ้ากล่าวที่ว่าพระศากยมุนีมิได้ตรัสแสดงคำสอนของมหายานนั้น เป็นการสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างแจ่มชัด”

(คำกล่าวของ ดร.มูรากามิ นี้ น่าจะเอาไปเทียบกับคำของ Mr. Christmas Humphreys อดีตนายกพุทธสมาคม ของอังกฤษ ที่เขียนไว้ใน *A Popular Dictionary of Buddhism* หน้า 172 ว่า “พระสูตรทั้งหลายของเถรวาทนั้น ท่านแสดงไว้โดยเป็นพระธรรมเทศนาที่แท้จริงของพระพุทธรเจ้า; ส่วนพระสูตรทั้งหลายของมหายาน พุทธ

กันตรงไปตรงมา ก็คือคำนิพนธ์ยุคหลังที่บรรจุเข้าในพระโอษฐ์”)

ที่พูดตรงนี้ ไม่ใช่การที่จะมาดำหนดิเตียนใครอะไรกัน แต่เป็นเรื่องของความรู้อย่างน้อยก็ควรรู้เรื่องที่เราควรจะรู้ ว่า เรื่องนี้ พวกผู้รู้เขารู้กันว่าอย่างไร และเขาพูดไว้เพื่อให้เรารู้ว่าอย่างไร

ที่นี้อีกหน่อย เมื่อทางมหายานไม่ได้รักษาพระไตรปิฎกของเดิมไว้ จะมีผลอะไรตามมาอีก (ที่จริง ว่ากันให้ตรงแท้ ก็มหายานเพิ่งเกิดเมื่อราว พ.ศ. ๖๐๐ ท่านจะมีพระไตรปิฎกของเดิมได้อย่างไร ท่านก็ไม่มีพระไตรปิฎกเดิมนั้นเป็นธรรมดา)

มหายานญี่ปุ่น วุ่นหาวินัยแล้วเลิกรา

ผลสืบเนื่องอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ ตามปกตินั้น ย่อมเป็นธรรมดาว่า หมู่ชนที่อยู่รวมกันเป็นชุมชน ทำงานร่วมกันเป็นองค์กร ก็ต้องมีแบบแผนในการเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต การทำหน้าที่ และการสัมพันธ์ต่อกันทั้งกับคนในและคนนอก

พูดง่ายๆ ว่า ถ้าเป็นพระสงฆ์ ก็ต้องมีวินัย นี่ก็คือว่า พระสงฆ์มหายาน ก็ต้องมีวินัยที่จะรักษา

วินัยของพระก็อยู่ในวินัยปิฎก ซึ่งเป็นปิฎกหนึ่งในพระไตรปิฎก เมื่อพระสงฆ์มหายานไม่มีวินัยปิฎก ท่านจะเอาวินัยที่ไหนมารักษา ถ้าตอบทีเดียวบ ก็บอกว่า ท่านก็เอาวินัยของหินยานนั่นเองไปใช้ คือรักษาวินัยตามวินัยปิฎกของอาจริยวาทเก่าๆ ที่ท่านเรียกเขาว่าเป็นหินยาน และตัวเขาเองก็สูญสิ้นไปแล้ว แต่ท่านรับเอาวินัยของเขามารักษาไว้ นี่ตอบลัดสั้นแต่เรื่องจริงนั้นยาวและซับซ้อนสักหน่อย

ทางมหายานท่านมีข้อที่ต้องจัดการเกี่ยวกับเรื่องวินัยสงฆ์ เป็นปัญหาซึ่งต้องหาข้อยุติมานานแล้ว เริ่มตั้งแต่การบวช (อุปสมบท) เพราะการบวชนั้นต้องเป็นไปตามพระวินัย

ในเมืองจีน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ พระภิกษุชื่อว่า Tao-hsüan ปราบปรามจะให้พระสงฆ์จีนประพฤติปฏิบัติให้เคร่งครัดถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยเฉพาะจะให้รักษาวินัยให้เคร่งครัด เริ่มตั้งแต่วิธีอุปสมบท จึงได้หาวิธีซึ่งยุติด้วยการตัดสินใจเลือกยกเอาวินัยของหินยานนิกายธรรมคูปตะกะ ขึ้นมาใช้บังคับพวกตน เกิดเป็นนิกายใหม่ขึ้นมา เรียกว่านิกายวินัย (คำจีนว่า Lü-tsung)

ตามวินัยของธรรมคูปตะกะนี้ (แปลเป็นภาษาจีนราว พ.ศ. ๙๕๓-๙๕๕) ต้นฉบับสันสกฤตสูญไปแล้ว และไม่มีฉบับแปลภาษาทิเบต) ภิกษุถือสิกขาบท ๒๕๐ ข้อ ภิกษุณีถือสิกขาบท ๓๔๔ ข้อ

นอกจากให้พระเคร่งครัดแล้ว ก็ให้คฤหัสถ์เอาใจจริงเอาใจในศีลวัตร และจรรยา มารยาทต่างๆ ด้วย มีการวางแผนในการให้ศีลแก่คฤหัสถ์

(ธรรมคูปตะกะ บาลีว่าธัมมคุตติกะนี้ กับสรวาสติวาท เป็น ๒ อากัรียวาท ที่แยกจากนิกายมหายานซึ่งแตกออกมาจากเถรวาทในพุทธศตวรรษที่ ๒)

ในญี่ปุ่น พระพุทธศาสนา เมื่อทางราชการรับเข้ามาจากเกาหลี ใน พ.ศ. ๑๐๙๕ แล้ว ก็เจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา และต่อมา พุทธศาสนานิกายต่างๆ ก็เข้ามาจากเมืองจีนโดยตรง จนกระทั่งในยุคนารา (ยุคเมื่อนารา/Nara เป็นราชธานี, พ.ศ. ๑๒๕๓-๑๓๓๗) มีทั้งหมด ๖ นิกาย รวมทั้งนิกายวินัยจากจีน ซึ่งญี่ปุ่นเรียกว่า Ritsu

การที่นิกายวินัยเข้ามา มีต้นเรื่องว่า ในระยะแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเจริญในญี่ปุ่นนั้น เมื่อมีผู้ศรัทธาจะอุปสมบท ก็ไม่ปรากฏวิธีปฏิบัติที่ชัดเจน บ้างก็เดินทางไปบวชนอกประเทศมา บ้างก็หาวิธีบวชเอาเอง ต่อมาเมื่อพระญี่ปุ่นบางท่านศึกษาคัมภีร์วินัยที่นำเข้ามาจากนอก แล้วริเริ่มจัดพิธีอุปสมบทเป็นแบบแผนขึ้นในหลายวัด แต่การบวชกันเอง และการไปบวชจากต่างแดน ก็ยังทำกันต่อมา พร้อมกับมีความเคลือบแคลงใจกันอยู่ว่า ที่บวชกันมาทั้งหมดนั้นใช้ได้หรือไม่

จนเวลาผ่านมาราว ๒๐๐ ปี พระจักรพรรดิญี่ปุ่นจึงทรงส่งคณะทูตไปจีน มีพระญี่ปุ่นไปด้วย เพื่อนิมนต์พระจีนที่เป็นวินัยธรให้มาตรวจสอบจัดการอุปสมบท พระญี่ปุ่นที่ไปจีนคราวนั้น ได้ดูการพระศาสนาแล้ว เห็นว่าการบวชของพวกเขาใช้ไม่ได้ จึงรับศีลใหม่ที่เมืองจีน และได้นิมนต์หลวงจีน Chien-chen (ญี่ปุ่นเรียก Ganjin) มายังญี่ปุ่น เดินทางมาถึงใน พ.ศ.๑๒๙๗

ที่ญี่ปุ่น พระจักรพรรดิไซมูได้สร้างวัดถวายแก่ท่าน Ganjin พร้อมกับด้วยโบสถ์ที่จะทำพิธีอุปสมบท อันเป็นที่เกิดนิกายวินัยของญี่ปุ่น (Ritsu) ครั้งนั้น พระจักรพรรดิไซมูซึ่งได้สละราชสมบัติแล้ว ทรงเข้าพิธีรับศีลของคฤหัสถ์ (บางตำราว่า พระราชธิดาที่ได้ขึ้นเป็นพระจักรพรรดินีโกเกน ได้อุปสมบทเป็นบุคคลแรก เป็นภิกษุณีชั่วคราว) และโดยพระราชประสงค์ วัดใหม่แห่งนี้ก็นิกายใหม่นี้ ก็เป็นผู้อำนวยการอุปสมบทให้แก่ทุกวัดในญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม แบบแผนของส่วนรวมที่วางไว้นี้ มิได้ยั่งยืนนัก เพราะต่อมา เมื่อสิ้นยุคคนารา เข้าสู่ยุคเฮอันแล้ว (ยุคเฮอัน คือยุค

เมืองเกียวโตเป็นราชธานี, พ.ศ.๑๓๓๗-๒๔๑๒) พระภิกษุชื่อ Saicho ซึ่งเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าจักรพรรดิ ได้เดินทางไปจีนในปี ๑๓๔๗ ศึกษาพุทธศาสนามหายานนิกายเทียนไท อยู่ที่นั่น ๙ เดือนครึ่ง แล้วก็กลับญี่ปุ่น และในปี ๑๓๔๘ ซึ่งเป็นปีสวรรคตของพระเจ้าจักรพรรดิกัมมุ ก็ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งนิกายเทนได

ท่านผู้นี้ แม้จะได้รับการอุปสมบทที่วัดของนิกายวินัยตามแบบแผนที่วางไว้ แต่ต่อมา ได้ประกาศว่าการอุปสมบทแบบหินยานนั้นเป็นโมฆะ พร้อมกันนั้น ท่านไซโจได้พัฒนาวิธีบวชแบบใหม่ขึ้นมาตามหลักคำสอนของนิกายเทนได เรียกว่าการอุปสมบทแบบพระโพธิสัตว์ เป็นการอุปสมบทของมหายาน

แต่หลังจากพระเจ้าจักรพรรดิสวรรคตแล้ว ท่านไซโจจะตาตกเกิดปัญหาขัดแย้ง และถูกต่อต้านจากนิกายอื่นจนกระทั่งถึงมรณภาพในปี ๑๓๖๕ หลังจากท่านสิ้นชีพ ๗ วัน นิกายเทนไดจึงได้รับอนุมัติจากพระราชวังให้ประกอบพิธีอุปสมบทแบบใหม่ของตนเองเป็นอิสระ โดยไม่ขึ้นต่อนิกายวินัยที่เมืองนารา

วิธีอุปสมบทของมหายานที่ท่านไซโจคิดขึ้นนั้น ว่าไม่ติดอยู่กับรูปแบบ ไม่เหมือนการอุปสมบทหินยานแบบนิกายวิธสี ที่ถือว่าต้องให้ถูกต้องตามแบบแผนเต็มตามกระบวนพิธี แต่ให้ถือเอาสาระและเจตนารมณ์เป็นสำคัญ

ในกาลต่อมา นิกายอื่นๆ ในญี่ปุ่นก็หันมานิยมรับวิธีอุปสมบทมหายานอย่างใหม่กันนี้มากขึ้นๆ แม้แต่นิกายวิธสีเองต่อมาก็เอนเอียงอ่อนลงให้มีการบวชด้วยการปฏิญาณตนเองได้ เป็นเหตุให้นิกายวินัยของญี่ปุ่นหมดความสำคัญ แม้จะยังเหลืออยู่ใน

ปัจจุบัน ก็กลายเป็นนิกายเล็กนิดเดียว

ส่วนนิกายทั้งหลายที่พัฒนากันต่อมาถึงบัดนี้ อันมี ๕ นิกายใหญ่ ในทางวินัยปรากฏว่าพระญี่ปุ่นมีครอบครัวยุติได้เกือบจะทั่ว

มหายานก้าวไปไหน ๆ พอถึงวินัย ก็ใช้หินยาน

ย้อนมาดูต้นทาง ปรากฏว่าในจีน นิกายวินัย (Lü-tsung) ยังมีความสำคัญมากสืบมาถึงปัจจุบัน เหมือนเป็นผู้ดูแลด้านวินัยของพระสงฆ์จีน รวมทั้งวางแบบแผนในการอุปสมบท

เมื่อพุทธรวมๆ มาถึงปัจจุบัน พระสงฆ์มหายาน (รวมวัชรยาน) รักษาวินัยโดยแยกเป็น ๒ สาย คือ

ก. ในจีน พร้อมทั้งเกาหลี และเวียดนาม ถือวินัยของหินยาน นิกายธรรมคุปตะกะ (บาลีว่าธัมมคุตติกะ) ซึ่งเล่าแล้วข้างต้นว่ารักษากันมาเป็นภาษาจีน (ต้นฉบับสันสกฤตสูญไปแล้ว) ที่ว่าภิกษุถือศีล ๒๕๐ ภิกษุณีถือศีล ๓๔๘

ดังได้กล่าวแล้ว หลัง พ.ศ.๑๐๐ ได้มีอาจารย์วาทใหม่ นิกายมหายานแตกออกไปจากเถรวาท แล้วมหายานก็แยกออกไปอีก ๒ เป็น นิกายธรรมคุปตะกะ กับนิกายสรวาสติวาท

หินยานนิกายธรรมคุปตะกะนี้ ได้เพิ่มปฏิภุขึ้นอีก ๒ จากพระไตรปิฎก คือ โภธัสตตวปิฎก และธรรณีปิฎก ยกเรื่องพระโภธัสตตวขึ้นมาให้ความสำคัญ ทำนองเดียวกับนิกายมหาสังฆิกะ เห็นได้ว่าเป็นเรื่องความคิดที่พัฒนาขึ้นในมหายาน

ในจีนมีภิกษุณี (นุ่งห่มสีเทา) ซึ่งสืบกันมาโดยบวชตามวินัย

ของนิกายธรรมคุปตะกะนี้ มีผู้เล่าเรื่องราว แต่เดิมมา ภิกษุณีจีนได้รับอุปสมบทจากภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียว จนกระทั่งใกล้ พ.ศ. ๑๐๐๐ ได้มีคณะภิกษุณีจากลังกาเดินทางไปนานกิง และร่วมกับพระภิกษุที่ถือวินัยแบบธรรมคุปตะกะนั้น อุปสมบทสตรีจีน และให้อุปสมบทใหม่แก่ภิกษุณีจีน เพื่อให้การบวชมีสงฆ์ครบสองฝ่าย

ข. ในทิเบต ถือวินัยของหินยานนิายมูลสรวาสติวาท ซึ่งมีฉบับแปลภาษาทิเบตและต้นฉบับสันสกฤตก็ยังมีเหลืออยู่พอควร

มูลสรวาสติวาท ก็มาจากสรวาสติวาท (บาลี: สัพพัตติวาทะ) นั่นเอง แต่เหตุใดจึงเดิม “มูล” เข้าข้างหน้า ยังไม่รู้ความเป็นมากันชัด และสันนิษฐานกันต่างๆ ในที่นี้ เอาอย่างง่ายที่สุดว่า สรวาสติวาท นั้นแหละ ต่อมาเมื่อนิกายแตกย่อยออกไป ก็เลยเรียกตัวเองเป็นมูลสรวาสติวาท เป็นการบอกให้รู้ว่าตนเป็นของต้นเดิม

นิายสัพพัตติกาวาท หรือสรวาสติวาทนี้ คล้ายมากกับเถรวาท ต่อมา ได้ไปเจริญทางอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือ จนได้เป็นผู้จัดสังคายนาครั้งที่ ๓ ขึ้นมา ในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ประมาณ พ.ศ. ๖๐๐ ซึ่งเป็นยุคที่เกิดมหายานแล้ว และมหายานก็ยอมรับการสังคายนาของสรวาสติวาทที่พวกเขาถือว่าเป็นหินยานนั้นด้วย สังคายนาครั้งที่ ๓ ของสรวาสติวาท ก็เลยกลายเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ของมหายานไปด้วย แต่ต่อมานิกายสรวาสติวาทนี้ก็สูญสูญสิ้นไป

ในทิเบต ตามสายวินัยแบบมูลสรวาสติวาทนี้ ไม่มีภิกษุณี และได้มีการเพียรพยายามกันมากที่จะให้มีการอุปสมบทเพื่อให้มีภิกษุณีในทิเบต องค์ทะไลลามะตรัสว่า พระองค์สนับสนุนเต็มที่มาตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๐๐ เป็นต้นมาแล้ว ที่จะให้มีการสถาปนาภิกษุณี

สงฆ์ในสายทิเบต แต่พระองค์ไม่ใช่พระพุทธเจ้า จะทรงตัดสินแต่
ลำพังพระองค์เดียวไม่ได้ จึงอยากให้มาพูดจากัน วิธีหนึ่งที่มอง
เห็นคือ แม่ชีทิเบตไปบวชเป็นภิกษุณีตามสายวินัยของนิกายธรรม
คุปตกะ (แบบจีน นุ่งห่มสีเทา) แล้วก็มาปฏิบัติกิจทำสังฆกรรมให้เกิด
เป็นภิกษุณีสงฆ์ (นุ่งห่มสีน้ำตาลแดง) ขึ้นในทิเบต

ขอเดิมนิดหนึ่ง เวลาเจอหนังสือหรือข่าวจากฝรั่ง พูดถึง nun
ในทิเบต บางทีเรานึกว่าทิเบตมีภิกษุณี เพราะเขาพูดถึง nun ในจีน
แปลว่าภิกษุณี แต่พอพูดถึง nun ในเมืองไทย เราบอกว่าคือแม่ชี คำ
เดียวกันนี้ทำให้ยุ่ง เหตุก็เพราะคำว่า nun นี้ไม่ชัดเจน เป็นเพียงคำ
เทียบเคียง เวลาพบคำว่า nun ก็ต้องรู้เรื่องราวที่นั่น จึงจะแปลถูก

เป็นอันว่า nun ในทิเบตในไทย คือแม่ชี ส่วน nun ในจีนใน
ญี่ปุ่นในเกาหลี เขาแปลว่าภิกษุณี (ต่อไป “ภิกษุณี” จะเขียนแบบ
ทับศัพท์กันมากขึ้นๆ เป็น “Bhikshuni” หรือ “Bhiksuni” ตามแบบ
สันสกฤต และอย่างบาลีเป็น “Bhikkhuni”)

เซน ทิเบต กูรู ชูซ่าเบ่งบานในอเมริกา

หันไปดูทางเมืองฝรั่ง (ในที่นี้มุ่งที่อเมริกา) ตอนทีสมาธิแบบ
เซนกำลังเฟื่องอยู่ ก็พอดีมาถึงตอนที่กระแสสังคมอเมริกันถึงคราว
ผกผัน คนรุ่นใหม่เกิดมีปฏิกริยาเบื่อหน่ายความเจริญและวิถีชีวิต
แข่งขันสร้างเสพวัตถุที่คนรุ่นก่อนไผ่หา หันมาคิดปฏิวัติสังคม

ฝรั่งหนุ่มสาวพากันละทิ้งวัฒนธรรมวัตถุนิยมอุตสาหกรรม
ออกไปหาความหมายของชีวิตนอกกระแสหลักของสังคม ต่อต้าน

สงคราม รักสันติ หันไปแสวงความสงบสุขในจิตใจ การมีชีวิตเรียบง่าย ปล่อยตัวตามสบายเข้ากับธรรมชาติ คล้อยใจไปกับดนตรี รวมทั้งปล่อยตัวให้กับเรื่องเพศและสิ่งเสพติด ตลอดจนกลับไปสนใจไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์

สังคมอเมริกันเข้าสู่ยุคสับสนวุ่นวาย ในช่วงสงครามเวียดนาม ที่ยืดเยื้อถึง ๒๒ ปี (พ.ศ.๒๔๙๗-๒๕๑๘/ค.ศ.1954-75) มีปัญหาภายในมากมาย ทั้งปฏิกิริยาต่อสงครามเวียดนามนั้น ปัญหาความรุนแรงระหว่างผิว การประท้วงและเรียกร้องของคนกลุ่มต่างๆ รวมเป็นจุดเด่นที่เรียกว่าวัฒนธรรมสวนกระแส (counterculture) ซึ่งสืบอิทธิพลจากพวก Beat Generation ที่ทำให้สมาธิแบบเซนยิ่งเป็นที่นิยม เกิดบุปผาชนชาวฮิปปี้ และการรับวิถีแห่งจิตของศาสนาตะวันออก โยคี ฤาษี หลังไหลเข้าไปเป็น Guru (คุรุ/ครู ไทยเรียกตามสำเนียงฝรั่งเป็น “กูรู”) ที่ฝรั่งนับถือ ซึ่งแม้จะสิ้นยุควัฒนธรรมสวนกระแสไปแล้ว ก็ยังเฟื่องฟูสืบต่อมา

มหาฤาษีมหะโยคีนำ TM (Transcendental Meditation) เข้าไป ได้ดาราวงดนตรี the Beatles เป็นลูกศิษย์ พาให้ยิ่งกระหึ่ม ท่านนักตีเวทมนตร์ สวามีประภุพาทะ เข้าไปตั้งขบวนการหริภุชณะ (Hare Krishna) ที่หนุ่มสาวอเมริกันทั้งบ้านเลิกรับเรียนมาร่วมอยู่ร่วมงานมากมาย ท่านซันย้งมูน (Sun Myung Moon) นำศาสนาคริสต์แบบใหม่จากเกาหลีเข้าไปตั้งเป็น Unification Church จัดพิธีแต่งงานหมู่ครั้งละเป็นหมื่นคู่

โยคี ฤาษี บางท่าน เข้าไปเป็น “กูรู” (คือคุรุ) ในอเมริกาช่วงปี ๒๕๑๕ ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง ร่ำรวยมหาศาล

อย่างท่าน (“กูรู”) คุณ ศรี ราชนี้ มีสานุศิษย์มากมาย มั่งคั่งถึงกับซื้อที่ดินราว ๑๖๐,๐๐๐ ไร่ ในรัฐออริกอน (Oregon) ตั้งเป็นเมืองราชนีปุระ มีเครื่องบินส่วนตัว พร้อมด้วยรถยนต์ Rolls-Royce ๑๔ คัน ลงท้าย ถูกดำเนินคดีหลายเรื่อง ทั้งลักลอบขนยาเสพติด พยายามฆ่าคน วางเพลิง โกงการเลือกตั้ง ทำผิดกฎหมายคนเข้าเมือง และในที่สุดถูกขับไล่ออกจากอเมริกาในปี ๒๕๒๘ และถูกปฏิเสธห้ามเข้า ๒๑ ประเทศ เป็นแ่งมุมที่ฟังมองไว้อีกด้านหนึ่งด้วย

มองไปยังต้นทางอีกที่หนึ่ง เมื่อปี ๒๕๐๒ หลังจากจีนเข้ายึดครองทิเบต และต่อมาชาวทิเบตถูกยื้อขึ้นต่อต้าน แต่ไม่สำเร็จ องค์ทะไลลามะนำพระลามะและชาวทิเบตราวแสนคน หนีมาลี้ภัยในอินเดีย ได้ที่พำนักที่ธรรมศาลา

ครั้งนั้น ด้วยสายตากว้างไกลของผู้นำชาวทิเบต พระลามะจำนวนมากได้ไปศึกษาในอเมริกาและยุโรป ต่อมาไม่ช้าไม่นาน องค์ทะไลลามะ และพระลามะ ก็ออกสอนพุทธศาสนาแบบทิเบต (Tibetan Buddhism หรือ Lamaism)

สำนักสมาธิแบบทิเบตเกิดเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วจนบัดนี้เป็นที่นิยมขึ้นเคียงข้างหรือจะแซงขึ้นหน้าสำนักสมาธิแบบเซน

ถึงปัจจุบัน อาจารย์อเมริกันผู้อยู่ระดับแกนในของวงการบอกว่า กระแสความสนใจพุทธศาสนาในสังคมของเขายังก้าวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

คนไทย (คง)ไม่ใช้กบเต่า

ทั้งหมดที่เล่าอย่างย่อๆ ผ่านๆ มานี้ นอกจากลัทธิศาสนา ตะวันออกจากที่อื่นแล้ว ในฝ่ายพุทธศาสนามีแต่เรื่องความก้าวหน้าของมหายาน ไม่เห็นวิเวกหรือแว่วเสียงของเถรวาทเลย

มีคำตอบหนึ่งซึ่งจะถือแค่เพียงฟังไว้ก่อนก็ได้ว่า ท่ามกลาง กระแสที่ไหลแรงและความฟูฟาดองดังเหล่านี้ กระแสเอื่อยๆ ที่ไหล คืบไปเสียบๆ ของพุทธศาสนาเถรวาทก็ดำเนินต่อเนื่องมาโดยตลอด

มีฝรั่งในหมู่ผู้รู้บางคนพูดไว้นานแล้วว่า พุทธศาสนา มหายานนั้น ชาวพุทธมหายานเองจากเอเชียนำไปสอนในแดน ตะวันตก แต่พุทธศาสนาเถรวาทนี้ ฝรั่งพวกชาวตะวันตกเองมานำ เอาจากเอเชียไปเผยแพร่ในแดนของเขา

ฝรั่งเอาพุทธศาสนาจากประเทศเถรวาทไปในสองช่วง หรือ เรียกได้ว่า ๒ ระลอก

ช่วงแรก เป็นการเผยแพร่ในระดับปัญญา หรือทางวิชาการ คือ ในยุคอาณานิคมที่ฝรั่งมาปกครองดินแดนแถบนี้ (โดยมากเป็นพวกที่มาในลังกา) ฝรั่งบางส่วนเข้ามาพบพุทธศาสนาแล้ว เกิดความสนใจ ได้ศึกษาค้นคว้าเอาจริงเอาจัง จนบางคนกลายเป็นปราชญ์สำคัญใน ทางพุทธศาสนา หลายคนเขียนตำราแนะนำอธิบายธรรมและเรื่อง รวาทของพระพุทธรศาสนา พิมพ์เผยแพร่ในประเทศตะวันตก มีการ ตั้งสมาคมและองค์กรขึ้นมาทำงานเผยแพร่ เช่นในอังกฤษ ตั้ง Buddhist League เมื่อปี 1923/๒๔๖๖ และในปีต่อมาก็มีผู้ตั้ง Buddhist Lodge ที่ต่อมากลายเป็น Buddhist Society

รวมทั้งที่ว่าฝรั่งพบกาลามสูตรแล้วตื่นตื่นจนคนไทยตื่นตาม ก็เริ่มจากพวกคนระดับปัญญาชนในยุคนิยมวิทยาศาสตร์ ที่มาศึกษาเถรวาทในช่วงนี้

บางคนศึกษาลงลึกให้ถึงตัวคัมภีร์โดยรู้ภาษาบาลี ถึงกับกลับไปตั้งกลุ่มตั้งองค์กรแปลและพิมพ์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เป็นต้นในประเทศของตน ดังที่ได้มีสมาคมบาลีปกรณ์ (Pali Text Society, ตั้งที่กรุงลอนดอนในปี 1881/๒๔๒๔) ซึ่งยังอยู่จนปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาที่เข้าและก้าวไปในแดนตะวันตกครั้งแรกนี้ แม้จะไม่กว้างออกไปในมวลชน แต่เป็นการทำงานในส่วนสาระสำคัญที่เป็นการวางฐานให้แก่งานเผยแพร่ระยะยาว และยังมี การสืบต่อปรับปรุงพัฒนาสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน

ช่วงที่สอง เป็นการเผยแพร่ในระดับสนองกระแสสังคมสู่มวลชน คือการนำไปปฏิบัติใช้ประโยชน์ตามความสนใจที่สัมพันธ์กับสภาพปัญหาของชีวิตและสังคมตามยุคสมัย

เรื่องก็คือ ในระยะใกล้ไม่นานนักนี้ ฝรั่งที่มาเมืองไทย มาเพื่อศึกษาเรื่องไทยคดีต่างๆ บ้าง มาทัศนศึกษาหรือเที่ยวดูเที่ยวชมบ้าง บางทีไม่เคยสนใจ ไม่เคยรู้เรื่องพระพุทธศาสนามาก่อนเลย

เมื่อมาแล้ว ได้รู้เห็นเกิดความสนใจ หลายคนหันเข้ามาบวชเรียนจริงจัง เมื่อกลับไปบ้านเมืองของตน ก็นำความรู้และการปฏิบัติแบบพุทธไปเผยแพร่ตามถนัด บางคนกลับไป แม้จะลาสิกขาแล้ว ก็ไปสั่งสอน ถึงกับตั้งสำนักวิปัสสนาทำการเผยแพร่วิจิชา

ครั้นถึงเวลาขีดปัจจุบัน การไปมาหาสู่สื่อสารสัมพันธ์เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็เดินคืบหน้าไปตามทางของมัน แลมาถึงยุคโลกาภิวัตน์อีก

ด้วย ในช่วงหลังนี้จึงมีพระจากประเทศเถรวาทเอง ไปเพื่อศาสนกิจ ในประเทศตะวันตกมากขึ้นๆ โดยเฉพาะจากประเทศไทย ซึ่งเมื่อเริ่มแล้ว ก็ทวีจำนวนอย่างรวดเร็ว

พระไทยที่ไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศตะวันตกนั้น ส่วนข้างมากยังเป็นการไปเพื่อสนองความต้องการที่เน้นทางด้านวัฒนธรรมของชุมชนคนไทยในประเทศนั้นๆ ซึ่งได้สร้างวัดไทยขึ้นเอง

แต่อีกส่วนหนึ่งซึ่งไม่มากนัก แต่ก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทีละน้อยตามลำดับ ได้แก่พระจากประเทศไทย ที่ไปอยู่ประจำในวัดที่สร้างขึ้นเพื่อสนองธรรมแก่คนเจ้าถิ่น คือแก่ชาวตะวันตกโดยตรง ซึ่งมักได้แก่พระภิกษุที่เป็นชาวตะวันตกเองผู้ได้บวชเรียนในเมืองไทย ดังที่เด่นชัด มีจำนวนค่อนข้างมากอยู่ในหลายประเทศ คือพระจากวัดในสายของพระโพธิญาณเถระ (อาจารย์ชา)

อาจจะเป็นการมองในแง่ดีสักหน่อย ถ้าจะพูดว่า การเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาเถรวาทในแดนตะวันตก ที่เรียบง่าย เหมือนแอบอยู่ข้างหลังนี้ เป็นการก้าวไปอย่างช้าๆ แต่นักแน่นมั่นคง

พึงสังเกตว่า ในยุคแรกๆ ที่สมาธิเข้าไปเผยแผ่ในตะวันตกนั้น คนเจ้าถิ่นไม่คุ้นกับคำนี้ และแม้จนถึงระยะ พ.ศ.๒๕๒๐ โดยทั่วไปก็ยังรู้จักสมาธิผ่านคำว่า “meditation” แต่ถึงเวลานี้ “samadhi” กลายเป็นคำค่อนข้างสามัญ ซึ่งพบได้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษฉบับใหญ่ๆ ทั่วไป

เช่น โยคะ จนถึงพุทธศาสนาแบบทิเบตแพร่หลายไปพร้อมกับคำว่า meditation เป็นสื่อ นำสู่คำว่าสมาธิ

ต่อมา เมื่อคำว่า “Vipassana” คือวิปัสสนา นำหน้าด้วยคำว่า “insight meditation” ขึ้นมาอยู่บนป้าย หรือเป็นคำแสดงตัวของสำนักเผยแผ่ ก็เป็นสัญญาณบอกว่าพุทธศาสนาเถรวาทเริ่มปรากฏตัวออกมาแล้ว

ความจริง สำนักวิปัสสนาแบบเถรวาทเกิดขึ้นเริ่มแรกก็นานแล้ว แต่ดูเหมือนจะค่อยเป็นค่อยไป ดังเช่น Insight Meditation Society ที่ Barre ในรัฐ Massachusetts ที่รู้จักกันมาตั้งแต่ราว พ.ศ.๒๕๑๙ ซึ่งปัจจุบันก็ยังอยู่และได้ขยายงานออกไป และเวลานี้วัดอย่างวัดป่าสายอาจารย์ชา สำนักวิปัสสนาของ Goenka เป็นต้น ก็เริ่มเป็นที่รู้จัก และแพร่ขยายไปมากขึ้นๆ

แต่ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ข้อสำคัญที่พึงตระหนักไว้ก็คือ ในสังคมตะวันตกยุคที่ผ่านมานี้ ลัทธิคำสอนและขบวนการทางศาสนาทั้งหลายที่เข้าไปเผยแผ่กันคึกคักน่าตื่นเต้นมากมายนั้น ส่วนใหญ่เป็นการไปสนองความต้องการทางจิตใจ คือทางด้านความรู้สึกที่ภาษาไทยเรียกว่าเรื่องของอารมณ์ ให้หายเร่าร้อนวุ่นวายได้ความสงบสุขช้าชื่นดื่มด่ำ หรือให้ปลาบปล้มชุ่มซาบซ่าน เป็นเรื่องที่โด่งดังฟูฟ่า แต่แล้วก็มักผ่านไปๆ เป็นวิธีการชดเชย หรือเพียงสาดน้ำรดให้สงบเย็นลง หรือกลบไว้ ไม่เป็นการแก้ปัญหาที่แท้จริง

ในที่สุด ไม่เฉพาะในแดนตะวันตกเท่านั้น แต่ชีวิตและสังคมมนุษย์ทั้งหมด ต้องการการแก้ปัญหาที่ถึงมูลรากต้นตอที่แท้จริง ซึ่งต้องโยงจากจิตใจไปให้ถึงปัญญา

พระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งสอนว่า การแก้ปัญหาที่แท้สำเร็จด้วยปัญญา ควรจะให้คำตอบที่โลกนี้รอคอยอยู่ ซึ่งสนองความต้องการถึงขั้นนี้ได้

ศักยภาพของพระพุทธศาสนามีพร้อมอยู่ เหมือนรอผู้ที่จะดึงออกมาใช้

เมื่อความชุกชากาฬสิ้นกระแสน้อยซาสงบเงียบลง คนจำนวนมากที่แกว่งไกวไหวเอน ก็คงจะเลิก راه่างหายไป แต่คนแม้จะไม่มาก ที่มองลึกลงไปมุ่งเอาสาระ น่าจะเข้ามาจับงานแก้ปัญหาของโลกและพัฒนามนุษยกันอย่างถึงตัวแท้ตัวจริง

ก็อย่างที่พูดมาแล้ว เกรวาทเป็นระบบที่รักษาพระพุทธศาสนา ให้นื้อแท้งคงอยู่ได้ สิ่งที่ต้องการ คือพระพุทธศาสนาที่เป็นเนื้อแท้นั้น และเรื่องที่จะต้องทำ คือการที่จะนำเนื้อแท้นั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์

คนที่มิซำวของพร้อมอยู่ใกล้ตัว มักละเลยเรื่อยเฉื่อยไม่ค่อยใส่ใจ ไม่เห็นคุณค่า ได้แต่เฝ้าไว้ ยิ่งกว่านั้น นอกจากไม่ใช้แล้ว บางทีก็ไม่เอาใจใส่รักษา ต่างจากคนที่ขาดไว้ ซึ่งมักชวนขวายไขว่หา กลายเป็นผู้ที่ได้ประโยชน์แท้จริง

การมีเกรวาทไม่เป็นหลักประกัน หรือแม้แต่มีความหมายว่า คนที่อยู่ใกล้จะได้ประโยชน์จากเกรวาท

ดังนั้น เพื่อไม่ให้ถูกตราว่า ถึงจะไม่ติด หรือออกจากใต้กะลาแล้ว ก็ได้แค่มาเป็นกบเต่าเฝ้าบัวบาน หรือถึงกับเป็นลิงเฝ้าสวน คนไทยหรือใครก็ตามที่อยู่กับเกรวาท ควรศึกษาเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาที่เกรวาทรักษาไว้ และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างจริงจัง

เอาละ ที่ได้พูดมาวันนี้ คงจะพอสมควรแก่ความเข้าใจ ขอให้ท่านมองภาพให้กว้าง และช่วยกันสร้างความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง เมื่อจะพูดจะทำอะไร ก็ต้องให้กระจ่างแจ้งชัดเจน

ทิ้งท้าย

ที่พูดกันมานี้ รวมแล้วก็ปวารณาประเด็นที่ขออัยว่ามี ๒ ข้อเท่านั้น เล็กนิดเดียว สรุปอีกที คือ

หนึ่ง ความหมายของเถรวาท แยกเป็น

๑) เถรวาทในความหมายของคุณสุจิตต์ คือการเรียนแบบเอาแต่ท่องจำ เชื่อฟังครูอาจารย์ ไม่ต้องถามไถ่ ได้แต่ว่าตามๆ กันไป ตรงกับคำเดิมที่เรียกว่า “อาจริยวาท”

๒) เถรวาทในความหมายของพุทธศาสนา คือเป็นระบบสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่มุ่งรักษาคำสอนเดิม โดยเฉพาะพุทธพจน์ให้คงอยู่อย่างซื่อตรง คงเดิม และครบถ้วนเท่าที่จะเป็นไปได้

สอง เรื่องกาลามสูตร แยกเป็น

๑) ในแง่ของพระพุทธศาสนา กาลามสูตรเป็นตัวอย่างของการที่เถรวาทได้ทำหน้าที่แล้ว คือการที่เถรวาทได้รักษาคำสอนดั้งเดิมไว้ ดังที่ได้รักษากาลามสูตรให้คงอยู่ด้วยการรักษาพระไตรปิฎก เราจึงรู้จักกาลามสูตรได้เพราะเถรวาทรักษากาลามสูตรนั้นไว้ในพระไตรปิฎก ดังนั้น กาลามสูตรกับเถรวาทจึงสอดคล้องกัน เป็นเรื่องเดียวกัน

๒) ในแง่ของคุณสุจิตต์ กาลามสูตรเป็นคนละเรื่องกับเถรวาท เข้ากันไม่ได้กับเถรวาท ตรงกันข้ามกับเถรวาท แต่การที่คุณสุจิตต์อ้างกาลามสูตร ทำให้คุณสุจิตต์กลายเป็นเถรวาท ตามความหมายของคุณสุจิตต์เอง

เอาละ คิดว่า ๒ ประเด็นนี้พอแล้ว และคุณสุจิตต์คงไม่ว่าอะไร เพราะคุณสุจิตต์ก็คงทำด้วยความหวังดีต่อประเทศชาติสังคม เมื่อหวังดี ก็จึงต้องมาช่วยกันทำให้เรื่องชัดเจนเป็นประโยชน์

ที่ว่ามานี้ก็รวมเอาความรู้เกร็ดๆ เข้าประกอบไว้ เรื่องเถรวาท ก็มีแง่มุมอยู่มาก ยิ่งพูดไป ก็ยิ่งงอก ก็เลยยาวยืด

กรณีของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ นี้ เราก็มองในแง่ดีว่า การที่คุณสุจิตต์พูดอย่างนี้ได้ ก็เพราะชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้เรื่องของพระพุทธรศาสนา ไม่รู้จักพุทธศาสนาที่ตัวนับถือ ส่วนมากจึงไม่รู้จักแม้แต่คำที่เรียกว่าเถรวาท และถึงแม้จะเรียกว่าเถรวาท ก็ไม่รู้ว่่าเถรวาทมีความหมายอย่างไร นี่เป็นสภาพที่เป็นมานานแล้ว คือการที่ชาวพุทธไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักพระพุทธรศาสนา

กรณีของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ จึงเท่ากับเป็นเครื่องเตือน ซึ่งควรจะใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่างน้อยก็เอามาปลุกชาวพุทธให้ตื่นขึ้นมาเสีย ให้เรียนรู้จักตัวเอง คนเขาจะได้ไม่มีช่องที่จะว่า นี่เขาว่าตัวก็ไม่รู้เรื่อง

ขออภัยเถิด เดี่ยวจะกลายเป็นอย่างนี้ คือ ถ้าใช้คำแรงก็ว่า ท่านที่ด่าจะรู้หรือเปล่าก็ไม่ทราบ แต่คนที่ถูกด่าไม่รู้ด้วย ผ่านไปแล้วก็เลิกกันไป ก็เอาประโยชน์ให้ได้ก็แล้วกัน อย่าไปว่าท่านเลย

เป็นอันว่า เรื่องนี้เป็นเครื่องบ่งบอกว่า ชาวพุทธนี้หลับไหล ตกอยู่ในความประมาทมานานเหลือเกินแล้ว ควรจะตื่นกันขึ้นมาเสียที เราจึงควรเอาเรื่องนี้มาใช้เป็นสัญญาณเตือน ที่จะปลุกชาวพุทธขึ้นมาให้ตื่น ให้มาเรียนรู้ มาศึกษาให้เข้าใจ ได้แค่นี้ก็ยังดี ก็จะได้ประโยชน์จากกรณีของคุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

พระนวกะ: กราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณที่ทำให้ความรู้ และ
อะไรๆ ที่จะเป็นประโยชน์สำหรับพวกเราต่อไป ฉะนั้น คินนี้พวก
เราขอกราบถวายความเคารพพระเดชพระคุณหลวงพ่อกับ

พระพรหมคุณาภรณ์: อานุโมทนา